ispanya'da iç savaş ve faşizm

pietro nenni

SUDA YAYINLARI

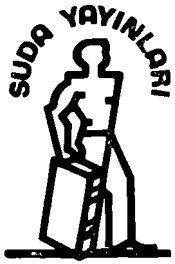

1

Pietro Nenni

İSPANYA'da İÇSAVAŞ ve FAŞİZM

Türkçesi: Orhan Suda

Sağcı Partiler

C.E.D.A. (Özerk Sağcı İspanyol konfederasyonu)	86	
Rénovation Espanole	11	
Gelenekciler	8	
Katalan Birlik Partisi	12	
Agraryen'ler	13	
Bağımsız monarşistler	2	
Milliyetçiler	1	
Sağcı bağımsızlar	9	
		142

Merkez Partiler

Muhafazakâr Cumhuriyetçiler	3	
Radikaller	6	
İlericiler	6	
Portella Valadares Merkez Partisi	14	
Liberal Demokratlar	1	
Federalistler	1	
		31

Solcu Partiler

Cumhuriyetçi Birlik	37	
Cumhuriyetçi Sol	80	
Sosyalistler	90	
Katalan Sol'u	38	
Sendikalistler	2	
Komünistler	16	
Bağımsız solcular	8	
		271
Bask Milliyetçileri		9
		453

İspanya İçsavaşında Kuvvetler Dağılımı

Franco'cular

1. C.E.D.A. (Confederacion Espanola de Derechas Autonomas)
   Özerk Sağcı İspanyol Konfederasyonu. Başkanı: Gil Robles.
2. *Aksiyon Popüler*
   Esas itibariyle katoliklerden oluşan halk partisi.
3. *Agraryen'ler*
   Başkanı: José Martinez de Velasco
4. *Rénovation espanole*
   Başkanı: Calvo Sotelo
5. *Falanj*
   Başkanı: José Antonio Primo de Rivera
6. *Don Carlos'cular ve Gelenekciler*
   Başkanı: Fal Condé
7. *Radikal Parti*
   Başkanı: Alejandro Lerroux
8. *Muhafazakâr Parti*
   Başkanı: Miguel Maura
9. *Liberal Demokrat Parti*
   Başkanı: Melquiades Alvarez

Son üç grup savaşa açıkça katılmadı.

Halk Cephesi

Burjuva Partiler

1. *Cumhuriyetçi Sol* (İzquierda republicana)
   Başkanı: Manuel Azana
2. *Cumhuriyetçi Birlik*
   Başkanı: Martinez Barrio
3. *Katalan Sol'u* (Esquerra)
   Başkanı: Luis Companys
4. *Bask milliyetçileri*

İşçi Partileri

5. *Sosyalist Parti*
   Sol kanat başkanı: Largo Caballero
   Sağ kanat başkanı: Indalecio Prieto; J. Besteiro
6. *Komünist Partisi*
   Başkanı: José Diaz
7. *Katalan Birleşik Sosyalist Partisi*
8. *Troçkist komünistler*
   (Partito Obrero de Unificaciôn Marxista)
   Başkanı: Joaquim Maurin
9. *Anarşistler* (Federaciôn Anarquista Iberica)
   Başkanı: Angel Pestana

Büyük Sendikalar

10. *U.G.T.* (Sosyalist Genel İşçi Birliği)
11. *C.N.T.* (Millî İşçi Konfederasyonu). Anarşist konfederasyon

İLK KISIM

Tarih :

Oyun içinde oyun

Bölüm 1

19 TEMMUZ 1936 ASKERÎ HÜKÜMET DARBESİ

«Gülünç bir tarafsızlık, dost bir İspanya'nın meşru hükümetiyle, 19 Temmuz 1936 darbecileri arasında denge sağlayacağını ne zamana kadar iddia edecek?»

emile vandervelde

1. 19 Temmuz 1936 askerî hükümet darbesi ne ispanyol halkı ne de dünya kamuoyu için bir sürpriz oldu. Cumhuriyetcilerin 16 Şubatta seçimi kazanmalarından hemen sonra gericilerin başlattıkları şiddetli kampanya buna yol açmıştı. Gericilerin, şiddete başvurarak genel oy'un kesin sonucunu hiçe saymaya kararlı oldukları iyice seziliyordu. Halkın iradesiyle bir ikinci defa iktidara gelen cumhuriyetciler, hiçbir temele dayanmayan ve başarı imkânı olmayan bir liberalizme yani, ilerlemeyi ve sosyal bir değişikliği arzulayan halkı hayal kırıklığına uğratan bir liberalizme bel bağladıkları andan itibaren bunun böyle olacağı açıkca belliydi(1).

Bu şartlar altında, 16 Şubat zaferi, ne yazık ki, kaçırılmış bir fırsattan başka bir şey değildi. Bir başka kaçırılmış fırsat da, 14 Nisan 1931 seçimlerinde sağlanan zafer ve İspanya kıralı XIII. Alfonso ile cizvitler, subaylar ve bankerlerden ibaret maiyetini, hiç kan dökmeksizin, sınır dışı eden ihtilaldi: muhafazakâr kuvvetler, İspanya ve Avrupa kiliselerinin maşası ve katolik sağcıların başkanı Gil Robles'in desteklediği eski cumhuriyetci Alejandro Lerroux'yu öne sürerek iki yıl sonra iktidara geldiler. Kilise babaları, askerler ve çiftçilerden oluşan üçlü ittifak, kurucu meclisin yasama işlemlerini birkaç hafta içinde iptal ediverdi; ve Ekim 1934'de zorbalara, cellatlara karşı ayaklanan işçi sınıfı Tercio'nun(²) kurşunlarına hedef oldu. İsyan, özellikle Asturias'da kanlı bir şekilde bastırıldı, maden işçilerinin kanları oluk oluk aktı.

Ama boşa gitmedi bütün bunlar, çünkü ölülerin ve «Ekim» mahkûmlarının çevresinde elele veren ilerici İspanya, hurafeler, zulüm ve ahlâksızlık üzerine kurulmuş Eski İspanya'ya karşı birlik ve beraberliğini bir kere daha perçinledi.

2. 1931'de başlayan ve gericilerin iktidara gelmesiyle duraklayan ihtilali tam anlamıyla gerçekleştirmenin bir zaruret haline geldiğini hissetmek için İspanyol proletaryasının, 1936'da daha köklü bir siyasî olgunluğa erişmesi gerekirdi. Ruhban-asker diktatörlüğü ile proletarya diktatörlüğü arasında bir seçme yapmanın gerekliliği açıkca ortaya çıkıyor ve sosyalist partilerin büyük bir kısmı bunu benimsiyordu. İndalecio Prieto ile

Fernando de Los Rios'un yanında, 14 nisandan beri Cumhuriyet hükümetinde sosyalist bakan olan Largo Caballero, hükümet deneyinden, sosyalist partiler adına olumsuz bir sonuç çıkarıyordu: *«burjuva demokrasisi bir kelime dizisinden ibarettir; bunu size, iki yıl çalışma bakanlığı yapmış biri söylüyor. Bu bakan, sosyal mevzuatı uygulamak istiyordu ama başaramadı çünkü belediye başkanları, bakanın değil, patronların isteklerini yerine getirdiklerinden, otoritesinin Sivil Muhafızlar ve yargıçlar üzerinde hiçbir etkisi yoktu».*

Bununla beraber, kapitalizmi hakimiyet araçlarından, yani ordusundan, Sivil Muhafız Teşkilatı'ndan, polisinden ve mahkemelerinden yoksun bırakmak için bir mucizeye yada bir hükümet darbesine bel bağlanamıyacağı ileriyi görenlerin gözünden kaçmıyordu.

Sosyalist iktidarın gerçekleşmesini, proletaryayı, köylüleri, ve aydınları birleştirerek, halkın büyük çoğunluğunu peşinden sürükleyen tutarlı ve kararlı bir mücadelenin sonucu olarak düşünmek gerekiyordu.

Halk Cephesi'nin kurulması, köylü kitlesini, üniversitelerdeki aydınları, ve güçsüz bir kapitalist ekonomi içinde kıt kanaat geçinen şaşkın küçük burjuvaziyi proletaryanın öncülüğünde birleştirmeyi amaçlayan siyasî bir faaliyette bulunmak demekti. İspanya gibi bir ülkede böyle bir taktik büsbütün gerekliydi: 19. yüzyıldan beri ihtilâlci mayalar bakımından zengin bir ülke olmasına rağmen İspanya, Riego(3) nun isyanından 14 Nisan Cumhuriyetine kadar, kendi özbenliğinin en basit siyasî ve sosyal karakteristiklerini feda ederek, ingiliz liberalizminin şekli yanlarını taklide yelten-

diğinden, feodalizmin kalıntılarını sosyal yapısından henüz atamamıştı.

3. 1936 İspanyasında, demokratik açıdan, her şeyi yeni baştan yapmak gerekiyordu ama işçiler, köylüler ve burjuvazinin aydın kesimi arasında bir ittifak olmaksızın hiçbir şey yapılamazdı.

1931 Kurucu Meclislerince kabul edilen temel reformların en önemlisi olan toprak reformu henüz daha başlangıç safhasındaydı(1) eğitim reformu baltalanmıştı ve Katalonya Anayasası boş bir formülden ibaretti.

Nüfusun % 1'i, toprakların % 51,5'ine sahipti. Açlığın ve dinî taassubun uyuşturduğu, üstelik her türlü sosyal ve teknik ilerlemenin dışında kalan köylülerle, tarım işçileri yoksul bir hayat sürüyorlardı. İlçeler -mezarların bulunduğu arsalar dahil-, toprakların, evlerin, üretimin ve bu topraklar üzerinde yaşayan insanların tümüne dilediği gibi hükmeden bir tek kişinin malıydı sadece.

Ekonominin feodal karakteri, ülkenin geri kalmışlığını tayin ediyor, bundan dolayı da sınaî ve ticarî gelişmeyi engelliyordu. Kimya sanayi fransız ve alman kapitalistlerinin; demiryolları İngilizlerin ya da Fransızların elindeydi. Tramvay işletmesi, belçika şirketlerinin; otel sanayi ile P.T.T. Amerikalıların hakimiyetindeydi. Yabancı sermaye, Rio Tinto'daki bakır sanayi ile Almaden'deki cıva madenlerine hükmediyor, Asturias'da ve başka illerdeki maden sanayini ve ülkenin en büyük sanayi olan Katalonya dokuma sanayini tekeli altında bulunduruyordu.

Geri kalmışlığına rağmen sanayi, iç pazarın satınalma kapasitesinin düşük oluşu ve ihracat imkânının bulunmayışı yüzünden aşırı-üretim krizi içindeydi. Düşük ücretler, aşırı fiyat yükselmeleri, üretimin yetersiz oluşu, Avrupa ülkelerine oranla, en yüksek gümrük resimlerinin uygulanması, ispanyol ekonomisinin başlıca karakteristikleriydi.

İspanya'nın kodamanları da bu durumdan yararlanıyorlardı. Ama ekonomik, sosyal ve politik alanda bunun acısını ülkenin tümü çekiyordu. Üstelik bir avuç insan alabildiğine zenginleşirken, geniş halk yığınlarının sefaletinin daha da arttığı bir toplumun ve yoksul bir ekonominin çerçevesi içinde insanlık onurunun bilincine varma en ilkel şekliyle: yani umudunu yitirmiş bir ferdiyetcilik ve anarşik bir ütopizm şeklinde gerçekleşiyordu.

4. Bütün Avrupa ülkeleri içinde ordunun demokratlaşma sürecinin en büyük bir dirençle karşılaştığı ülke İspanya idi.

Kraliyet ordusu, Amerika'daki kolonilerini kaybetmiş, ve Fas'ta giriştiği Annual seferi korkunç bir yenilgiyle sonuçlanmıştı, buna rağmen alabildiğine saldırgandı ve sayıca üstündü. 1931'de 866'sı general olmak üzere 21.000 subay vardı, erlerin mevcudu ise 130.000'di. Çekingen ve saygılı olan Cumhuriyet hükümeti 8000 subayı görevlerinde alıkoymuş, diğerlerine de emekli aylığı bağlamıştı. Böylece, maddî hiçbir sıkıntı çekmeyen bu subaylar, cumhuriyeti devirmek için diledikleri gibi hareket etmişlerdi. 18 Temmuz'da, 10.000 subaydan sadece 200'ü, cumhuriyete ettik-

leri yemine bağlı kaldılar. Bu durum başkan Azana'yı son derece etkilemişti. 5 Ağustos 1931'de, Madrid'te beni ve sosyalist Enternasyonal'in o zamanki başkanı Louis de Brouckère'i kabul ettiği sırada söylediği acı sözleri bugünkü gibi hatırlıyorum: *«Iğrenç bir şekilde ihanet eden bütün bu generallerin Cumhuriyet'e bağlılıklarını belirtmek için buraya gelişleri daha bir ay bile olmadı.»* Weimar alman cumhuriyetinin yıkılışı olayını yeterince düşünmeyen Azana, savunma bakanı, başbakan ve nihayet cumhurbaşkanı olarak, isyancı genaralleri kumanda mevkilerinde tutmak gibi ağır bir sorumluluk yüklenmişti: Franco, Kanarya adalarında; Goded, Barsolena'da; Mola, Navarre'da, Yagüe de, Tercio'nun başında kalmıştı Kaiser'in generallerinin alman sosyal demokrasisinin Bert ve Noske'lerine oynadığı oyunun aynını bu genraller de başkan Azana'ya oynadılar. Oysa, önemli bir tarihci olan Azana'nın, Saint-Juste'ün o ünlü sözünü çok iyi bilmesi gerekirdi: «**İhtilallerini yarım yapanlar kendi mezarlarını kazarlar.**

5. İspanya'daki papazlar ve keşişler ordusu, büyük toprak sahipleriyle generaller kastının, Halk Cephesi'nin geçici zaferini etkisiz bırakmak için giriştiği teşebbüste en büyük yardımcı oldu.

Halkın Kilise'ye ve manastırlara karşı gösterdiği bazı tepkileri anlamak için, İspanya'da katolikliğin, diğer ülkelerdekinden daha ağır basan siyasî ve ekonomik bir güç olduğunu unutmamak gerekir. Kurtuluşu için giriştiği bütün teşebbüslerde halk yığınları, daima gericilerden yana olan ruhban takımının direnciyle karşılaşmıştır.

Şubat 1936 seçimlerinin arefesinde, ruhban takımı, gerici komplaya tıpkı askerler gibi, belki de onlardan daha büyük bir istekle katıldı. Ruhban zümre, ilericilik ve hürriyet düşmanlarıyla yaptığı işbirliğinin hesabını halka vermek zorunda kalacağını çok iyi bildiğinden sağ kanadı var gücüyle destekliyordu.

Devlet, halkın eğitilmesi görevini, 1931 ihtilaline kadar, Kilise'ye bırakmıştı. Bundan dolayıdır ki, illerdeki halkın %00'i okuma yazma bilmiyordu. Cumhuriyet hükümeti, bu feci duruma son vermek için büyük çaba harcamış. okullar açmış, öğretmenler atamıştı. Ama diğer alanlarda olduğu gibi bu alanda da «iki kızıl yıl boyunca» (1931 — 1932) yapılanların tümü «iki karanlık yıl boyunca» (1934 — 1935) yıkıldı.

19 Temmuz isyanı patlak verince, papazlar ve keşişler, çatışmaya gözleri dönmüşcesine katıldılar. Manastırlarla kiliseler kale olarak kullanıldı ve din adamlarının birçoğu, İncil yerine silah kuşanıp birer savaşçı oldu. Bir yıl sonra, 1 Temmuz 1937'de İspanyol piskoposları, Cumhuriyet'e ve demokratik kurumlara ateş püsküren bir mektup yayınladılar. Bu devirde, Franco'nun askerlerinin çoğu «devşirmeydi» (mağripli müslümanlar, protestan almanlar), Cumhuriyetçilere esir düşen Teruel piskopozunu sorguya çeken yargıç, bu hususu belirtince, piskopos, Makyavel gerçekciliğine yaraşır bir cevap verdi: *«şiddete başvurmak hoş görülecek bir şey değildir, ama başka bir çare yoksa büyük bir felâketi önlemek için şiddete başvurmak gerekir. Anti-katolik ve devşirme kuvvetlerden yararlanılması kolayca açıklanabilir: ölümle burun buruna gelmiş bir insan, kendisine uza-*

tılan dost eli, yardım edenin hangi dinden ya da hangi partiden olduğuna bakmaksızın tutar.»

Cumhuriyetcilerle, İspanya'nın ve diğer ülkelerin anti-faşistleri çoğu çaman Tèruel piskopozunun bu felsefesinden yoksun kaldı.

6. 16 Şubat seçimlerinden önce İspanya'da faşist hareket hemen hemen yok gibiydi. Gericilik, eski gerici güçlere ve köklü geleneklere bağlıydı. (Gerek parlamenter demokrasi tarafından hayal kırıklığına uğratıldığı, gerekse milliyetçiliği kabardığı için İtalya ve Almanya'da faşizmin manevra alanını teşkil eden(orta sınıflar, İspanya'da Cumhuriyete bağlıydılar ve cumhuriyetci liberal Devlet'in çatısıydılar. Ayrıca, askerlerin ve ruhban zümrenin eğilimleri ve gerici gelenekleri, faşist bir hareketi, bir bakıma, gereksiz kılıyordu. «Conquistadores»in, Engizisyon'un ve «Saint Louis'nin Yüz Oğlu'nun»(5) büyük ve korkunç mirasçısı muhafazakâr sınıflar, faşist plebyenlerine karşı bir güvensizlik ve küçümseme duyuyorlardı. Eski düzeni ihya (restorasyon) için girişilecek her teşebbüste rütbe ve asalet onlara göre en iyi yardımcıydı. Bununla beraber, sağcı kuvvetlerin en faal kanadı, general de Rivera diktatörlüğünün yedi yıl sonunda çöküşünün, her şeyden önce diktatörlükle halk arasında gerekli ilişkileri kuramamalarından ileri geldiğini, oysa İtalya'da faşistlerin, Almanya'da da Nazilerin yaptıklarının aksine, her şeyden önce diktatörlükle halk arasında gerekli ilişkileri kuramamalarından ileri geldiğini biliyordu. Bundan dolayı, general Rivera'nın oğlu tarafından faşist modele göre kurulan FALANJ,

sayıca az olmasına, kamu hayatında ön planda bir rol oynamamasına rağmen, sağcıların ileri kanadı olarak kabul ediliyordu. İşçi örgütlerini kaba kuvvetle sindirmek, solcu liderlere karşı suikast düzenlemek için kullanılan «pistolero»lar Falanj'ın içinden çıkıyordu.

7. 15 Ocak 1936'da, solcu partilerin temsilcileri ortak bir programa göre hareket edeceklerini öngören bir anlaşma imzalıyorlardı. İspanyol Halk Cephesi'nin kuruluşunun belgesiydi bu.

Bu programın başında, siyasî suçlar için bir genel af çıkarılması, yani 1943 Ekim olayları ve grevlerinden dolayı hapsedilmiş 30000 işçinin özgürlüğe kavuşturulması isteği yer alıyordu.

Diğer istekler, Anayasa'nın ihyasını ve korunmasını sağlayacak temel kanunların hazırlanması gibi en acil politik, sosyal ve ekonomik meselelerle ilgiliydi: vergi reformu, tarım reformu, gümrük reformu, sosyal güvenlik reformu, eğitim reformu, bölgesel özerklik, Birleşmiş Milletler (Cemiyeti Akvam) ilkelerine uygun dış politika.

Halk Cephesi'nin sağ kanadı dört partiden oluşuyordu: Cumhuriyetci Sol, Cumhuriyetci Birlik, «Esquerra» adlı solcu Katalonya Partisi ve Federal Cumhuriyetçi Parti.

Sol kanat, eşit güçte olmayan dört işçi partisinden ibaretti: zengin tecrübelerle dolu geleneğinin ve halk tabakalarına kök salmış örgütünün yanısıra, U.G.T. (Genel İşçi Birliği) ile yaptığı işbirliğinden güç alan Sosyalist Parti; az üyesi ama iyi bir kadrosu olan Komünist Parti; küçük çaptaki Sendikalist Parti ve nihayet, bir mezhep niteliğindeki Marksist Birlik Partisi. İki marksist

partinin: Sosyalist Partisi ile Komünist Partisi'nin eylemi çok sağlam bir temele dayanıyordu: kadrolarının teknik ve kültürel seviyesi bakımından işçi gençlik ile İspanyol köylüsünün öncü kesimini meydana getiren Sosyalist Gençlik Millî Federasyonu.

Sol güçlerin durumunu tam olarak ortaya koymak için şu hususu belirtmek gerekir: Halk Cephesi'nin ve seçim mücadelesinin dışında tutulmasına rağmen, güçlü iki anarşist örgüt yani **F.A.İ.** (İspanya Federasyonu) ve **C.N.T.** (Millî Emek Konfederasyonu) Halk Cephesi'ne geniş ölçüde destek oluyorlardı.

Emekçi kitlesi, üzerinde Asturyas hareketini simgeleyen üç harfin: **U.H.P.**'nin (Proleter Kardeşler Birliği'nin) bulunduğu bayrak altında kenetlenmişti.

16 Şubat 1936 seçimlerinin sonucu, Cumhuriyetçilerin ezici bir çoğunluk kazandıklarını ortaya koyuyordu. Sağcılar sadece 147 milletvekili çıkarabilmişlerdi. Oysa Halk Cephesi 277 milletvekili ile başı çekiyordu. Bunun da 89'u sosyalist, 16'sı komünistti. 16 Şubattan sonra, kendini seçim sonuçlarının çoşkunluğuna kaptıran halk yeni bir devrin açıldığını sandı. Hapisanelerin duvarlarını bir çığ gibi aşıp Ekim mahkûmlarını kurtardı; sonra da, verilen sözlerin yerine getirileceğini umarak yeni hükümetin «icraatını» güvenle bekledi.

8. İşçi kuruluşları temsilcilerinin hiçbiri, seçim sonunda kurulan Azana Hükümeti'ne katılmıyordu(6): bunun doğru olup olmadığı çok tartışıl-

dı. Aslında kolayca açıklanabilecek bir durum vardı ortada: İşçi partileri, 1931 Cumhuriyeti'nde görev aldıklarında daima hayal kırıklığına uğramışlardı. Zaten sosyalistlerin hükümete geniş ölçüde katılmaları askerî ve faşist ayaklanmaya çok daha önceden yol açabilir ve Cumhuriyetçi bakanların kendilerini isyanı doğmadan bastıracak kadar güçlü görmelerini sağlamayabilirdi.

Bu haliyle hükümet, gücünü ve itibarını işçi partileri ile halk yığınlarının desteğinden alıyordu. Bu desteğin gerçek bir işbirliğine dönüşmesi, hükümetin icraatına, tarım reformunun çabuklaştırılmasına, millî ekonomiyi baltalayan kapitalistlerle toprak ağalarına karşı giriştiği mücadelenin gücüne bağlıydı.

Ne yazık ki, Şubat 1936 hükümeti görevinin üstesinden gelemedi. Çürük bir temele dayandığı için faşistlerin provakasyonları, askerlerin, toprak ağalarının ve din adamlarının komploları karşısında güçsüz kalıyordu. Bu yüzden, asıl görevini yapamadı, yani Sağ'ın demokratik ve cumhuriyetçi kanunlara saygılı olmasını sağlayamadı. Böylece, işçi örgütlerinin kendi kendilerini savunma tedbirlerini yararsız ve imkânsız hale getirdi.

Programın, siyasî mahkûmların affı, işten çıkarılmış işçilerin tekrar işe alınmaları, lağvedilmiş belediye meclislerinin yeniden kurulması ile ilgili maddeleri ivedilikle sonuçlandırıldı. Tarım reformu dikkatle izlendi. 1936 haziranında tarım bakanı, «intifa» hakkına sahip oldukları topraklar üzerinde yerleşmiş «**juntero**»ların 190000'e yükseldiğini (6a) açıkça söylüyordu. Özel eğitimin yerini devlet eğitiminin almasını öngören program

hiç geciktirilmeden uygulandı, yeni okullar açıldı. Program gereğince Katalan Parlamentosu yeniden açıldı ve bağımsız Katalonya hükümeti kuruldu. Bask illerinin özerkliği ile ilgili bir tasarı Millet Meclisine sunuldu.

Bununla beraber, yasamayla ilgili bu uygulamalar, hükümetin otoritesini güçlendirmeye yetmiyordu. Sağ'ın bölücü hareketleri, ve bunun halk kitlelerinde yarattığı tepkiler İspanya'yı günden güne bir karışıklığın içine itiyordu. İtalya ve Almanya'da olup bitenler halkın, totaliter ya da keyfî bir idareyi güçsüz bir idareye yeğ tuttuğunu gösteriyordu. Toplum da, tıpkı tabiat gibi, boşluktan korkar. Halk zaferinden doğmuş bir hükümet, imtiyazlı sınıfların sosyal eşitliğe saygılı olmalarını sağlayamazsa, halkın kendini savunması bir hak, hattâ bir zaruret olur. Böylece, iç savaş kaçınılmaz hale gelir.

9. İspanya'da sağcı partiler, iktidar olma fırsatını elde etmek için karışıklık çıkarmaktan ibaret faşist hükümet darbesi tekniğini ustalıkla uyguladılar. Seçimlerden yenik çıkınca şiddete başvurdular öc almak i ç i n. Sol'un bir zafer kazanmasının mümkün olduğunu görerek, askerî isyanı Şubat seçimlerinden çok önce hazırladıkları şimdi açıkça anlaşılmaktadır.

Bundan dolayı, kamuoyunu, askerî darbelere zemin hazırlayan bu marazî kışkırtma, korku ve kin havası içinde tutmak gerekiyordu. Falanj, sağcı partilerin, halkı kışkırtmasına ve sokak gösterilerine zorlamasına yarayan bir araç oldu.

İlk falanj (faşist) gruplar «pistolero»lardan

(Tabancalılardan) ve profesyonel provakatörlerden meydana gelmişti. Faşistlerin halkla hiçbir bağı yoktu. 1933 seçimleri sağcıların seçimi olduğu halde, Madrid'den adaylığını koyan faşist lider ancak 29.000 oy alabilmişti. 1936 Şubat seçimlerinde Falanj'ın adaylarından hiçbiri kazanamadı ve sekiz ilden adaylığını koymuş olan José Antonio Primo de Rivere büyük bir yenilgiye uğradı. Buna rağmen, Falanjistler, askerî darbenin hazırlık safhası boyunca büyük bir rol oynadılar. Bir boğa güreşinde boğayı kızdırmak ve kışkırtmak için alevli şişler atan boğa güreşçileri gibi davrandılar iç savaşın körüklenmesinde.

16 Şubattan 19 Temmuza kadar Falanjistler birçok silahlı saldırı düzenlediler. 58 kişi öldü, 86 kişi yaralandı. Siyaset adamlarına, özellikle, sosyalist milletvekili profesör Jimenes de Asuà'ya, Sosyalist Parti'nin lideri ve Genel İşçi Birliği Sekreteri Largo Caballero'ya; kürsüsünden «Delenda est monarchia» (kahrolsun monorşi) diye bağıran Ortega y Gasset'ye suikast hazırladılar. İşçileri alçakça öldürdüler. Bu faşist «Pistolero» lar öylesine kudurmuşlardı ki 14 Nisan 1936'da Cumhuriyet'in yıldönümü şerefine düzenlenen geçit töreni sırasında halka ateş açmayı dahi göze aldılar. Oviedo'da sosyalist bir gazetenin lokallerinde büyük bir bomba patladı. Valensiya'da faşistler radyoevini bastılar ve binayı işçi örgütlerine meydan okumalarına imkân veren bir süre boyunca işgal ettiler. Alcala'da subaylar halkı faşist selâmı vermeye zorladılar.

Falanjistlerin sokak saldırılarının yanısıra toprak ağaları ve patronlar, sosyal hakları hiçe

sayarak, sendika ve fabrika temsilcileri ile görüşmeyi reddederek, işçileri ve köylüleri isyana zorlayarak provokasyon planlarını geliştiriyorlardı. Nihayet papazlar ve keşişler de, generaller herkesin gözü önünde karşı devrim hazırlıkları içindeyken halkı «kızıllar» la mücadeleye çağırıyorlardı.

İşçi sınıfı vargücüyle karşı koyuyordu ama eylemleri çoğu zaman düzen ve disiplinden yoksundu. Bundan dolayı Sağcıların oyununa geliyordu. İnsiyatifi ele alıp düzeni sağlamak sorumluluğunu yüklenecek, sokakları provakatörlerden temizleyecek, orduyu arıtıp, patronları hizaya getirecek bir hükümet, ancak böyle bir hükümet her şeyi eski haline sokabilirdi.

Ne yazık ki, Cumhuriyetçi başbakan görevinin üstesinden gelemedi. Azena 10 Mayıs 1936'da cumhurbaşkanı, ardından da Casares Quiroga (7) başbakan oldu. Olumlu şeyler düşünen ciddî bir cumhuriyetçiydi, ama şüpheciliği, ordunun tehdidini ciddiye almasını önlüyordu. Her şeyi basit bir entrika olarak gören parlamenter çevrelerin budalaca iyimserliğine katılma eğilimindeydi. Hiçbir uyarı, ordu tehlikesini ciddiye almamakta direnen başbakanı, uyuşukluktan son ana kadar kurtaramadı.

Barut fıçısının patlaması için bir kıvılcım yetti. Hücum kıtası üsteğmenlerinden José del Castillo'nun, 13 Temmuz günü faşistler tarafından öldürülmesi ve Sağcıların lideri, eski bakanlardan Calvo Sotelo'nun cumhuriyetçi subayın arkadaşları tarafından vurulması yangını körükledi.

Franco, hükümet darbesi işaretini vermek için bu anı seçti.

10. Ülkede askerî isyan fırtınasının esmesine yol açan bu cumhuriyetçilerin tutumu gereğinde haklı görülebilirdi. Çünkü onlar generallerin ardında, dünya faşizminin gölgesini ve elini görmüyorlardı. İçlerinden biri bana şöyle diyordu: «hayatım askerlerle işbirliği yapmakla geçti ve şunu anladım ki «**mafiana**» hiçbir zaman yarına bırakmak istemez işini.»

Cumhuriyetçi bakanlarla parlamenterlerin anlamadığı, birçok İspanyolun, hatta en solcusunun bile neden sonra anladığı şey, darbenin içerden değil, daha çok, dışardan geldiğiydi.

İçerde, karşı-cumhuriyetçi komplo, iktidardan uzaklaştırılmış olmayı bir türlü hazmedemiyen Sağ'ın geleneksel güçlerinden destek görüyordu. Dışarda ise, saldırı, Musolini faşizminden esinlenip onun tarafından ve daha az güdümlü bir şekilde de, nazizm tarafından yönetiliyordu. Karşı-cumhuriyetçi ayaklanmanın merkezi Madrid'den çok Roma idi.

Özellikle, General Rivera'nın diktatörlüğü sırasında imzalanmış siyasî ve askerî anlaşmaların 14 Nisan Cumhuriyetince iptal edilmesinden bu yana İspanya Cumhuriyeti, İtalyan faşizmi için can sıkıcı bir komşu haline gelmişti.

1923 Ekim'inde, XIII. Alfonso, Roma'daki «Musolini» sine general Primo de Rivera'yı göndermişti. Musolini ile de Rivera arasında Akdeniz'de güç birliği konusunda bir tasarı hazırlandı. Tasarı, İngiliz taraftarı XIII. Alfonso'nun muhalefetiyle karşılaştı, fakat 1926'da Roma ile Paris arasındaki ilişkiler gerginleşince, iki diktatör, belli başlı maddeleri bilinen gizli bir ittifak kur-

dular. İtalya, Fransa ile savaşa girdiği takdirde, Balear adalarında bir askerî üs kurmak ve savaş gemileri için Akdeniz'deki İspanyol limanlarını kullanmak hakkını elde etti. İspanya, Fransız sömürge birliklerinin kendi topraklarından geçmesini engelleyeceğini kabul ediyordu.

14 Nisan Cumhuriyeti bu anlaşmaları fesetti. İspanya, sadece Fransa'ya yakınlaşmakla kalmadı, kollektif güvenlik politikasını Birleşmiş Milletler'de destekleyeceğini belirten bir maddeyi Anayasasına koydu.

İspanyol Cumhuriyeti, dış politikada olduğu gibi, iç politikada da hem fiilen hem de ideolojik bakımdan faşizme karşıydı. Milletlerle insanları yakınlaştıran yada uzaklaştıran şeyin ideolojiler değil, somut çıkarlar olduğu söylenir. Doğrudur da, ama unutmamak gerekir ki, bir ideoloji herşeyden önce, hâkim sınıfların ekonomik ve politik çıkarlarının üstyapısıdır.

14 Nisan Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra İspanya ile İtalya arasında başgösteren gerginlik, 1919 emperyalist barışından 1930 savaşına kadar Avrupa'yı iki kampa ayıran iki çelişik dünya görüşünü yansıtır. Bir tarafta halk kitlelerinin, milletlerarasında ekonomik ve politik işbirliğinin yeni şartlarını yaratma isteği ve çabası... Öte yanda, Musolini faşizminin ve Hitlerci alman ırkçılığının, 1919 barışından sağlanan toprak bütünlüğünü ve ekonomik düzeni kendi yararlarına yıkmak ve Avrupa'yı hegemonyaları altına almak için sarfettikleri askerî çaba... Bu iki görüş arasında, Versay Anlaşmasını gerek barışçı bir amaçla gözden geçirmek, gerekse bu anlaşmayı her ne paha-

sına olursa olsun savunmak isteğini duymayan statükocu İngiliz ve Fransız savunucuların statik bloku yer alıyordu. En azından, faşizmin şu niteliğini kabul etmek gerekir: **faşizm yapmak istediği şeyi mutlaka yapar ve daima hedefe doğru ilerler.** İtalyan faşizminin İs panyol Cumhuriyetine muhalefeti, yani Avrupa'da faşizm ile demokrasi arasındaki mücadelenin en tehlikeli yanlarından biri meydanlarda nutuk atmaktan ibaret olamazdı. Roma İberik (İspanyol) demokrasisine karşı bütün imkânlarını seferber ederek mücadeleye girişti.

11. Musolini'nin müdahalesi önce şöyle oldu: dışardan, hakiki bir iç-savaşı destekleme imkânlarını sağlıyarak iç çelişkileri körüklemek. İspanya'daki dinî, monarşik ve askerî muhalefet ile italyan faşizmi arasında imzalanan gizli anlaşmayı, cumhuriyetçi polisin ele geçirdiği tipik bir belge ortaya koyuyordu. «Gelenekci» İspanyollarla Musolini arasında Roma'da imzalanan gizli anlaşma ile ilgili bu belge aynen şöyledir:

«Aşağıda imzası bulunan bizler yani, kendi adına hareket eden don Emilio Barrera, «gelenekci dinî Topluluk»u temsil eden don Raphael Oldzabal ile M. Lisarsa ve «Renovacion Espanola»*nın lideri don Antonio Goicoecha; İtalya başbakanı Musolini ile mareşal Balbo arasında 31 Mart 1934'de öğleden sonra yapılan görüşmenin tanıkları olarak aşağıdaki hususları belirtiriz: İtalyan başbakanı Duçe, ordunun, deniz kuvvetlerinin ve iki monarşist partinin durumu hakkında ayrıntılı bilgi edindikten sonra, İspanya'daki bugünkü rejimi devirmek ve yerine* monarşinin *gelmesini sağlayacak bir krallık naipliği kurmak için yapacakları*

mücadelede iki muhalefet partisini vargücüyle destekleyeceğini ve gerekli bütün imkânları sağlıyacağını; sözlerinin gerçekliğini ispatlamak için de, derhal 20 bin tüfek, 20 bin el bombası, 200 mitralyöz ve 1.500.000 peçeta vermeye hazır olduğunu; bu yardımın sadece bir başlangıç sayılmasını ve gerektiği gibi çalışıldığı takdirde ve şartların elverdiği ölçüde, daha büyük bir yardımın yapılacağını söyledi. Hazır bulunanlar, yukarda sözü edilen paranın ödenmesi konusunda anlaştıklarını bildirerek, don Raphael Olazabal'ın, iki partinin temsilcisi olarak, paraları, kendi aralarında uygun gördükleri ve diledikleri şekilde paylaşmaları için, bu iki partinin liderleri kont de Rodezno ile don Antonio Goicoecha'ya vereceğini belirttiler. Hem her guruba verilecek silâh miktarı hem de bunların İspanya'ya nakli konusunda gerekli tedbirlerin, bu liderler tarafından alınması kararlaştırıldı.»

Görüldüğü gibi, bu belge hiçbir yorumu gerektirmiyecek kadar açık. İspanya'daki karşı-cumhuriyetci muhalefet ile İtalyan faşizmi arasındaki gizli anlaşma gereğince, 19 Temmuz askerî isyanının nasıl tezgâhlanıp hazırlandığını ortaya koyuyor.

12. Roma, Nisan 1931'den Temmuz 1936'ya kadar İspanyol komplocularının karşı-cumhuriyetci faaliyetinin merkezi oldu. Vatikan, ruhban sınıfının mücadelesini körükledi ve ordunun, gelenekçi örgütlerin ve faşist örgütlerin eylemleri Venedik Sarayı'ndan (7a) yönetildi.

1933 seçimlerinde sağcı partilerin kazandıkları zafer ne içerdeki muhafakârları, ne de onun dış ülkelerdeki müttefiklerini memnun etmişti. 31 mart 1934 protokolu, mücadelenin, Cumhuriyet'e

karşı, işçi kitlelerinin politik ve sendikal eylemlerine karşı yönetildiğini göstermektedir. İrtica, 1933'den beri Hitler Gestaposu'nun desteğine de bel bağlıyabiliyordu. İspanyol sağcılarının lideri don Gil Robles, 1934 Nürenberg Kongresi'ne katıldı ve Falanj'ın lideri José Antonio Primo de Rivera, naziler ve faşistlerle sıkı ilişkiler kurdu. İspanya'da 1932 ağustos hükümet darbesinin başarısızlığa uğramasından sonra, cumhuriyetci hükümetin affetmekte acele ettiği pişkin, kurt komplocu general Sonjurio, Hitler'in İspanya'daki güvenilir adamıydı. Eğer 1936 yılı temmuzunda onu Portekiz'den Navar'a götüren uçak, kaza sonucu düşüp ölümüne sebeb olmasaydı Franco'nun yerine faşist İspanya'nın Caudillo'su olacaktı.

İtalya ile Almanya'nın, İspanya'nın geleceği ve politikasıyla ilgilenmelerinin birçok sebebi vardı: Musolini, Rivera ile imzalanan ama Cumhuriyet hükümetince feshedilen ittifak anlaşmasını diriltmeye çalışıyordu. Hitler, İberik yarımadasını ekonomik bakımdan sömürgeleştirmek hevesindeydeydi. Biri Balear, diğeri de Asor adalarına göz dikmişti. İkisi de, İspanya'nın demir, bakır ve civa madenlerini elde etmek istiyorlardı. İtalyan «Duçe»si ve alman «Führer»i aynı zamanda, Atlantik ve Akdeniz'de İspanyol deniz üslerinden diledikleri gibi yararlanmak ve Fransa'ya çaktırmadan, Pireneler üzerinde bir tehlike yaratmak istiyorlardı.

İngiltere'nin ve Fransa'nın bolşevizmle mücadelede faşist propagandanın mutad beylik sözlerine sarılıp sadece seyirci kalması şaşırtıcı görünebilir. İspanyol demokratlarının etkili bir

Cumhuriyet kurmak için giriştikleri teşebbüsler Avrupa kamuoyuna ters bir şekilde yansıtıldı. Halk yığınlarının (sebebleri hiçbir zaman araştırılmayan) sözde taşkınlıkları bütün dünyaya ilân edildiği halde, gericilerin provokasyonları kasden duyurulmadı.

Yüz elli yıl önce Avrupa burjuvazisi devrimci ilerleyişinin doruğundayken, kralın ve asillerin ihanetine karşı hürriyet uğrunda yılmadan mücadele etmişti, ama iki savaş arası yıllarında kendi yüce çıkarları için her şeyi çiğnedi. İspanya'daki faşist entrikaları ve askerî hükümet darbesini destekledi. Bunun millî ve milletlerarası planda doğuracağı sonuçları umursamadı bile. Ve böylece, tüm insanlığın ilerleme yolundaki özlemlerini dile getiren sınıf olmak niteliğini yitirdiğinden, bir çöküntü içinde olduğunu gösterdi.

Bölüm II

İÇ SAVAŞIN ÜÇ SAFHASI

«Davranışımızın tümü hakkında ancak mücadelenin sonucuna göre kesin bir hüküm verilecektir. Yenilirsek, gelecek nesilleri, akılsızca, canice, budalaca hareket ettiğimize, isyandan bizim sorumlu olduğumuza inandırmak için yoğun bir propaganda yapılacak. İsyana bizim başladığımız, İspanya'nın ve insanlığın en aşağılık yaratığı oduğumuz söylenecektir. Galip gelirsek eğer, o zaman da, tam tersine, bütün geçmişimiz, kahramanlıkla, şan ve zaferle bezenmiş bir anıt olacaktır»

manuel azana

1. 19 temmuzda, İspanya'da bütün devlet kuruluşları isyancıları destekledi. Subayların %95'i, askerlerin %80'ini peşlerinden sürükleyerek Franco ile işbirliği yaptı. Muhafız kıtasının tamamına yakın bir kısmı, hücum kıtasının %50'si isyancılara katıldı. Bakanlıklardaki, mahalli idarelerdeki yüksek memurların, sanayi işletmelerindeki yöneticilerin %75 ilâ %90'ı aynı şekilde hareket ettiler. Savunma güçlerinin ve kadrolarının

tümünden yoksun hükümet, Cumhuriyet'in tek sadık destekleyicisi olan halk kitlelerine başvurmak gereğini duydu. Başlangıçta çok uyuşuk davrandı bu konuda. Ülkeyi içinde bulunduğu durumdan kurtarabilmenin tek çaresi, proletaryayı silahlandırmaktı. Hükümet buna karar verinceye kadar, yani 18 temmuzdan 20 temmuz akşamına kadar aradan tam üç gün geçti.

Halk, İspanyol ordusunun Fas'ta Cumhuriyet'e karşı isyan ettiğini öğrendiği andan itibaren Madrit'te, Valensiya'da, Barselona'da, Bilbao'da, Ovidio da ve Dijon'da bir tek ses yükseldi bütün dudaklardan: «silah verin bize».

Hükümet tereddüt ediyordu. Başbakan Casares Quiroga, istifasını vermişti ve yerine ancak kırk sekiz saat sonra bir başbakan bulunmuştu: José Giral(8). Cumhuriyet'e sonuna kadar sadık kalan ama liberal bir çevreden geldiği için, iç savaş çalkantısı içinde ne yapacağını şaşırmış dürüst bir politikacı ve ılımlı bir cumhuriyetciydi bu José Giral. Nihayet, halk kitlelerinin baskısına karşı koyamayan hükümet, 20 temmuz akşamı, halkın sihlandırılmasını emretti. Bu andan itibaren işçiler sokağa döküldü. Üstün kuvvetlere karşı, tam 32 ay sürecek kanlı bir savaş başladı. Buna rağmen, darbeciler örgütlüydü, teknik kadroları, malî imkânları vardı. Halk çoşkunca savaşıyordu. Kışlalara saldırırken zaferi kazanacağından şüphe etmiyordu. Tüfekleri vardı ve yenilmiyeceklerini sanıyordu. Şiddetli bir savaştan sonra Madritli işçiler Montana kışlasını ele geçirdikleri, Barselonada'kiler general Gode'ye teslim olmasını teklif ettikleri zaman kendi güçlerinin ve imânlarının bi-

lincine varmanın verdiği bir çoşkunluk içindeydiler.

Fakat, aynı anda, İtalyan uçak ve gemileri Cebelitarık bağazını geçerek Algesiras limanına giriyorlar ve Mağripli askerlerle Tercio'nun kıtalarını salıyorlardı buraya.

«Kızıllar»a karşı haçlı seferi başlıyordu.

Ben İspanyol halkının kahramanca direnişinin ayrıntılı bir tarihini değil, İspanya'ya yardıma koşan partizanların giriştikleri savaşı, yani hem demokrasiyi bozguna uğratan, hem de Avrupa'yı intihara sürükleyen partiler ve siyaset adamları yüzünden kaybettikleri savaşı ayrıntılarıyla yazıyorum.

Ama, iç gelişmesi ihmal edildiği takdirde, İspanyol dramında Avrupa'nın rolü anlaşılamaz. Bundan dolayıdır ki, İspanyol Sol'unun, içine itildiği mücadeleyi hangi düşünceyle kabullendiğini ve savaşı hangi imkânlarla devam ettirmek zorunda kaldığını tahlil etmek gerekir.

İspanya savaşının en dramatik safhalarını yaşadım. Halk kitlelerinin tepkimelerini ve partilerin eylemlerini gözlemledim. Ebre'li askerlerin ve halk milislerinin saflarına katıldım. Başdöndürücü Madrit savunmasını ve dayanılmaz Katalan ricatini yaşadım. Halkçı İspanya'nın siyasî liderlerinin ve komutanlarının hemen hepsinin çalışmalarını izledim ve azıcık da olsa tehlikeyi göze aldım. Bu bana kesin hükümlerde bulunmak yetkisini vermez. Tarih'in işidir bu. Gene de bu dramın bir tanığı olarak gördüklerimi yazabilirim.

Bu tanıklık şöyle özetlenebilir: Cumhuriyetci İspanya genellikle, görevini yapmıştır. Cumhuri-

yetçilerin giriştikleri destansı mücadelenin ihtişam ve yüceliğine gölge düşüren hataları, yanlışları ve kanlı olayları bilmiyor değilim. İhtilaller ve iç savaşlar, toplumda iyi ve kötü olarak ne varsa gün ışığına çıkarırlar. İspanyol karakterinin tamamlayıcı bir parçası olan bu hoşgörüşüzlüğü, ve bu şiddet eğilimini de bilmiyor değilim. Ama, Cumhuriyetçiler, tutkuların bir taşkınlığa dönüşmesini önlemek ve kontrol altına almak için büyük bir çaba harcadıkları halde, faşistler, hasımlarını öldürerek ortadan kaldırmayı bir sistem, bir kural haline getirdiler.

Hasım fraksiyonların, yenik düşmüş Cumhuriyetçiler safında, bozgundan birbirlerini sorumlu tutarak, bir iç mücadeleye giriştiklerini de biliyorum. Tarih, bu bozgundan, Madrit'teki, Valensia'daki ya da Barselona'daki Cumhuriyetçileri değil, Cumhuriyetçilere yardım etmeleri gerektiği halde bunu istemeyen ya da yapmayan Londra, Paris ve Cenevre hükümetlerini suçlu tutacaktır. Yenilenler hep aynı ezelî hatayı işlerler: kendi yenilgilerini başkasının hataları ya da ihanetleriyle açıklamaya çalışırlar, Marx, bu çok yaygın eğilimi, «Almanya'da devrim ve karşı-revrim» adlı denemesinde tahlil etmiştir. Marx, bir bozgunun sebeblerini sadece basit arızî unsurlarda: yetersizlik de, hatalarda, şu ya da bu yöneticinin ihanetinde aramaktan ileri gelen bir sapmayı (sapıtmayı) gösterir bu eserinde; oysa bu sebebler, genel durum içinde ve devrimci mücedeleye katılan kuvvetlerin herbirinin gelişme şartları içinde ortaya konmalıdır.

İşte ben de böyle yapmak niyetindeyim.

2. İç savaşın ilk safhasının en karakteristik niteliği, merkezi bir yönetimden yoksun oluşuydu. Devlet diye bir şey yoktu artık Bakanlıklardaki birkaç gönüllü, hükümetin devamını sağlayabilmek için çaba sarfediyordu ama otorite çökmüştü. Politik ve sendikal örgütlerde bu otoritenin kırıntıları kalmıştı sadece: başkentte, kent ve köylerde siyaset adamlarıyla en nüfuzlu ya da en cüretli devrimcilerin sözü geçiyordu. Otoriteyi sağlayan şey mevki ve rütbe değil, eylemdi artık. Her şey karmakarışık ve anlamsız görünüyordu. Her kafadan bir ses çıkıyordu. Birinin ak dediğine öbürü kara diyordu; ve birinin yaptığını öbürü bozuyordu. Anında kararar verme ve yetkilerin (görevlerin) çoğalması gibi çok tehlikeli ama kaçınılmaz bir safhaydı bu. Tıpkı kendiliğinden üremeye benzeyen bir durum vardı ortada. Kendini yetkili gören komiteler türüyordu habire. Örgütlenme yetersizdi ve «kendiliğindenlik» bir çare olamıyordu buna. Yetkili devlet organlarının pısırıklığı, politik ve sendikal örgütleri eyleme doğru itiyordu. Carranza sokağında 20 numaradaki Sosyalist Parti merkezinde, Fuencarral sokağındaki Genel İşçi Birliği'nde, Birleşmiş Sosyalist Gençlik örgütünde, Piemonte sokağındaki Komünist Partisi merkezinde, halk örgütlerinin merkezi olan Halkevi'nde yoğun bir faaliyet göze çarpıyordu. Teknik ve askerî meseleler, uzun vadeli programlardan önce geliyordu. Largo Caballero, birlikte çalıştığı işçilerle silah ve cephane sorununu tartışıyordu .Denizcilik bakanlığına yerleşen ve bakan olmadığı halde işleri yöneten İndalecio Prieto(9), aynı anda hem on kişiyi kabul ediyor, hem de yirmi tele-

fona birden cevap veriyordu; Asturias'dan Biscay'e kadar ona başvuruluyor ve silah isteniyordu. Meydanlarda ve sokaklarda milisler, başlarındaki yöneticilerin komutasında uygun adım yürüyorlar ve tüfekleri olmadığı için, sopalarını kaldırarak talim ediyorlardı. Sosyalist bir birlik olan «motorizada», o zamana kadar ne benzerini ne de daha yararlısını görmüş olan Medinacaeli'nin dükalık sarayının muhteşem salonlarına ve parkına yerleşmişti. Sabık ispanyol devlet adamlarına ait şatafatlı salonlarda ise, politikacı ve sendikacı milisler, sivil ve askerî örgütlenme çalışmaları yapıyorlardı. Başkentin her köşesinde, komünist partisi, Halk Ordusu'nun çekirdeğini teşkil eden Beşinci Alay'a gönüllü asker topluyordu. Halkın çoşkunluğunu dile getiren hummalı bir faaliyet vardı her yerde. Acele etmek gerekiyordu. Çünkü Madrit, Valensia ve Barselona'da bastırılan isyan Sevil'de, Saragos'da ve Ovideo'da başarıya ulaşmıştı. Franko'nun askerleri başkente bir yürüyüşe hazırlanırlarken milis kuvvetlerinin ilk dalgası, Alkazar dramına sahne olan Sierra ve Toleddo'ya doğru yol alıyordu.

Milislerin pek az topu, birkaç mitralyözü ve bir miktar tüfeği vardı. Ne komutan ne de hakiki bir askerî örgüt mevcuttu. Bir avuç cumhuriyetçi subay ise, binlerce görevin ağırlığı altında ezilmişti. Kolay değildi onca işin üstesinden gelmek. Cumhuriyet, onlarsız hiçbir iş yapamazdı ama Devrim onlara kuşku ile bakıyordu.

Proleter öncülerin, her askere bir düşman gözüyle bakan, beklenmedik bir güçlüğü, ve hemen gerçekleşmesi gereken çetin bir eylemin başarısız-

lıkla sonuçlanmasını ihanet diye dillendiren bozgunculuğu ve panik havasını önlemek için, gözlerini dört açması gerekiyordu.

Tarafsız bir gözlemci, cesaretin yetmediğini ve örgütsüzlüğün nutuk atmakla giderilemiyeceğini ağustos sonunda ister istemez kabul etmek zorundaydı.

Madrit'daki durum, Frankocuların Sierra üzerindeki baskısı ve başıboş komitelerin keyfî eylemleri yüzünden son derece gergindi. İlk italyan **savoi-marchetti**'leri ve ilk alman **Junker**'leri savaş alanlarında ve (ilk bombanın 28 ağustos gecesi düştüğü) başkentte görünmeye başlamıştı. Cumhuriyet, bunların karşısına yazarlığı bırakıp asker olan André Malraux'nun sağladığı köhne savaş araçlarını çıkarabiliyordu sadece. Peguerinos'da Escurial dolaylarında Mağriplilerin bulunduğu haber alınmıştı. Toledo dolaylarında ilk tanklar görülmüştü. «Dinamiteros»ların, el bombalarıyla alevli şişelerinden başka bir şey yoktu bunlara karşı koyacak. Milislerin, içinde bulundukları bu kargaşalıkta, Franko birliklerine gerektiği gibi karşı koyamıyacakları her geçen gün daha açıkca anlaşılıyordu. Provokasyon, Cumhuriyet'in, içinde bulunduğu güçlüklerden ustaca faydalanmasını biliyordu. Provokasyon, kendini bir panik havası, disiplinsizlik ve sözde keskin devrimcilik şeklinde gösteriyor; cinayetleriyle Cumhuriyeti küçük düsürmeye çalışan şiddet ve bireyci terörizm maskesine bürünüyordu.

Sorumsuzların şiddet hareketlerine, ne pahasına olursa olsun, son vermek gerekiyordu. Bu da ancak halkın, halk adına demokratik bir hükümet

kurmasıyla mümkün olabilirdi.

Savaş birliklerini yeniden toparlamak, kadrolaştırmak, disipline sokmak, milisler kaosundan bir halk ordusu yaratmak gene de daha acil bir meseleydi. Şartlara uygun bir dış politika belirlemek gerekiyordu. Musolini ve Hitler'in, Franko ile işbirliği yaptığı mücadelenin ilk günlerinden beri belliydi. Bu durum karşısında kitleler, yardım ve silâh geleceğine güvenerek Fransa'ya bel bağladılar. Preneler'in ötesinde, sosyalistlerin yönettiği bir Halk Cephesi iktidara gelmişti. Londra ile Paris arasında beliren yakınlaşmada böyle bir hükümet daha da etkili olabilirdi. Madrit, Sovyetler Birliği'nin, Belçika ile Norveç'in ve sosyalist bir hükümetin işbaşında olduğu İsveç'in yani Kuzey Avrupa'nın demokratik parlamentolarının fiili desteğine de güveniyordu.

Fakat gerçekten de ilk ve en acı hayal kırıklığı Paris'ten geldi.

Bu incelemenin konusu olan «ademi müdahale» politikasına ilerde değineceğim. Ama burada hemen belirtmek gerekir ki, İtalyan ve Alman faşistlerinin müdahalesi somut olarak gerçekleştiği, ve silâhlı halk iç isyana karşı koyduğu anda İspanya'ya Paris'ten birbiri ardısıra en üzücü ve en moral bozucu haberler geliyordu.

25 temmuzda, Fransız hükümeti, aldığı bir kararla, İspanya'ya hiçbir savaş malzemesinin gönderilmesine müsaade etmiyeceğini açıkladı, ve sadece özel sanayinin sivil uçaklar göndermesine «muhtemelen» müsaade edebileceğini belirtti. 1 Ağustosta, «isyancılara bazı savaş malzemesinin gönderildiğini» öğrenen Fransız hükümeti, Al-

manya, İtalya, Portekiz ve S. Rusya'ya, İspanya'nın iç işlerine karışılmaması konusunda derhal bir çağrıda bulundu. Britanya hükümetiyle görüş birliğine varan Paris hükümeti, 5 ve 6 ağustos günleri, ilgili bütün devletlere, «ademi-müdahale» nin ortaklaşa uygulanmasını etkili kılacak normları tespit eden bir karar metni sunuyordu. Nihayet, Almanya ve İtalya'nın, «ademi müdahale» ilkesini uygun bulduklarını bildirmeleri üzerine, Paris hükümeti, İspanya'ya savaş malzemeleri sevkiyatının durdurulması işini ele alıyordu.

Böylece, İspanyol Cumhuriyeti, İtalya ve Almanya'nın müdahale etmeleri tehlikesinden çok daha büyük bir tehlikenin belirdiğini görüyordu: Fransa'nın radikal bakanı Delbos'nun deyişiyle, «doktrin ve insanlık» açısından hareket eden dost ülkeler bloku, «dayanışma» görevlerinden kaçıyordu. Bundan dolayı, eylülün ilk günlerinde İspanya güç durumdaydı. Estramadur'da Halk Cephesi, Franco ordusunun darbeleri altında çöküyordu. 4 eylülde Tolavera-de-la-Reina düşüyor ve Toledo yolu faşistlere açılıyordu. Ertesi gün, Fransa sınırının iki yüz metre yakınındaki İruna, silâh yüklü iki tren Fransız makamlarınca gümrükte keyfi bir şekilde alıkonulduğu sırada, cephanesizlik yüzünden teslim oluyordu. Asturias'dan Madrit'e gelen Gonzales Pena ([10]), Ovideo'yu ele geçirmek için bakanlık bakanlık dolaşıp beş bin tüfek istediği halde sadece yüz tüfek sağlayabildi. Gonzales «Daha çok silâh ve daha az duygu» diye haykırdığında o anın en önemli meselesini ve halkın büyük derdini dile getiriyordu.

Bu durum karşısında en etkili gazeteler (**El socialista, Claridad, Mundo, Obrero, İnformacio-**

nes) ülkeyi savunabilecek ve dış ülkelerde sesini duyurabilecek nitelikte bir hükümetin kurulması gerektiği konusunda birleşiyorlardı.

Bunun üzerine, savaş bakanı Largo Cabellero' nun başkanlığında, sosyalistlerden, Cumhuriyetçilerden, ve komünistlerden meydana gelen ilk savaş bakanlığı kuruldu.

3. Largo Caballero'nun (11) köylü ve işçi kitleleri arasında büyük bir itibarı vardı. Yetmiş yaşında olmasına rağmen, hareketli ve sağlam yapılıydı. İberik yarımadasının işçi ve sosyalist hareketine adamıştı kendini. Eski bir işçi olduğu için parlamentonun kokuşmuş havasına ve bürokratik alışkanlıklara kapılmamıştı. Yıllardır en büyük işçi örgütünün başındaydı, bazen yanıldığı olmuştu ama proletaryayı bile bile yanıltmamıştı hiç.

Çoğu işçi liderlerinin aksine, yaşlandıkça burjuvalaşacağı yerde, daha da uzlaşmaz oldu. İşçilerin hayat şartlarını düzelteceğine inandığı Primo de Rivera diktatörlüğü ile işbirliği yaptı diye kınanmıştır çoğu zaman. Aslında haklı gösterilemeyecek, ama hiç değilse, şöyle açıklanabilecek bir hataydı bu : Caballero, Rivera'nın askerî diktatörlüğünü, hem bir baskı rejimi hem de bir ahlâksızlık ve rüşvet rejimi olan İspanyol burjuva liberalizminin anti - sosyal karakterine oranla, bir sosyal ilerleme faktörü olarak görüyordu.

Largo Caballero, 14 Nisan Cumhuriyeti hükümetinde çalışma bakanı olduktan sonra, İndalecio Prieto'nun reformizmine ve Julian Besteiro'nun bolşevikliğine karşı girişilen mücadelede başı

çekiyordu. Çevresindeki gençlerin gözünde «İspanya'nın Lenini» idi. Parlamenter oportönizmin soysuzluklarına karşı devrimci nitelikte bir mücadele açmıştı. Ama Lenin'in güçlü kişiliğine sahip olmaktan uzaktı. İyi bir strateji uzmanı olan Lenin'in, şartlara göre amaca ulaşmayı sağlayacak nitelikleri yoktu onda. O devirde, proletarya ve köylülüğün öncü grubu onun çevresinde toplanarak, silâhlanmak ve sosyalist devrimi başarmak amacıyla bir kampanya açmıştı. Caballero, Genel İşçi Birliği'nin sekreteri, İspanyol Sosyalist Partisi'nin lideri, parlamentodaki sosyalist grubun başkanı, Birleşmiş Sosyalist Gençlik'in manevî önderi olarak halkın güvenini kazanmıştı. Somasierra, Estramadur ve Toledo cephelerinde, Alvarez del Vayo ile birlikte yaptığı günlük denetlemelerinde çoğu zaman Caballero'ya eşlik etmek fırsatını buldum. Geçtiği her yerde halk sevgiyle alkışlıyordu onu. Çok büyük bir şerefti bu, ama görevleri de o oranda artıyordu. İçlerinde hasmı İndalecio Prieto'nun da bulunduğu altı sosyalist bakandan oluşan hükümet 4 Eylül'de kurulmuştu (12). Sonradan, Millî İş Konfederasyonu'nun yarı resmî temsilcileri olan anarşistler de katılacaktı hükümete.

Caballero kabinesinin kurulmasıyla politik mücadele yeni bir yapıcı safhaya girdi. Sosyal ve politik alanda, herşeyden önce, mevcut durumu yani : sahipleri tarafından terkedilmiş işletmelerin millîleştirilmesini, demiryollarının millîleştirilmesini, kaçan toprak sahiplerinin topraklarının işçilerle köylüler arasında payedilmesini, İspanya bankasının devletleştirilmesini, halk mahkemelerinin kurulmasını meşru kılmak gerekiyordu.

Ayrıca, üçlü bir görevin yerine getirilmesi : ordunun, savaş sanayinin ve donatım işinin örgütlenmesi gerekiyordu. Nihayet, demokratik ülkelerce kararlaştırılan ve oldukça sert bir şekilde uygulanan ablukayı etkisiz hale getirebilmek için dış ülkelerde bir silâh kaçakcılığı şebekesi gerekliydi. Bütün bunlar, hemen büyük bir felâkete yol açacak bir savaş ortamında yapılmak zorundaydı. Ekimin ilk günlerinde, Estramadur'daki muzaffer Franko ordusu Madrit'i kuşatmaya başlıyordu. 12 Ekim'de şehrin ilk savunma hattı zaptedilmişti. 22 Ekim'de ikinci savunma hattı da düşüyordu. 7 Kasım'da faşistler Madrit'in güneyindeki Üniversite Sitesi'nin bir kısmını işgal ediyorlar ve öncü birlikler, bir yandan Casa de Campo'ya öte yandan da Manzanarra üzerindeki San Ferdinando ve Fransız Köprüsüne kadar sokuluyorlardı.

Başkenti terkedip Valencia'ya gitmek zorunda kalan hükümet, Madrit'in savunulmasını general Miaja'nın (13) yönetimindeki bir cuntaya bırakıyordu.

Her şey yitirilmiş gibiydi ya da yitirilmek üzereydi. Madrit'in gerçekten kahramanca savunulmaya başlandığı bir sırada düşman kampında başkentin düşüşü kutlanıyordu.

Düşman yaklaştıkça Madrit'lilerin gücü artıyordu. General Miaja'nın, «bir karış bile toprak terketmeksizin direneceğiz» çağrısına uyan halk teslim olmaktansa ölmeyi yeğleyeceğini gösterdi.

Valencia'da kuşatılma tehlikesine karşı çağrıda bulunan hükümet, bütün ülkede genel seferberlik ilân etti : «Hür İspanya'nın her karış toprağı kendini savaşta hissetmeli ve savaşa katıl-

malıdır. Herkes elinden geleni yapmalı, savaşan arkadaşlarının hayatından kendini sorumlu tutmalıdır. Her İspanyol, halkın ve ülkenin geleceğini sağlamak için kendi alanında vargücüyle çalışmalıdır. Bir tek irade, bir tek istek birleştirmelidir hepimizi. Ancak böylece ulaşabiliriz zafere» diyordu Caballero'nun çağrısı.

Boşa gitmedi bu sözler. Her şehirde, her köyde bu söylenenleri anlamaya hazır, uygulamaya kararlı örgütler vardı. Bu örgütler, düşmanı yenmeye kararlı halkı güçlendiriyorlar, orduya katılmalarını kolaylaştırıyorlar, Madrit savaşçılarına yardım etmek için çırpınan milletlerarası işçi örgütlerini gayrete getiriyorlardı.

Belki Madrit'in savunulması stratejik bir zarurete dayanmıyordu; buna rağmen herkes, yani Cumhuriyetçi İspanya'nın dostları da düşmanları da, Madrit'in savunulmasını, savaşın kesin bir faktörü olarak görüyorlardı. Madrit ne pahasına olursa olsun savunulmalıydı. Madrit «mucizesi» İspanya'nın bütün bölgelerini çoşturdu ve birbirine kenetledi. Passionara'nın «**No Pasaran**» ı, yeni bir vatanseverliğin, en güç durumlarda halkın mücadelesini iki buçuk yıl boyunca ayakta tutan bir inancın parolası oldu.

Madrit direnişini görmeyenler, büyük bir ideali destekleyen bir halkın neler yapabileceğini bilemez. Ama kahramanlık ve heyecan yeterli değildir : dara düşmüş Madrit'e Sovyet ordusu ve Enternasyonal Tugaylar yardım etti. Madrit bu yardıma lâyıktı.

4. Sovyetler Birliği, S.D.N.'nin (Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın) «ademi müdahale» konusundaki oturumlarına katılmayı reddetmemişti; ama Sovyet hükümeti, bu tür görüşmelerin sonuçları hakkında ne umuda ne de hayale kapılıyordu. Moskova, Musolini ve Hitler'in Franco'yu desteklediğini ve onu yalnız bırakmıyacaklarını; ve İspanya zaferinin, Roma ve Berlin'in gözünde, Avrupa'da Hitlerci - faşist hegemonyanın bir safhası olduğunu biliyordu. Bundan dolayı, Sovyet hükümeti, meşru İspanyol hükümetine gerekli silâh ve cephaneyi sağlamak amacıyla her türlü tedbiri almıştı.

Sovyet uçakları, Sovyet tank ve mitralyözleri İspanya'ya Ekim sonuna doğru, yani Madrit'in kurtarılmasının söz konusu olduğu bir anda geldi. Sovyet silâhları Cumhuriyetçi İspanya'nın ihtiyaçlarını karşılamaktan çok uzaktı, ve sonradan da büsbütün azaldı. Buna rağmen, Sovyetler'in gönderdikleri savaş malzemeleri sayesindedir ki Enternasyonal Tugaylar kararlaştırılan zamandan iki ay önce eyleme geçebildiler. Yine Sovyet silâhları sayesindedir ki Jarama, Guadalajara, Teruel ve Ebre savaşlarında gücünü ispatlayan ilk İspanyol halk ordusu birliklerinin donatımı mümkün oldu.

Enternasyonal Tugaylar'a gelince : hiç abartmaksızın denilebilir ki, 1936 Kasımında bu tugayların kesin bir katkısı oldu. Enternasyonal Tugaylar ile anti - faşist İtalyanlar'dan oluşan Garibaldi taburu, Manzarra kıyısındaki Casa Campo'da ve Üniversite Sitesi'nde, Franco kıtalarının saldırısına hayran olunacak bir cesaretle karşı koydular. Halk ve Milis birlikleri faşist saldırıları et-

kisiz bıraktılar. 1936 yılı sonunda, düşman hâlâ başkent kapılarını tutuyordu ama ilk Madrit sabaşını kaybetmişti.

5. 1937 başında, askerlik hizmetini mecburî kılan Caballero hükûmeti, bütün enerjsini gerçek bir halk ordusunun kurulması için sarfetmişti. Şubat'ta, faşistler ikinci Madrit savaşına giriştiklerinde bu teşebbüsün meyvaları devşirilir hale gelmişti.

Franco genel kurmayı, iki taarruz plânlamıştı : biri Kuzeyde Malaga'ya, diğeri merkezde Madrit'e. İlk taarruz, varlığı İspanya'da hiç kimse için hatta Londra'daki Plymouth komitesi (13a) için bile meçhul olmayan İtalyan seferî kuvvetlerince gerçekleştirilecekti. Franco genel kurmayı piyade kıtalarının yanısıra, Almanlar tarafından donatılmış büyük bir motorize kuvveti de Madrit'e saldırtmıştı.

Malaga taarruzu, Güney cephesindeki örgütsüzlükten dolayı, başarıya ulaştı, oysa çok daha önemli olan Madrit taarruzunda faşistler acı bir yenilgiye uğradı. Çok trajik safhalardan geçen savaş üç hafta kadar sürdü. Cumhuriyetci ordu bu ilk savaş tecrübesinden yüzünün akı ile çıkmıştı.

İmkânlarının ve özellikle de, topçu birliklerinin üstünlüğüne rağmen faşist kıtalar başarı gösteremedi. Gene de yenilgiyi sineye çekmediler, Musolini'nin güney cephesindeki seferî kuvvetlerini acele yardıma çağırarak, bir süre sonra tekrar taarruza geçtiler. Teknik üstünlükleri sayesinde bir ilk başarı daha kazandılar. Fakat 10 Mart'ta General Bergonzoli komutasındaki moto-

rize İtalyan birlikleri, (saflarında Garbaldi taburunun çarpıştığı) Cumhuriyetçilere yüklüce bir savaş ganimeti, yüzlerce savaş esiri bırakarak Guadaljara'da yenildiler. Eğer «kızıllar» o sırada tecrübeli ve silâhlı ihtiyat birliklere sahip olsalardı, düşmanlarının yenilgisini tam bir bozguna çevirebilirdi. Oysa, Guadaljara savaşının akşamı, cumhuriyetçi birliklerin ve Enternasyonal Tugayların gücü tükenmişti ve ancak birkaç saat çarpışabilirlerdi. Bu yüzden, kaçan düşmanı kovalamaktan vazgeçmeleri gerekiyordu.

Ayni devirde, kahraman «Dinamiteros» lar faşist cepheyi daha önce birçok noktadan yardıkları halde, Kuzeyde Cumhuriyetçilerin Oviedo'ya hücumları cephane yokluğundan başarısızlığa uğramıştı.

6- Jarama ve Guadalajara zaferleri, dağınık güçleri Halk Cephesi'nin bağrında toplayabilir ve savaşı daha etkili bir şekilde sürdürebilmek için, bütün iç anlaşmazlıkları ikinci plâna atabilirdi.

Ne yazık ki hiç de öyle olmadı. Askeri örgütlenme alanında gerçekleştirilen ilerlemeler ülkenin yapısında sağlanan benzeri başarıların hiçbirine uygun düşmüyordu. Sınaî üretim seviyesi, özellikle de, savaş sanayindeki üretim seviyesi son derece düşüktü. Ulaşım kötü işliyordu. Bir sektördeki israf, diğer sektörlerde darlık yaratıyordu. Sanki diğer iller, savaş dünyanın öbür ucundaymış gibi, bolluk içinde yüzerken Madrit Nisan - Mayıs aylarında ekmek sıkıntısı çekiyordu.

Birkaç aylık çabadan sonra İspanya, yenileşmesini bütün tarihi boyunca engellemiş olan ve 1874 de ilk cumhuriyetin başarısızlığına (14) yol açan bölgeciliğin kurbanı olmuştu.

Bazı illerde, anarşizmin pahalıya patlayan tecrübeleriyle oyalanılıyordu. Her şey savaşa bağlı olduğu ve üretim yetersizliğini gidermek için gece gündüz çalışmak gerektiği halde, işgünü haftada 40 saati geçmesin, ücretli izinler uygulansın gibi önerilerle oyalanmanın boşluğunu anlayamayan sendikacılar, örgütlenmeyi, kısa vadeli çıkarlar uğruna girişilecek demogojik bir kampanyadan ibaret sayıyorlardı. Bireycilik, örgütlenme çabasını engelliyordu. Kamu düzeni, genel kararlara uymayı reddeden anarşist birlikler (Rosal'cılar, Ölüm Mangası) tarafından sürekli olarak baltalanıyordu. Provokasyon, disiplinsizlik ve sözde keskin devrimcilik şeklinde gerçekleşiyordu. Sanki devrimci disiplin askerî disiplinin somut ve olumlu şekli değilmiş gibi devrim ve savaşın birbiriyle çeliştiği ileri sürülüyordu.

Bununla beraber, İndalecio Prieto'nun haklı olarak belirttiği gibi, savaşın, ülkenin moral durumuna, disiplin altına alınabilmesine ülke halkının fedakârlık anlayışına ve çalışma konusundaki tutumuna göre, cephe gerisinde kazanılacağı ya da kaybedileceği artık açıkca görülüyordu.

Caballero hükümeti, askerî örgütlenmeyi sağlamak uğrundaki çabalarında değil, daha çok, ülkede disiplini sağlamak uğrundaki çabalarında başarısızlığa uğruyordu. Hükümet başkanı, düzeni sağlamak için gerekli tedbirleri almakta tereddüt ediyor ve çevresindekiler iç düzenin sarsılmasından doğan tehlikeleri küçümsüyorlardı.

Bir yandan Caballero ile komünistler arasında, öte yandan Valencia'daki savaş bakanı ile Madrit'deki komutan arasında görüş ayrılıkları

belirmiş ve bu görüş ayrılıkları, günün asıl meselesi olan güç birliği meselesinden daha ağır basmıştı.

Nihayet, 6 - 7 Mayıs'ta anarşist sendikacıların kanlı gösterileri başlayınca durumun ne kadar tehlikeli olduğu anlaşıldı.

Kamuoyu bu kanlı ve akılsızca kavgadan dehşete düşmüştü. F.A.İ. (İberik Anarşist Federasyonu) yöneticileri de dahil, işçi örgütleri yöneticilerinin son andaki basiretsizliği yüzünden Barselona kapıları faşistlere açıldı. Sağduyu sahibi halk, Caballero hükümetinden düzeni sağlayıcı tedbirler almasını istedi. Ama tam bir buhran içine düşmüş olan hükümet istifa etmek zorunda kaldı.

Bu derin sebepler açısından ele alındığında, Mayıs siyasî buhranının sadece İspanya'ya has problemler olmadığı görülür. Aynı problemler Rusya'da Şubat ve Ekim devrimleri arasında ve Almanya'da da kendini göstermişti. Çöken bir rejim yeni sosyal sınıf ve partilerin ayaklanmalarına yol açınca aynı problemler ortaya çıkar.

Bunların ne kadar anlamlı ve önemli olduğunu göstermek için, İspanyol halkının, savaşın sevk ve idaresi konusundaki eğilimlerini de tahlil edeceğiz.

7. Sosyalist Parti İspanya'da Cumhuriyetçi direniş hareketinin merkezi oldu. Proleteryanın örgütlenmesi ve eğitilmesi uğrunda yarım yüzyıldan beri giriştiği mücadelenin kendisine kazandırdığı büyük itibar onu bir öncü durumuna getirmişti. Sosyalist Parti, iki buçuk yıl süren iç savaş boyunca cumhuriyetin kaderinin söz konusu

olduğu her yerde aktif bir rol oynadı. Halk Cephesi onun çevresinde oluştu. Bir yandan burjuva cumhuriyetçilerle proleter kitleler, öte yandan komünistlerle anarşistler arasındaki ideolojik ve sosyopolitik zıtlıkları nötralize etmek ve hafifletmek görevi ona düştü. Çarpışmalar sırasında hükümeti yöneten iki başbakan (Caballero ve Negrin), birbiri ardısıra silâhlı kuvvetler komutanlığı yapan üç savaş bakanı (Caballero, Prieto ve Negrin), kamu düzenini sağlamakla görevli üç içişleri bakanı (Galarza, Zugazagoitia ve Paolino Gomez) ve Barselona isyanı elebaşılarının hesabını gören adalet bakanı (Gonzales Pena) onun saflarından çıktı. Başkent ve illerdeki siyaset adamlarının ve yöneticilerin % 80'i Sosyalist Parti'dendi. Sokaklarda ve cephelerde verilen en zorlu savaşlarda oluk oluk sosyalist kanı aktı. Franco'nun ele geçirdiği illerde faşistler öldürücü darbelerini önce sosyalistlere karşı yönelttiler. On dört sosyalist milletvekili ve yüzlerce partili öldürüldü.

Sosyalist Parti, gücünü tabandaki militanların feragat ve fedakârlık anlayışından, yöneticilerinin kapitalist sisteme karşı girişilen mücadeleyi sonuna kadar devam ettirmeye kararlı olmalarından; ve aynı zamanda Caballero'nun «bolşevizmi»nden, yani sosyalizmi lonca sistemi sınırlarını aşmayan bir reformizm seviyesine indirmeyi reddetmiş olmasından alıyordu.

Sosyalist Parti'nin zaafı ise, parlamentodaki liderler arasında başgösteren anlaşmazlıklardan ve gerçekten devrimci bir savaşın yol açtığı durumu tam olarak kavrayamayan eğilimlerin varlığından, özellikle de, bol bol konuşmak alışkan-

lığından ve bütün devlet ve parti kademelerinde disiplinin gereğini küçümseyen liberal bir düşünce tarzından ileri geliyordu. Bu açıdan bakıldığında, Almanya ve İtalya olaylarından sonra İspanya tecrübesi, örgütlenme meselesinin büyük önemini ortaya koymuş ve eski tip sosyalist bir örgütün, devrim şartları içinde hiçbir işe yaramadığını ispat etmiştir. Mükemmel bir seçim mekanizması, iyi bir propaganda ve siyasî eğitim aracı olan eski sosyalist örgüt, daima hücuma geçmeyi ve çok güç bir tekniği gerektiren devrimci eylem içinde yetersiz olduğunu gösterdi.

8. Bazı pek istisnaî durumlar hariç, sosyalistlerin üstesinden gelemedikleri devrimci tekniğe hazırlık komünistlere vergiydi. Başarılarının ve özellikle Madrit'te askerî örgüte kendi damgalarını vurmalarının sırrı buydu. Ama belirtmek gerekir ki, Sovyetler İspanya'ya yardım etmeseydi Komünist Partisi kitlelerin bu geniş desteğini sağlayamazdı.

Paris Halk Cephesi hükümetinin ve onun başkanı Leon Blum'un Cumhuriyetin savunulması için gerekli silâhları sağlıyacağına güvenen İspanyol halkı, ilk anlardan itibaren gözlerini Fransa'ya çevirmişti. Fransa hükümet başkanı Leon Blum'un Paris'te luna parkta yaptığı ve İspanya'ya yardımın reddedilişine tarihî ve ideolojik bir kılıf giydirmeye çalıştığı nutkunu İndalecio Prieto şöyle yorumlamıştı : «Bu şartlar altında bir İspanyol sosyalisti olmak ne kadar zor». Bazı Fransız sosyalist çevrelerin İspanyol sosyalistlerinin sözüm ona komünistlerin kuyruğuna ta-

kıldığı yolundaki iddialarından söz ettiğim gün bana şöyle demişti : «İspanya'daki gerçek propaganda ajanlarının sovyet uçakları olduğunun farkındalar mı acaba? Ne dersin?»

Bu tamamen doğru bir görüş tarzıydı. En büyük propagandacılar Sovyet uçakları, Sovyet tankları, Sovyet mitralyöz ve tüfekleriydi. Gonzales Pena «Herkesin gözü önünde yapılan propaganda» diyordu buna.

Komünist inancı yaymaya çalışan başka ajanlar da vardı : Enternasyonal Tugaylar'ın Kastil ve Ebre'de zeytin ağaçları altında gömülü beş bin gönüllü askeri. İspanya'ya gelen silâhların hepsi sovyet yapısı olmadığı gibi, bu gönüllülerin hepsi de komünist değildi. Ama Enternasyonal Tugaylar'ın örgütlenmesi ve silâh temini işi, cumhuriyetci burjuvalar da dahil olmak üzere, halkın özellikle de cumhuriyetcilerin en savaşçı kesiminin minnetini kazanan komünistlere bırakılmıştı. Üstelik, komünistler savaşın sevk ve idaresi ile ilgili temel meseleleri yani : devrimin sosyo - politik hedeflerini, bir ilk zaruret olan savaşın kazanılmasına tabi kılmışlar, bundan dolayı da burjuva kuvvetlerden yararlanmışlar, köylülükle ittifak kurmuşlar, yönetimde, eylemde birlik ve disiplini sağlamışlardı. Kısacası Komünist Partisi, kendi amaçlarından vazgeçmeksizin (hatta bu amaçları kendine has bir inatla daima gözönünde tutarak) anarşist sendikacıların laf ebeliği ve ölçüsüz davranışlarıyla, hatta Claridad gurubu gibi, İspanya'da demokratik devrimin ve sosyalist devrimin («Şubat» ve «Ekim» devrimlerinin)

proletaryanın öncülüğünde yapılması gerektiğini ileri süren sosyalistlerle benzerlik gösteren milliyetçi ve demokratik bir parti niteliği taşıdı.

Stalin, Molotof ve Voroşilof'un başbakan Caballero'ya gönderdiği 21 Aralık 1936 tarihli mektupta Komintern'in İspanya politikası 4 madde halinde belirtilmiştir :

I. İspanya gibi bir tarım ülkesinde son derece önemli olan köylü meselesi çok büyük bir dikkatle ele alınmalıdır. Tarım meselesi ve vergiler konusunda tedbir alınırken köylülerin çıkarları daima gözönünde tutulmalıdır. Onlarda orduya karşı bir ilgi uyandırmak ve faşistlerin geri hatlarını etkileyecek odak noktaları yaratmak çok önemlidir. Onların yararına alınacak kararlar bu hedefin gerçekleştirmesini kolaylaştıracaktır.

II. Şehir küçük ve orta burjuvazisini hükümetin davasına kazanmak, onun hükümete karşı tarafsız bir tutum takınmasına imkân vermek, köylüleri bütün müsadere tedbirlerine karşı korumak, ticaret hürriyetini mümkün olduğu kadar sağlamak gerekir. Bu tedbirler alınmazsa, köylüler en sonunda faşistlerin safına geçer.

III. Cumhuriyetçi Parti yöneticilerini hükümet dışı bırakmak değil, aksine, onları hükümete almak gerekir; onların da eylem içinde bir sorumluluk payı bulunmalıdır. Özellikle Azana'nın ve Azana grubunun hükümeti desteklemesini sağlamak gerekir. Onların tereddütlerini gidermek

için mümkün her şey yapılmalıdır. Bu, İspanya'nın komünist bir cumhuriyet olarak kabul edilmesini önlemek için gereklidir. Çünkü böyle bir şey, cumhuriyetçi İspanya için en büyük tehlike olacaktır.

IV. İsyancıları destekleyen bir ülkenin vatandaşları olmamak şartıyla, İspanya'da yaşayan yabancıların emlâkine ve meşru haklarına zarar veren hareketlere hükümetin göz yummayacağı basın yoluyla duyurulmalıdır.

Stalin'in mektubunda İspanya ihtilalinin ve İspanya savaşının millî ve orijinal bir karakter taşıdığını belirten kısımların altını çizmek gerekir : «Milletlerarası faşist kuvvetlerin aracından başka bir şey olmayan askerî ve faşist çeteye karşı bütün işçilerin ve bütün İspanyol demokrasisinin mücadelesini yöneten İspanyol hükümetine imkânlarımız ölçüsünde yardım etmeyi bir görev saydık ve sayıyoruz. İspanya ihtilâli, birçok bakımdan, Rus ihtilâlinin izlediği yoldan farklı bir yol izlemektedir. Kendine has sosyal, tarihî ve coğrafî şartlar içinde bulunmakta ve Ekim İhtilâli dönemindekinden farklı bir milletlerarası durumun gereklerine uymaktadır. İspanya'daki parlamenter eylemin Rusya'dakinden çok daha etkili bir eylem aracı olması mümkündür.

Bunu böylece belirtmekle beraber, kendi iç savaş tecrübemizin, İspanya devrimci mücadelesinin özel şartlarına uygulanınca, İspanya için belirli bir önemi olduğuna da inanıyoruz. Bunun içindir ki Rosenberg (15) yoldaş tarafından bize iletilen isteklerinizi gözönünde tutarak emrinize

belirli sayıda askerî danışman göndermeye karar verdik. Bu yoldaşlar birlikte çalışacakları komutanlara yardım edeceklerdir.

İspanya ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği halkları arasındaki dayanışmaya rağmen, İspanya'da yabancı uyruklu bir Sovyet vatandaşının, sadece bir danışmanlık görevini yerine getirdiği takdirde yararlı olabileceği hususunu gözönünde tutmaları bu yoldaşlara kesin bir dille anlatılmıştır.»

Sovyet danışmanları aldıkları emirlere her zaman uymadılar. Bu durum, bazen ciddi güçlükler yarattı. Genellikle, şurası bir gerçektir ki, Moskova'nın önerdiği teknik ve ideolojik tutum, cumhuriyeti etkili bir şekilde savunmanın hedeflerine uygun düşüyordu. Stalin meseleyi hiçbir zaman askerî müdahale şeklinde ortaya koymadı, tam tersine, meseleyi, halk kuvvetlerine ve meşru cumhuriyetçi hükümete yardım şeklinde ele aldı.

9. İspanyol solunun siyasî yelpazesinin aşırı solunda anarko/sendikalistlerle C.N.T. (Millî Emek Konfederasyonu) ve S.A.I. (İberik Anarşistler Federasyonu) yer alıyordu. İspanya, Avrupa'da anarko - sendikalist hareketin görüldüğü tek ülke olduğundan, bunların politik önemi ve ideolojik etkisi, dikkatleri üzerine çekiyordu. Marks ve Engels 1873 İspanyol ihtilâlini incelerken, anarşistlerin diktatörlük aleyhtarı formüllerinin (16) aslında, küçük burjuva teslimiyetciliğini dile getirdiğini ve anarşistlerin eylem metotlarının, ihtilâlci mücadele imkânlarını hangi şartlarda darmadağın ettiklerini saptamışlardı.

1936'dan 1939'a kadar devam eden iç savaş boyunca görülen de budur. Devrimci sokak savaşlarında (romantik barikad) büyük başarı gösteren anarşistler, zafere ulaşmanın temel şartı olan kollektif ve askerî disipline bir türlü ayak uyduramıyorlardı. Yapıcı devrim hareketi içinde, önyargıları yüzünden tam anlamıyla felce uğradılar. Devrimin var olabilecek en otoriter şey olduğunu, Engels'in deyimiyle : «halkın bir kısmının, diğer kısmına istediğini tüfeklerle, toplarla ve süngülerle yaptırmak» (17) demek olduğunu anlamalarını engelleyen anti - otoriter yargılarla; devleti sınıf muhtevasından soyutlayıp, proleter devletle burjuva devleti aynı şey sayan ve onları devlete karşı bir tavır takınmaya iten devletcilik aleyhtarı önyargılarla; onları demokratik merkeziyetciliğin hasımları haline getiren ve imkânların da güçlerin de dağılmasına sebep olan federalist ve komünalist önyargılarla; nihayet, özellikle, modern ve yeni görüşlerle çelişkiye düşen bireyci önyargılarla doluydu kafalarının içi. Ama kabul etmek gerekir ki, İspanyol anarko - sendikalistleri ya da hiç değilse, içlerinden en iyileri (Madrit cephesinde şehit düşen kahraman Durruti bunun en belirgin örneğidir.) kendi önyargılarına karşı yiğitçe mücadele ettiler. Buna rağmen, devlet idaresine ve orduya katılmaları hep sürtüşmelere, itirazlara yol açtı. Hatta anarşistlerin önce Caballero (18), sonra da Negrin hükümetine katılmaları bile bu dağınıklığı gidermeyi ve çok sayıdaki anarko - sosyalist komitelerin cumhuriyetci devlet otoritesine boyun eğmelerini sağlayamadı. Anarşistlerin büyük bir kısmı, savaş ve ihtilâlin birbirine aykırı ve birbiriyle çe-

lişen bir şey olduğu inancından hiçbir zaman kurtulamadı. «İhtilâle yarayacak» silahlar, sanki savaşı kazanmak ihtilâlin başarıya ulaşmasının ilk şartı değilmiş gibi, aylarca, yıllarca esirgendi Barselona'dan. Hiç şüphe yok ki, güçlü bir anarşist hareketin varlığı İspanyol Halk Cephesi'nin başarısını daha da güçleştirdi. Öyle anlar oldu ki, anarşistlerin tutumu, Mayıs 1937 Barselona olayları sırasında tam bir provokasyona dönüşecek hale geldi.

10. Halk Cephesi'nin sağ kanadını teşkil eden cumhuriyetci partileri de belirtmek gerekir. Gerçi onları ihmal etmek büyük bir hata olurdu ama onlarla iş birliği yapmak da her zaman kolay olmadı. Cumhuriyetci direniş hareketine ve ülkenin savunulmasına içtenlikle katılmışlardı. Fakat faşizmle mücadeleye, işçilerle köylüleri devrimci davaya kazanmanın baş şartı olan bir sosyal muhteva vermenin zaruretine bir türlü inanmıyorlardı. Onların demokratik törelere saygılı olmak şeklinde kendini gösteren hoşgörü anlayışı, hem proleter öncüleri saran devrimci fanatizmden hem de faşistlerin karşı - devrimci fanatizminden uzak durmalarına yol açıyordu. Her şeye rağmen, savaş boyunca kendilerine düşen görevleri hiç aksatmadan yerine getirdiler.

İşte İspanya'nın güvenebileceği güçler bunlardı. Eldeki imkânlarla ancak bu kadar yapılabileceğini düşünerek, bu güçleri en iyi şekilde kullanmak ve şu iki şıktan birini seçmek gerekiyordu : ya cumhuriyetci burjuvaziyi ve köylüleri

karşı devrimin kucağına atmak pahasına, mücadelenin proleter niteliğini pekiştirmek; ya da bağımsızlık ve demokrasi uğruna faşizme karşı millî bir savaş açmak.

1937'de Caballero ve grubu ilk şıkkı yeğliyorlar ve Halk Cephesi yerine, partilere karşı değilse bile, partiler üstü ve iki merkez sendikadan oluşan bir sendikalist cephe kurmayı düşünüyorlardı. Sosyalistlerin büyük bir kısmı, komünistler ve Cumhuriyetçiler ise, Halk Cephesi'nin ve Halk Cephesi hükümetinin otoritesini güçlendirmeye kesin kararlıydılar.

Mayıs 1937 buhranının tarihî kökeni böyleydi. Bu buhran Halk Cephesi taraflarının ağır basması ve Negrin hükümetinin kurulmasıyla çözümlendi.

11. Juan Negrin'in iktidara geliyişle İspanya savaşının üçüncü safhası başladı. Yeni başbakan, eski Feodal ve Ruhban İspanya'ya ve İtalyan - Alman müdahalesine karşı iç savaşı ihtilalci ve millî bir savaş haline getirmeyi düşünüyordu. Bu amaçla, Negrin, Cumhuriyete ve millete yararlı olabilecek güçlerin hiçbirini ihmal etmedi. Bu engin düşünce ve başbakanın herkese yayılan iyimserliği halkın kahramanca direnişinde önemli bir rol oynadı.

Negrin, İspanya'nın zaaflarının, ve hem millî hem de milletlerarası plânda zaferi engelleyen muazzam güçlüklerin hepsini biliyor ve bunların üstesinden gelebilmek için mücadele etmek istiyordu. Herşeyden önce, her alanda özel çıkarları kamu çıkarlarına tabî kılmayı sağlayabilecek güç-

te bir devlet yaratmak istiyordu. «Her şey zafer için» şiarı bu ilkeyi dile getiriyordu.

Caballero hükümetinin ilk uygulamaları, bütün antifaşistlerin esenlik dolu «kucaklaşalım» larıyla kolaylaştırıldığı halde, yeni hükümetin uygulamaları güçlüklerle karşılaştı. Negrin, yeni kabilesini henüz kurmuştu ki, adı, anarşistlerin kafasını ezen, Vergara'da burjuvaziyle kucaklaşan (20), Franco ile uzlaşan adama çıktı. C.N.T. (Genel İş Konfederasyonu) «Negrin kabinesiyle hiçbir iş birliği yapmıyacağını» ilân ediyor ve anarşistleri «karşı - devrim» le mücadeleye çağırıyordu. 1888'de kuruluşundan beri, daima sosyalist parti ile işbirliği yapmış olan U.G.T. (Genel İşçi Birliği) yöneticileri Negrin kabinesine karşı tavır alıyordu. Bölünmeye uğrayan ve Caballero'cularla Prieto'cular (21) arasında, merkeziyetci politikayı destekleyenlerle, desteklemeyenler arasında yalpalayan sosyalist partinin yöneticileri de kararsızdı.

Bu zorluklar karşısında Negrin yılmadı ve zararsız, gereksiz polemiklere girmedi. Halkın güveninin, konuşmalardan çok, eylemlerle kazanıldığını ya da yitirildiğini biliyordu. İktidarda gözü yoktu ama başbakanlığı sorumluluk duygusu içinde üstlenmişti. Sosyalist solun lideri Caballero'nun tamamen olumsuz bir tavır takındığı, sağcıların lideri Prieto'nun ise, organik birliğin sağlanması, tek bir parti etrafında birleşilmesi gibi olumlu teklifler önerdiği siyasî eylem birliğinin sınırları ve şartları konusunda girişilen sert eleştrilere kendini kaptırmak niyetinde değildi (22).

Barselona darbesinden sonra, Cumhuriyetci İspanya'nın ana problemi iç disiplindi. «Disiplin,

örgütlenme, sorumluluk», işte 1 Şubat 1937'de Caballero'nun Cortez'deki konuşmasında ortaya attığı üç şiar buydu. Cumhuriyetin en yetkili yöneticilerinin hepsi cephede ve cephe gerisinde demir bir disiplin uygulanması ve iktidarın sorumluluk duygusu taşıması konusunda görüş birliğine varmışlardı. Zaten, 1936 Eylülünde Caballero'nun maliye bakanlığına atadığı Negrin, Cumhuriyetin güçsüzlüğünün, cephede subay eksikliğinden, devlet yönetiminin ve üretim faaliyetinin başında yetkili kişilerin bulunmayışından ileri geldiğini anlamıştı. Maliye bakanlığına bağlı olan gümrük kolcularının örgütlenmesine özel bir dikkat göstermişti. Prieto, savaşın, cephede olduğu kadar bürolarda da kazanılıp ya da kaybedileceğini tekrarlamayı alışkanlık haline getirmişti. Caballero köylerde ve bürolarda yerel komisyonların anarşist tutumlarından dolayı, kuvvetlerin ve imkânların çarçur edildiğini belirterek ülkenin tarım ve sanayi alanındaki çabalarına Katalonya'nın yetersiz katkısını sık sık yermişti. Her şeyden önce disiplini ve devlet otoritesini kurmak gereği üzerinde tam bir görüş birliği vardı.

12. Negrin hükümetinin (23) bu meselenin çözüme bağlanması konusunda sarfettiği çaba olumlu sonuçlar verdi. Yapılan suçlamalar, iktidara gelişinden birkaç ay sonra azalmıştı.

Komünist partisi ile Sosyalist parti arasındaki ilişkilerin daha iyi bir şekilde düzenlenmiş olması Negrin'in işini kolaylaştırdı.

Sosyalist Parti Millî Komitesi 19 - 21 Temmuz 1937'de, Valensiya'da toplandı. Largo Cabal-

lero ile işbirliği yapan Doğu Federasyonları arasındaki görüş ayrılıklarını Millî Komite'nin, önlemesi gerekiyordu. Mayıs hükümet buhranı, Caballero ve arkadaşlarının toplantıya katılmamalarından dolayı daha da güçleşen yoğun tartışmalara konu oldu. Bununla beraber, partinin İcra Komitesi, Caballero hükümetiyle de, hiçbir ard niyet taşımaksızın, işbirliği yapmış olduğunu ortaya koyabildi.

Millî komite, halletmek zorunda olduğu iki siyasi meseleyle karşı karşıyaydı. Halk Cephesi'nin devam ettirilmesi (ki buna Caballerocular, iki merkez sendikanın yani U.G.T. ve C.N.T.'nin birleşmesi önerisiyle karşı çıkıyorlardı) ve komünistlerle işbirliği meselesi. Birincisi, Millî Komite'nin «günün şartları içinde mümkün tek şey» diyerek karara bağladığı ve «zaferden sonra bir süre» daha devam edecek diye nitelediği Halk Cephesi politikasının desteklenip güçlendirilmesi tarzında çözümlendi. İkinci meseleye, komünist partisiyle eylem birliğini kuvvetlendirmek ve marksist iki proleter partnin organik bütünleşmesi için çalışmak şeklinde bir çözüm yolu bulundu.

Birkaç hafta sonra, eylem birliği, 18 Ağustos 1917'de kamuoyuna açıklanan müşterek bir programla perçinlenmiş oldu. Bu müşterek programın anahatları şöyleydi:

Askerî plânda : Halk ordusunun savaş gücünün artırılması, cephedeki parti milislerinin ve diğer özerk birliklerin terhis edlmesi; yüksek rütbeli komutanların ordudan elenmesi ve tek bir kumandanlığın gerçekleştirilmesi; üretimin artırılması; cephe gerisindeki silahların müsadere

edilmesi; istihkâm ve ulaştırma işlerini sağlayan birliklerin yenibaştan örgütlenmesi.

Ekonomik ve sosyal plânda : Ekonominin, bir millî ekonomi konseyi tarafından plânlanması ve koordinasyonu; şehir hizmetlerinin belediyelerce görülmesi; şehirlerdeki ya da kırlık bölgelerdeki çalışma ve hayat şartlarının maddî ve kültürel bakımdan sistemli bir şekilde düzenlenmesi; tarımsal üretimin artırılması; şehir ve köy proletaryası arasındaki birliğin, topraksız köylüye toprak vermeyi garanti eden ve tarım işçileriyle köylülerin, hiçbir baskıya boyun eğmeksizin, diledikleri gibi (topluca ya da tek başına) çalışmalarını sağlayan bir tarım politikası sayesinde perçinlenmesi.

Siyasî plânda : Katalan, Galiçya ve Euzkadi (Bask ülkesi) halklarının hukukî ve tarihî kişiliklerinin tanınması ve gözetilmesi. Küçük sanayi ve ticaret burjuvazisi ile sağlam ittifak ilişkilerinin devam ettirilmesi. Kamu düzeninin, özellikle cumhuriyetçi otoriteler tarafından sıkı bir şekilde sağlanması. Halk Cephesi'nin güçlendirilmesi ve halkın birliğini zayıflatacak ve tehlikeye düşürecek her şeye karşı kıyasıya mücadele edilmesi. Sendikalararası birliğin, gençlik örgütleri arasındaki birliğin ve enternasyonal birliğin devam ettirilmesi.

Komünistlerle sosyalistler arasında 1937 yılı boyunca ve 1938 ilkbaharına kadar devam eden anlaşma, İspanyol direniş hareketinin belirleyici faktörlerinden biri oldu. Ve U.G.T. içindeki Caballero (24) fraksiyonunu mümkün en iyi şekilde tasviye etti. Böylesine bir bölünme Cumhuriyet için muazzam bir tehlikeydi. Caballero'nun, eleş-

tirilerinde ne dereceye kadar haklı ya da haksız olduğu bu tehlikenin yanında talî bir mesele olarak kalıyordu. Bu eleştirilerin bazıları haklı eleştiriler bile olsa, sadece herhangi bir hükümeti, ya da herhangi bir komutanlığı değil, demokratik ve sosyalist İspanya'yı tehlikeye sokan bir bölünmeyi etkisiz bırakmak gerekiyordu. Bölücü grup tecrit edildi· U.G.T. yeni bir yönetici komite seçti. Başkanlığa Gonzales Pena getirildi. Pena, sosyalist partinin icra komitesinin de başkanıydı. Daha sonra, Enternasyonal Sendika Federasyonu'nun aracılığı her ne kadar bu kardeş kavgasının bütün izlerini ortadan kaldıramadıysa da, birliği sağladı. Halk Cephesi'ne muhalif U.G.T.'nin Caballero'cu kesimi ile anarşist C.N.T. arasında kurulan «birlik» (kartel) pek kısa ömürlü oldu. C.N.T. içindeki Negrin aleyhtarlığı uzun süre devam etmedi ve anarko - sendikalist örgüt 1938 Nisanında hükümete katıldı.

13. Devlet otoritesi, devlet yönetiminin düzenli ve kusursuz işlemesine bağlıdır. Temmuz 1936 isyanı, bu sektörde en karışık durumlardan birini yaratmıştı. Devlet dairelerinin birçoğu, hemen hepsi de Franco tarafına geçen yöneticilerinden yoksun kalmıştı· Bazı bakanlıklarda (dışişleri bakanlığında olduğu gibi) yöneticilerin sadece % 3'ü görev başındaydı. Bundan dolayı, gidenlerin yerine, bu elverişsiz şartlar içinde ve akla gelebilecek bütün sakıncalarına rağmen, yenilerini bulmak gerekiyordu. Bu arada, faşistler ve katolikler, dış ülkelerde, Cumhuriyetci İspanya'yı kanunsuzlar çetesinin yönettiği bir ülke ola-

rak tanıtmayı amaçlayan alçakca bir kampanya açmışlardı. Artık her şey açıkca ortadaydı. Cumhuriyetciler, halkı silâhlandırmak zorunda kaldılar. Oldukça sakıncalı bir şeydi bu çünkü, bozguncu unsurları tecrit etmek imkânsızdı. Bu durumdan yararlanan ayak takımı canice faaliyetini, cumhuriyetci bayrağın ve kızıl bayrağın ya da özellikle, anarşistlerin kırmızı ve siyah bayrağının ardında haftalarca gizleyebildi. Siyasî ihtiras ve taassup aşırı hareketlere yol açtı. Ama, Cumhuriyetci İspanya'da hükümet ve örgütler, kanunsuz davranışları önlemeye çalıştıkları halde, Franko'cu İspanya'da cinayetler ustaca düzenlendi ve açıkca teşvik edildi.

Adli işlerin yeniden düzenlenmesi için cumhuriyetcilerin aldıkları ilk tedbir 22 Ağustos 1936 da halk mahkemelerinin kurulması oldu. Meslekten yargıçların başkanlık ettiği bu mahkemeler siyasî ve sendikal örgütlerin seçtiği halk yargıçlarından oluşmuştu. Bir yıla yakın bir süre içinde 46.064 suçluyu yargılayan bu yargıçlar, 1318 ölüm cezası verdiler. Sadece faşistlere, sabotajcılara, espiyonlara değil, cumhuriyetin adını lekeleyen cumhuriyetcilere ya da kendilerine cumhuriyetci diyenlere karşı da sert davrandılar. En çok gürültü koparan davalar arasında anarko - sendikalistlerden Valvidriera, Molins de Llobregat, Fozas de Moncado; Madrit'de Carmine kilisesine gömülen ölüleri mezardan çıkaran ne idüğü belirsiz Jose Olmeda Medina; birçok cinayetten sorumlu milis yüzbaşısı Luis Bonilla Eschevarria; birçok şehir ve köylerdeki Halk Cephesi yöneticileri ile ilgili davalar ilk akla gelenlerdir. Bütün bu davalar, diğer birçok dava gibi, ölüm

cezasiyle sonuçlandı ve cezaların hepsi de yerine getirildi. Cumhuriyet adaleti, kendisine ihbar edilen cinayetlerin sorumlularını, cephede bile olsalar, cezalandırmakta tereddüt etmiyordu. Del Rosal ve Demir Birliği'ndeki milislerin davaları bunun örneğidir.

En iğrenç suçları işleyenlerin, kendilerini cumhuriyetci olarak tanıtan faşist Falanj üyeleri olduğu ortaya çıkmıştır. Mesela, Via General Porlier hapishanesinde bir keşişle aynı zamanda öldürülen Cortez milletvekillerinden Rey Mora ve Abad Conde böyle bir komploya kurban gitmişti. Hapishane gardiyanı katil gizli faşist örgüte bağlı olduğunu itiraf etmiştir.

Negrin kabinesinin kuruluşu sırasında halk mahkemeleri kıyasıya eleştiriliyordu. Farklı eğilimdeki kişilerden meydana geldiği için siyasî etki altında kalıyorlardı; suçlular, bir partinin ya da bir örgütün himayesine sığınmak imkânını kolayca buluyorlardı. Zaten, halk yargıçları dostlukların etkisine kapılıyorlar, yufka yürekli oluyorlar, hatta bazen görevlerini kötüye kullanıyorlardı. Bütün bu sebeplerden dolayı, 22 Haziran 1937'de, Negrin kabinesi halk mahkemelerinin lağvedilmesine ve bunların yerine «casusluk, vatan hainliği ve bozgunculuk suçlarına bakan özel mahkemeler» kurulmasına karar verdi. 27 Eylül 1937'den 1 Ocak 1939'a kadar bu mahkemeler 4821 kişiyi yargılayarak haklarında 6 yıldan 30 yıla kadar değişen hapis cezası verdi. Özellikle meslekten yargıçların atandığı bu mahkemelere, 18.422 kişiyi yargılayıp 725'ini ölüme mahkûm eden özel güvenlik mahkemeleri de katıldı (25). Mahkemelere çeki düzen verilmesinin yanısıra,

Negrin hükümeti, ülkeyi, kökenleri içsavaşın başlangıcına kadar uzanan parti milisleri kalıntılarından kurtarmak gibi bir meseleyle karşılaşıyordu. Kamu düzenini sağlamak amacı ile, içişleri bakanı Julian Zugozagoitia (Almanların, Paris'in işgalinden sonra Franco'ya teslim ettikleri ve Falanjistlerin ölüme mahkûm edip Madrit'de kurşuna dizdikleri Zugazagoitia) dış ülkelerde kendilerini cumhuryetci adaletin koruyucuları diye ilân edenlerin ve ispanya dramının o çalkantılı döneminde Barselona isyancılarına(26) yapılanları bir türlü unutamayanların tehditlerine aldırmaksızın, sadece militan sosyalistliğin gereğini yerine getirdi ve hiçbir partinin ya da herhangi bir kişinin etkisinde kalmadı.

14. İspanya'nın siyaseti savaşın yaratacağı tesadüflere bağlıydı. Kazanılmış bir savaş hem hükümetin otoritesini hem de millî ve devrimci disiplini pekiştiriyordu. Kaybedilen bir savaş ise, aylardır sarfedilen çabaların boşa gitmesine ve hükümet ctoritesinin sarsılmasına yol açıyordu.

1936 ekim-kasım aylarının karamsar haftaları boyunca, sonra da, 1937 şubatında, yani Malaga italyan faşistlerinin eline düştüğünde (bütün ülkenin bir hoşnutsuzluk ve yılgınlık havasına büreneceğinin belirtisiydi bu) Caballero hükümeti bu deneylerden geçmişti. Enternasyonal Tugaylar'ın ve cumhuriyetci milisin ikinci Madrit savaşı (şubat 1937) sırasındaki kahramanca direnişi ve Musolini'nin faşist birliklerine karşı elde edilen Guadalajara zaferi hükümetin itibarını artırmıştı. İtalyan-Alman müdahalesinin yoğunlaşması ve

özellikle, Madrit'de başgösteren yiyecek kıtlığı yüzünden halkın morali bozulduğu için, nisan ayında durum zaten hiç de iç açıcı değldi.

Guadalajara'dan sonra Valansiya hükümeti, nihayet, Cenevre'ye sesini duyurabildiğini ve uğursuz «Ademi-müdahale» komedisinin sona ereceğini ummuştu. Musolini'nin lejyon askerleri, İtalyan'ın resmen ve örgütlü bir şekilde müdahale ettiğini gösteren bir sürü belgeyi bırakarak kaçmışlardı. Bu müdahale, ne savaş malzemesi yardımı, ne de gönüllü asker gönderme şeklinde yorumlanabilirdi. İtalyan ordu birliklerinin, komutanları, topları, uçakları, levazım ve muhabere servisleriyle birlikte İspanya topraklarında bulunduklarının kanıtıydı bunlar. Dışişleri bakanı Alvarez Vayo(27) belgelerin en önemlilerini ve inkâr edilmesi imkânsız olanlarını toplayarak meseleyi Birleşmiş Milletler'e, Londra Komitesi'ne, Paris, Londra ve Moskova hükümetlerine duyurmuştu.

Fakat duymak istemeyenden daha sağır bir kimse yoktur. Belgeler Paris ve Londra hükümetlerinin kararlarını değiştiremedi. Hitler uçaklarının yerle bir ettiği Guernica'ya ağlanıyor, Bilbao kuşatması üzerine bitmez tükenmez tartışmalara girişiliyordu. Oysa, İspanyol Cumhuriyeti'nin ihtiyacı olan silahları sağlamak için hiçbir şey yapılmıyordu.

Negrin hükümeti en kritik durumlara göğüs germek zorunda kalıyordu. Kuzey kesiminde alman-italyan kuvvetlerinin baskısı artıyordu. Akdeniz'deki alman-italyan korsan gemileri, ispanyol cumhuriyeti ile Sovyet Rusya arasındaki ulaşım yollarını kesiyor, silah ve cephane kaçakcılığını felce uğratıyordu.

Komsomol ve Smidoviç adlı iki sovyet gemisi Akdeniz'de batmıştı. Mayıs'tan ağustosa kadar italyan denizaltıları -ünlü esrarengiz korsanlar- ispanyol gemilerini batırmışlardı. Üçüncü bir sovyet gemisi ağustos sonunda battı. İbiza limanında mayıs sonunda meydana gelen olay, yani Hitler'in **Deutschland** adlı zırhlısının, topa tuttuğu cumhuriyetci uçaklar tarafından yaralanması, Almeria'nın, **Admiral von Spee** cep zırhlısı (ikinci dünya savaşı başında ingiliz savaş filosunun takibinden kaçmak için Monteviedo limanında kendi mürettebatının batırdığı zırhlı) tarafından bombardımanına sebeb olmuştu.

Karadaki durum denizdekilerden daha çok düşündürücüydü. 19 haziranda Bilbao düşüyor, 26 ağustosta italyan birlikleri Santarder'e(28) giriyorlardı; ekim sonunda Gijon'un düşmesi, Biscaye'den Asturias'a kadar bütün Kuzey'de cumhuriyetçilerin bozguna uğramasına yol açıyordu .

Büyük bir bozgundu bu, çünkü kuvvetler ilişkisini faşizmin lehine çeviriyor, Biscaye demir madenlerinin, Asturias kömür madenlerinin, Bilbao madenlerinin, Hitler ve Musoli'nin kontrolu altına girmesine yol açıyordu· Buna rağmen, bu bozgun cumhuriyetciler arasında bir karışıklık yaratmadı.

Cumhuriyetci ordunun Kuzey cephesine doğrudan doğruya yardım yapabilmek için hiçbir imkânı yoktu. Cumhuriyetci başkumandanlık, Kuzey bölgesini, Doğu ve Merkez cephesine yapılacak bir hücum harekâtıyla kurtarmaya çalışmıştı. Haziran'da Huesca'ya(29), temmuzda Bruneto'ya ve ağustosta Saragossa'yı hedef alarak, Doğu'ya ye-

niden hücum etmişti. Fakat çok acele hazırlanmış bu hücumlar beklenen sonucu vermedi.

Her şeye rağmen 1937 yılı Teruel'de cumhuriyetcilerin zaferiyle sona eriyordu. Sonradan, cumhuriyetciler şehri ellerinde tutamadılar fakat Saragossa, Huesca önündeki çetin savaşlar ve Belchite, Teruel zaferleri cumhuriyet ordusunun moralinin bozulmadığını ve her zamankinden daha döğüşken olduğunu Avrupa'ya ispat etti.

Cumhuriyet ordusu Franco'yu ve Mağriplilerini yenilgiye uğratacak güçte olsaydı bile, yardım görmedikce, Franco, Hitler ve Musolini üçlüsüne galip gelemezdi. 1937 yılı sonunda İspanya'nın kaderinin, «ademi-müdahale» meselesinin çözüm şekline göre, dış ülkelerde: Cenevre, Paris, Londra, Moskova, Berlin ve Roma'da kararlaştırıldığı açıkca görülüyordu.

Bölüm III

MÜDAHALE VE «ADEMİ MÜDAHALE»

«Habeşistan savaşı henüz bitmişti ki Akdeniz'in öbür kıyısından millî devrimine başlayan Franco benden yardım istedi. Biz faşistler bu çağrıyı cevapsız bırakabilir ve sözde halkcı denen cephelerin kanlı rezaletlerinin devam etmesi karşısında ilgisiz kalabilir miydik? Antonio de Rivera'nın şahsında hem bir yaratıcı hem de bir çilekeş ve kahraman bulan bir isyan hareketinin yardımına koşmamak kendimizi inkâr etmek olmaz mıydı? işte böylece, ilk filo 27 temmuz 1936'da hareket etti, aynı gün bu er meydanında ilk ölülerimizi vermiştik.»

benito musolini

«Hukuken ve fiilen meşru olan ispanyol hükümetine silah verebilirdik. Ama bunu, her şeyden önce, doktrin ve insanlık açısından, ve cumhuriyetcilere bahane bulmaya kalkışacak olanlara fırsat vermemek için yapmadık.»

yvon delbos

1. İspanya savaşı boyunca italyan ve alman müdahalesi, hiçbir zaman gönüllülerin kendiliğinden yardımı şekline bürünmedi. Franco'cuların yardımına koşan gerçek gönüllüler Finlandiyalı-

lar ile İrlandalılardı. Cumhuriyetcilerin yanında Enternasyonal Tugaylar'a katılanlar yer aldı sadece.

Faşist totaliter devletin yapısı, gönüllü askerliğe aykırıydı. Faşizm, «devlete karşı ve devletin dışında hiçbir şey yapılamaz sözünü» şiar edinmiştir. Ülke içinde devletin mutlak hakimiyetinin koruyucuları olan faşistler ve naziler dış politika alanında büsbütün uzlaşmaz bir tutum içindeydiler. Resmî bir özelliği olmayan hiçbir şey söylenmez ya da yapılmazdı. Musolini italyan müdahalesinin 27 temmuz 1936'da başladığını belirtmişti. Duçe'nin dışişleri bakanı kont Ciano 30 kasım 1938'de yaptığı bir konuşmada (italyan halkının «tabii özlemleri» hakkındaki konuşması) müdahalenin bu tarihte başladığını doğruladı. Zaten, İspanyol Fas'ına giden beş italyan uçağının bir yakıt yetersizliğinden 15 temmuzda Fransız Fas'ına inmek zorunda kalması da bunun böyle olduğunu göstermektedir. Demek ki faşizmin 1936 seçimlerinden ve ispanyol Halk Cephesi'nin seçim zaferinden beri başlattığı italyan müdahalesi 19 temmuz isyanından öncedir.

Musolini 23 Şubat 1941 tarihli mektubunda şöyle diyordu: «İkinci dünya savaşı bastırdığında bize pek az can kaybına malolan ama muazzam bir askerî ve malî külfet yükleyen iki savaştan (Habeşistan ve İspanya savaşından) henüz çıkmıştık.»

Faşist İtalya'nın karada, denizde ve havada İspanya savaşının en ağır yükünü taşıdığını söylemek için bu «belgeleri» beklemek gerekmez. İki buçuk yıl boyunca faşist İtalya, İspanya'da cumhuriyetci ve frankocu silahlı kuvvetlerin silahla-

rından nitelik ve nicelik bakımından kat kat üstün modern silahlarla donanmış, en azından 20 bin kişilik bir seferî kuvvet bulundurdu. Bu da gösterir ki kuzeyden batıya kadar bütün madrit cephelerinde francocu'ların saldırılarına katılan italyan birlikleri pek az can kaybına uğramışlardı: resmî tahminlere göre 4000 ölü ve 16.000 yaralı.

Almanya bol miktarda silah yardımı yapmıştı. Üçüncü Reich savaşa nazi Condor lejyonu ile katıldı. Bu lejyon, hava akınlarını düzenleyip yönetmekle ve Franco'nun ihtiyacı olan uçakları, tankları, D.C.A. toplarını ve tanksavar toplarını sağlamakla görevlendirilmişti.

İtalyan ve alman müdahaleleri olmasaydı, Franco'nun askerî hükümet darbesinin ilk haftalardan itibaren yenilgiye uğrayacağı gün gibi açıktı. Musolini ve Hitler müdahalede bulunduklarını saklamadılar. Faşist ve nazi diplomasileri Cenevre'de ve Londra Komitesi'nde(30) iki yüzlülüğün bütün kurallarını yerine getirdiler ama, buna karşılık, Duçe ile Fuhrer, ancak Cenevre komedisini devam ettirmek gerektiği ölçüde, hakikatî gizlemeye razı oldular.

19 temmuz 1936'dan itibaren, Franco'yu desteklediklerini açıkca ilân ettiler, çünkü onunla işbirliği yapıyorlardı. Böylece, isyanın ne pahasına olursa olsun, başarıya ulaşmasını istediklerini hiçbir şüpheye yer bırakmıyacak şekilde belirtmiş oluyorlardı. 1936 kasımında Franco'yu resmen tanıdılar ve Burgos'a elçiler atadılar. 1937 şubatından itibaren Musolini, İspanya'da ölen lejyon askerlerinin listesini kendi gazetelerinde yayınlattı. Böylece onların ölümünü, İtalya'nın yücelmesine

ve imparatorluğun genişlemesine bir katkı şeklinde gösteriyordu.

Lejyon askerlerinin Doğu ve Kuzey İspanya'daki zaferleri hakiki bir millî destanmış gibi yüceltildi. Barselona'nın zaptedilişi, Roma ve Berlin'de, Burgos'daki kadar değilse bile, en az onun kadar coşkunca kutlandı. Musolini'nin zafer naraları hâlâ kulaklardadır: «Geçtik işte, geçeceğiz de.»

Musolini, bu «geçeceğiz»in ardından, birkaç hafta sonra İtalya'nın, Tunus, Süveyş ve Cibuti'deki «doğal özlemleri» hakkında bir konuşma yaptı. Böylece, kesinlikle anlaşılmıştı ki, Musolini'nin tasarıları arasında, İspanya savaşı Avrupa'da faşizmin ve nasyonal sosyalizmin hakimiyeti için girişilen yeni emperyalist savaşın bir bölümünden başka bir şey değildi.

2. Demokratik ülkelerin hükümetleri, özellikle Londra ve Paris hükümetleri, ilerisini göremediler. Faşizm, proleter ve enternasyonal sosyalizme olduğu kadar demokratik ülkelere karşı, onların dünya görüşüne, sosyo-politik düzenlerine ve özellikle de, 1914-1918 savaşıyla oldukca güçlenen büyük devlet tutumlarına karşı da savaş açmıştı. Faşizmle nazizmin açıkca görülen kışkırtıcı niyetlerine rağmen, Londra ve Paris, İtalyan--alman müdahalesine karşı, «ademi müdahale»nin karton duvarını örmekle yetindiler.

Dayanışma duygusundan yoksun avrupa demokrasilerinin, İspanya'da askerî isyanın yarattığı somut şartlar içinde, hiç değilse himayeci bir tutum takınarak Madrit hükümetine, karşı-devrimi yenilgiye uğratmak, iç düzeni ve barışı sağla-

mak için muhtaç olduğu silahları vermeleri ve böylece İspanya'ya yardım etmeleri beklenirdi.

Ama 1936'da insanlar faşizmin bilincine varmaktan çok uzaktılar: herkes kendi özel çıkarını düşünüyordu. Büyük Britanya, İmparatorluğun muhafazakâr tutumunun gerektirdiği kriterlere göre yönetiliyordu. Fransa'da Halk Cephesi'nin iktidara gelişi, sağ kanatta, hükümeti yıpratmak için milletin huzurunu kaçırmakta tereddüt etmeyen bir muhalefetin palazlanmasına yol açmıştı. Belçika'dan İskandinav ülkelerine kadar uzanan ve faşizmin kendilerini tehdit etmediği, hatta ilgilendirmediği inancına kapılmış Kuzey demokrasilerine güvenilemezdi. Öyleki, Fransız Halk Cephesi'nin ilk hükümetinin başkanı Léon Blum 1 ağustos 1936'da «ademi müdahale»ye önayak olduğunda, kendini son derece haklı gösterebilecek çok yaygın bir görüşün sözcülüğünü yapıyordu. Bu görüşün haklı görülebilmesi iki şarta bağlıydı: bir yandan, Roma ve Berlin faşist diktatörlüklerinin mecbur kalmadıkca ademi müdahaleye boyun eğmeyeceklerini göz önünde tutmak; öte yandan, demokratik ülkelerin ademi müdahaleyi kontrol edecek bir örgüt kurulmadıkca, diledikleri gibi hareket etmekten vazgeçeceklerini sanmamak.

Léon Blum, bu iki şartı ihmal etmek ve bu şartların yerine getirilmiş olduğunu sanmak gibi bir hata işledi.

İspanya savaşı boyunca Léon Blum'u sık sık gördüm. Bana ve Louis de Broucker'e söylediklerini hâlâ duyar gibi oluyorum: «çok endişe ediyorum». Teatral bir söz değildi bu. İspanya olayının bilinmeyen yönleri ve bunun Fransa üzerindeki etkileri karşısında duyduğu bunalımı dile getiriyor-

du bu söz. En sonunda, ademi müdahale ona hem barış idealini, hem de ispanyol cumhuriyetini destekleyen fransız halkı ile Franco'yu destekleyen kapitalist ve neo-faşist sağ kanat arasındaki çatışmadan dolayı sarsılan kamu düzenin devamını birbiriyle bağdaştıran bir çözüm yolu olarak göründü ve ilerde, bir iflas politikası olduğu açıkca görülen «ademi müdahale»ye bel bağladı. Bunun cumhuriyeti İspanya'yı kurtarmasa bile, en azından, çatışmanın genişlemesini önlemeye yarayacağı hayaline kapılmıştı. Léon Blum'un kişisel dramı ve çektiği vicdan azabı çok acıklı oldu İnsanî açıdan bakıldığında belki mazur görülebilir ama siyaset alanında niyetlere göre değil yapılanlara göre hüküm verilir. İspanya'dan esirgenen yardım Avrupa'da ve dünyada faşizmle demokrasi arasındaki kuvvet ilişkilerinin kesin bir şekilde değişmesine ve ikinci dünya savaşına doğru gidişin hızlanmasına yol açtı.

Dış politika meseleleri karşısında, sosyal demokrat devlet adamlarının birçoğu gibi, Léon Blum da, 19. yüzyıl sonlarına doğru en yüksek noktasına ulaşan ama 1914-1918 savaşı boyunca etkisini yitiren ve Franco'nun askerî hükümet darbesi sırasında nazizm ve faşizmin saldırgan niteliği açıkca belirince yeniden söz konusu olan insancıl düşüncelerin, duyguların ve hayallerin kurbanı olmuştu. Avrupa sosyal demokrasisinin aşağılık kompleksinin ve ispanya olaylarını anlayamamasının kökeninde ideal peşinde koşmak, umut içinde yaşamak olgusu yatar (19. yüzyıl sonlarında başgösteren bir olgudur bu). 1920-1925 döneminde İtalya'yı ve 1926'dan 1933'e kadar Almanya'yı saran aynı güçsüzlük 1936'dan 1940'a kadar Fransa'da

da kendini gösterdi. Nazi ve faşist emperyalizmi 1939'da ikinci dünya savaşı patlak verinceye dek karşısında, ne yapacağını bilmeyen ve materyalist olduklarını söylemelerine rağmen, mistik hayaller peşinde koşan, kararsız ve hasım gruplara ayrılmış düşmanlar buldu.

Bu şartlar içinde, savaşın sonucu hemen hemen belliydi. 1936 ağustosundan itibaren tek taraflı niteliğe bürünen ademi müdahale, sadece ispanyol cumhuriyeti için değil, fransız ve Avrupa demokrasileri için de birdenbire bir tehlike olarak belirdi. Paris hükümetinin hatası, İtalya ve Almanya'nın açıkca müdahale etmelerine rağmen, bu tehlikeye işaret etmemesidir. Blum'dan sonraki hükümet başkanları: Chautemps ve Daladier, daha da kötüsünü yaptılar çünkü, tarafsızlık politikasını bir yana bırakıp milletlerarası faşizmle ve falanjistlerle açıkca işbirliğine yeltendiler.

3. «Ademi müdahale» ilkesi, ağustosun ilk günlerinde Paris'te formüle edildi.

O devirde, fransız hükümetinin elinde, İtalya'nın İspanya'ya müdahale ettiğini gösteren kesin bir delil vardı: İspanyol Fas'ına gitmek için Turin'den kalkan 5 savoia-marcheti uçağının Fransız Fası'na mecburî iniş yapmak zorunda kalması. Bu olay üzerine Paris hükümeti, 2 ağustosta resmî bir nota yayımlayarak İspanya'ya silah sevkiyatının yasaklanması hakkındaki 26 temmuz kararnamesini uygulayıp uygulamamakta serbest olduğunu bildiriyordu. Ama birkaç gün sonra, 8 ağustosta Hitler ve Musolini'nin «ademi müdahale» ilkesine katıldığını öğrenen Paris hükümeti,

Londra'yla anlaşarak, askerî isyanın patlak vermesinden önce imzalanmış anlaşmaları da kapsamak üzere, İspanya'nın meşru hükümetine gönderilen silahlara ambargo koyuyordu. Fransız hükümeti bu kararı almakla, sadece daha önce sipariş edilmiş ve anlaşması yapılmış silahların Madrit hükümetine gönderilmesini engellemekle kalmıyor, aynı zamanda, özel sanayinin cumhuriyetci İspanya'nın siparişlerini kabul etmesini de yasaklıyordu. Böylece, silah fabrikalarının malzemesizlikten dolayı İspanya'nın taleblerini karşılayamıyacağı, aksi halde, Fransa'nın millî savunmasını sekteye uğratacağı söyleniyordu. Bunu fırsat bilen sağcı basın, İspanyol savaş meydanlarına fransız silah fabrikalarından silah sevkedildiği efsanesini uydurdu. Gerçekte, fransız silah fabrikaları, 1914-1918 savaşından arta kalan eski tip uçak ve toplarla doluydu. Bu toplar, aradan dört yıl geçtikten sonra, Finlandiya'ya verildi. İspanya'ya «ademi müdahale»den, Finlandiya'ya ise müdahaleden yana olan **Petit-parisien,** 3 mart 1940 tarihli yorumunda Mannerheim hattının, Finlandiya hükümetince fransız silah fabrikalarından alınan toplarla donatıldığını ballandıra ballandıra anlatıyordu. Bunun yanısıra, **Journal de Genève**'de askerî konuları işleyen bir yazar, «1939-1940 savaşı başladığı sırada Fransa'nın alman uçaklarına karşı koyacak modern bir uçak filosu yoktu ama, buna karşılık, Potez 25'lere, Bloch 200'lere sahipti» diye belirtiyordu. Açıkca görülüyor ki, 1940'da işe yaramayan bu uçaklarla 1936-1937'de cumhuriyetci İspanya savaşı kazanabilirdi.

Paris hükümetinin, Madrit hükümetiyle imzalamış olduğu anlaşmaların gerektirdiği yüküm-

lülükleri yerine getirmeyi reddetmesi ve üstelik, özel silah sevkiyatına da ambargo koyması tam bir abluka yarattı; sadece kaçakcılık yolu açık kalıyordu. Ama silah kaçakcılığı da Musolini ve Hitler'in, «ademi müdahale»yi prensip olarak kabul etmelerine rağmen, Franco'ya yaptıkları silah yardımının yerini hiçbir şekilde tutamazdı. Franco birliklerinin Estramadur ve Guipuzcoa'da sağladıkları başarılar bunun en belirgin kanıtıydı. İspanya'ya silah götüren iki vagon birkaç yüz metre uzaklıktaki gümrükte alıkonulduğu sırada, savunucular cephanesiz kaldıkları için, Franco'cu'ların İrun'ü ele geçirmeleri fransız kamuoyunun büyük bir kesimini etkiledi ama hükümet politikasında hiçbir değişikliğe yol açmadı. Bu andan itibaren, kamuoyu, hükümetin icraati ile, Lêon Blum'un «korkunç bir yanlış anlama» diye tanımladığı halkçılık arasında bocaladı durdu. Halk Cephesi'nin dağılmasının ve Blum deneyinin başarısızlığa uğramasının ilk sebebi bu «yanlış anlama» idi. Sosyal değişiklik hedeflerine ulaşmak ve «new deal»ını kabul ettirmek için, Blum'un belirli bir süre dilediği gibi hareket etmeye ihtiyacı vardı. Ona işçi sınıfının disiplini ve coşkunluğu gerekliydi. Ama eylülün ilk günlerinden itibaren halkın güven duygusu azalmıştı. Başbakan, Saint-Cloud'da düzenlenen büyük barış mitinginde kürsüye çıktığında «İspanya'ya uçak verin» diyen bir kalabalık bulmuştu karşısında. Sosyalist Parti'nin büyük bir kesimi, komünist partisi, ve demokrat aydınlar, «ademi müdahale» politikasını değiştirmesi ve sınırı yeniden açması için hükümeti sıkıştırıyorlardı.

C.G.T., hükümetle anlaşmazlık halinde oldu-

ğunu göstermek için bütün Paris'te bir saatlik sembolik bir grev düzenliyordu: «istediğimiz, diyordu genel sekreter Jouhaux, müdahale değildir, budalalık olur böyle bir şey. İspanya'nın cumhuriyetci hükümetinin ve Halk Cephesi'nin, ihtiyaç duyduğu silahları satın alma hakkına sahip olmasını istiyoruz.» C.G.T.'nin yönetim kurulu, «fransız işçileri, tıpkı her hangi bir vatandaş gibi, barışı düşünüyorlar ve onu savunmaya kararlıdırlar. Demokrasiye, hatta Fransa'ya bile düşman olanların hizmetindeki gerici güçlerin iftira ve şantaj kampanyasından nefret etmektedirler» diyor fakat aynı zamanda, da şu hususu belirtiyordu: «topyekün bir ademi müdahale'ye ulaşma imkânları, İspanya'nın meşru hükümetine karşı ispanyol fesatcılarla işbirliği yapan ülkelerin tutumu yüzünden tehlikeye girmiştir». Bu şartlar altında C. G.T., «fransız hükümetinden, ingiliz hükümeti ve diğer demokrat hükümetlerle anlaşarak, tarafsızlık politikasını yeniden gözden geçirmesini talep etmeyi» görev sayıyordu.

Marty, **Humanite'de;** Ziromsky **Populaire**'de bu öneriye katılıyorlar ve halkın iradesini dile getirerek, kahramanca mücadeleleriyle, Fransa'yı savaşın felâketlerinden koruyanların hakettikleri yardımın cumhuriyetci İspanya'dan esirgenmemesini istiyorlardı. Demokrasinin dumura uğraması karşısında halkın büyük bir endişe duyduğunu bildirmek için sosyalist bir heyetle, komünist bir heyet başbakanla görüşmeye gidiyordu.

Blum, Luna parktaki söylevinde «ademi müdahale» politikasına yöneltilen eleştirilere cevap verdi. Fakat o «korkunç yanlış anlama»yı gidere-

ceği yerde sınırın açılması, İspanya'yı kurtarmaya yarayacak bir tedbir değildir diyerek, büsbütün pekiştirdi. İstense de istenmese de, ticaret serbestisinin fiili müdahaleyle bir olduğunu ve bu müdahalenin, çatışmanın daha da genişlemesi anlamına geleceğini ileri sürdü. Kanıtları inandırıcı değildi, çünkü her şey, Hitler ve Musoli'nin savaşa hazırlıklı olmadığını gösteriyordu. Hatta bu böyle olmasa bile, Blum'un görüşü reddedilemese bile, ileri sürdüğü tez demokrasi ve barış davası için gene de tehlikeliydi.

Açıkhavada başlayan tartışma, hükümetin güven oylamasına katılmayan komünistler ile Franco'nun davasını destekleyen sağcıların saldırılarına hedef olduğu Fransız millet meclisinde devam etti. Komünistlerin görüşünü dile getiren Maurice Thorez, «her türlü askerî müdahaleye karşı olan Komünist Partisi'nin, gerçekte İspanyol cumhuriyetinin abluka altına alınmasına yol açan hükümetin tutumunu tasvip etmediğini ve etmeyeceğini» bildiriyordu.

Başbakan da, lunaparktaki konuşmasını daha da geliştiriyordu: «İspanya topraklarında diğer avrupa devletlerinin etkisinde kalmayan dost bir hükümetin bulunmasının Fransa'nın kendi yararına olduğunu ve İspanya'da Almanya ve İtalya tarafından tanınacak bir askerî diktatörlüğün kurulmasının, sadece milletlerarası demokrasi davasına zarar vermekle kalmayacağını aynı zamanda, Fransa'nın güvenliği bakımından bir tehlike yaratacağını, dolayısıyla da, barışı tehlikeye sokacağını» kabul ediyordu. Blum, Fransa'nın İspanya sınırını kapatmaya tek başına karar vermesinden sonra, yani 8 ağustostan beri umutlarımızın ve

tahminlerimizin birçoğu boşa çıktı ve ademi müdahale politikası birçok bakımdan beklediklerimizi vermedi» diyor, buna karşılık kendi kendisiyle çelişkiye düşerek şu sonuca varıyordu: «ademi müdahale, her şeye rağmen barışı kurtarmıştır.» Luna parkta ileri sürülen tezi ele alan Blum İspanya'ya yardımın savaşa yol açacağını belirtiyordu: «eğer ne pahasına olursa olsun. İspanya'daki isyanın zaferle sonuçlanmasını önlemek zorunda kalırsak, Fransa ile İspanya arasında silah ticaretini serbest bırakmak yetmez, daha fazlasını göze almak gerekir. Yardım, gerçekten etkili olabilmesi için, hükümet tarafından yapılmalıdır. Böyle bir yardım, stok silahların bir kısmının sevkedilmesini, ordumuz erlerinin bir kısmının gönüllü askerler olarak ayrılmasını gerektirecektir.». Léon Blum, hiç kimsenin kendisinden istemediği bu tür yükümlülükler altına girmek niyetinde değildi· «Bununla beraber, bize böyle bir şey önerilmiyor, diye ekliyordu. Niçin? Böyle bir politikanın ne gibi tehlikeler ve rizikolar yaratacağı iyice hissedildiği için.» Böylece, Musolini ve Hitler'in Franco için yaptığı saçma ve tehlikeli şeyi, demokrasinin ispanyol cumhuriyeti için yapamadığı, fransız sosyal demokrasisinin lideri tarafından dile getiriliyordu. «Ademi müdahale» politikasından gına getiren Sovyetler Birliği, birkaç hafta sonra, ispanyol halkına hakettiği yardımı yaptığında anlaşmazlık, sanıldığı gibi, tehlikeli bir şekle bürünmedi. Blum sovyet müdahalesini ademi müdahalenin henüz bomboş duran kazanç hanesine yazdı. Ona göre, Moskova, ancak ademi müdahale sayesindedir ki fazla bir riske girmeden Madrit'in yardımına koşabilmişti. Şurası bir gerçektir ki, eğer Fransa

farklı bir şekilde davransaydı, hiç şüphesiz, olaylar Avrupa'da ilerdeki gibi gelişmezdi.

1937 şubat-martında İspanya'ya İtalyan-alman müdahalesi bir istila halini aldı. Paris ve Londra, İspanya'nın meşru hükümetine silah yardımı yapılmasına karar vermeyi göze alamazken, Roma gazeteleri İberik yarımadasında kol gezen İtalyan birliklerinden açıkca sözediyorlardı.

1937 yazında faşist askerî birlikler harekât alanını İspanya'nın kuzeyine kadar (Bilbao'dan Gijon'a kadar, genişlettiler. Blum başbakan değildi artık. Haziranda atanan yeni başbakan Chautemps'ın kabinesinde başbakan yardımcılığı yapıyordu. Ama Delbos, gene dışişleri bakanıydı ve ademi müdahale dogmasına sıkıca sarılmıştı.

1938 martında Blum ikinci kabinesini kurduğunda İspanya, italyan-alman müdahalesinin ezici ağırlığı altında can çekişmek üzereydi. İtalyan faşistlerinin, Katalonya'yı Doğu'dan ve iç bölgelerden tecrit etmelerini sağlayacak Büyük Doğu Savaşı başlamıştı. Blum, yeni bir zihniyetle hareket edeceğe benzeyen Paul Boncour'u dışişleri bakanlığına atamıştı. Dışişleri bakanı ilk demeçlerinde şu hususu belirtiyordu: «Her ne kadar yeni hükümet, kendinden önceki hükümetler tarafından ortaya atılan ademi müdahale politikasını uygulamak niyetinde ise de, böyle bir politikanın Fransa'nın durumunu sarsmasına ve ispanyol olmayan birliklerin fransa sınırları yakınında yada bizim ulaşım hatlarımızda konaklaması gibi bir sonuç yaratmasına hiçbir zaman ve hiçbir şekilde göz yumamaz».

O devirde, Minorka ve Balear adalarının fransızlar tarafından işgal edilmesi bile düşünüldü

Nihayet, hükümet, haftalardan beri Atlantik limanlarında alıkonulan ve zaten Tortosa bozgununu önlemekte gecikmiş olan sovyet savaş araçlarının büyük bir kısmının sınırdan geçmesine imkân veren küçük bir geçit açmakla yetindi.

İkinci Blum kabinesi, tıpkı birincisi gibi, senato tarafından düşürüldü. Bu sefer bir yıl işbaşında kalmadı. Sadece bir aylık zor bir dönem geçirdi. Yerine Daladier kabinesi geldi. Yeni kabine cumhuriyetci ispanyollar ve Enternasyonal Tugaylar'daki komünistler tarafından memnunlukla karşılandı. Onlar, zaten aldatıcı oldukları anlaşılan görüşlere bel bağlıyorlardı: Önce, Balear adalarının geçici bir süre için bile olsa, işgal edilmesinden dolayı gerçekten tehlikeye girecek Fransa ile Kuzey Afrika arasındaki ulaşım serbestliğini sağlamak için, Fransız genel kurmayının ademi müdahale politikası komedisine son vereceği sanılıyordu. Sonra da, Blum'dan daha serbest hareket eden Daladier'nin, sosyalist lider gibi şüpheci olmadığı için, parti ya da sınıf çıkarlarını gözeteceği düşünülüyordu. Mutlak olarak ele alındığında, bu tür düşünceler mantıklı görülebilirdi. Oysa Daladier'nin ilk işi, Doğu Pireneler sınırını abluka altına almak ve silah kaçakçılığı ile mücadele etmek oldu.

Bununla beraber, Fransa millet meclisinde ademi müdahaleye muhalif parlamenter bir çoğunluk ve ülkede cumhuriyetci İspanya'ya yardım edilmesine taraftar bir halk çoğunluğu vardı. 1938 yılının sonlarına doğru, İspanya'nın günlerinin değilse bile, aylarının sayılı olduğu bir sırada, 318 parlamenter Franco'nun resmen tanınmasını protesto eden bir bildiriyi imzaladılar.

Ocak 1939'da, fransız hükümetinin ispanya politikası dramatik bir tartışmaya konu oldu. 17 ocakta başlayan tartışma, yeni dışişleri bakanı Georges Bonnet'nin yapılacak bir şey yok artık demesine yol açan 26 ocak tarihine yani, Barselona'nın düşüşüne kadar devam etti. «Şimdi artik çok geç» diyordu Daladier'nin bakanı. Ademi müdahale anlaşmalarının son bulması için birkaç haftadan beri didinip duran Leon Blum «gerçekten çok geç» diye cevap veriyor ve şöyle söylüyordu: «eğer korkunç bir şey varsa o da şudur: birkaç hafta önce bizim görüşümüz kabul edilseydi, belki de olaylar bambaşka bir niteliğe bürünecekti. Geç kalındı ama çok geç kalındığını sanmıyoruz· İspanyol cumhuriyeti için önceden düzenlenmiş bu ölüm belgesini kabul etmiyoruz.»

Oylama sonunda Daladier hükümetinin 234'e karşı 360 oy aldığı görüşmeler sırasında Sağ Cephe ve hükümet Blum'un lunaparkta 1936 eylülünde yaptığı konuşmayı bahane etti:

Flandin, Blum'a şöyle diyordu: «Eğer hükümet partisinin zaferi Fransa'nın yararınadır diye kabul ediyorsanız bu zaferi pek az bir zararla sağlayabilecek şekilde hareket etmelisiniz. Artık çok geç fakat başbakanlığınız sırasında, bir savaştan kaçınmanın mümkün tek yolu ademi müdahaledir dediniz». Leon Blum'un cevabını, sadece sorumluluklarını hafifletmeye yaradığı için değil ama aynı zamanda ademi müdahale komedisinin dayandığı hayalleri ortaya koyduğu için de buraya aktarmak gerekir:

«Ademi müdahale deyince, irili ufaklı bütün avrupa devletlerinin, belirli bir siyasî görüşü hâ-

kim kılmak için, İspanya'ya müdaha etmelerini önlemeyi anlıyorduk... Biz iyi niyetle hareket ettik. Taahhütlerimize hep bağlı kaldık. Devletlerarasında karşılıklı ilişkileri kurmak için bütün imkânlarımızı kullandık. Milletlerarası kontrolu gerçekleştirmeyi denedik. Ve 1937'de İtalya ve Almanya'dan, bütün dünyanın gözleri önünde hayasızca ihlal edilen, tavizler kopardık. Bu tür görüşmelerden, hükümet üyesi olarak en son 1937 sonbaharında bir sonuç sağladım, o da, Birleşmiş Milletler kurulu toplantısından sonra ve İngiltere'nin de onayını alarak, İtalya'yı nihayet taahhütlerini yerine getirmeye razı edişimizdir. Neye yaradı bu? Üniformalı italyan birliklerinin İspanya'da savaşmalarına ve Musolini'nin, onları sadece Franco'nun zaferine kadar orada tutmaya razı olmasının, Barış Davası uğruna Chamberlain'e verdiği şahane bir taviz sayılmasına yaradı.»

Blum sözlerini şöyle tamamlıyordu: «Çünkü bize göre, fransız hükümetinin, ingiliz hükümeti ile birlikte, ya ademi müdahale anlaşmasına son vermek, ya da hiç değilse, bu anlaşmada imzası bulunan devletlerin buna tam olarak uymalarını sağlamak zorunda kaldığı noktaya geldik.»

Ocak 1939'da bile, hatta Barselona'nın düşüşünden sonra bile, gerçekten tehlikeli ama henüz umut kesilmemiş durumu kurtarmaya yarayabilecek son derece mantıklı bir sonuç ve öneriydi bu. Hareket etmek için asla geç kalınmamıştır. Fakat açıkca söylemek gerekir ki Blum'un ocak 1939'daki önerileri, 1937 yazından beri, en azından, Guadalajara savaşından ve İspanya'nın kuzeyine italyan-alman taarruzundan sonra, aynı kesin mantığa dayanıyordu.

Halkın son tepkilerini ve hükümetin son görüşmelerini de bu arada belirtelim:

Münih'te 1938 eylülünde, Fransızların deyişiyle dört «kasap» (Hitler, Mussolini, Chamberlain ve Daladier) Çekoslovakyayı parçaladıktan sonra, İspanya konusunda tartışmışlardı. Daladier, Berlin'deki italyan elçisi Attolico ile İspanya hakkında yaptığı görüşmeyi bakanlar kuruluna anlattı. Şu bir gerçektir ki münih konferansından hemen sonra, Paris hükümetinin, ispanyol hükümetine karşı tutumu tarafsızlıktan düşmanlığa dönüştü. Bu tutum ocak 1939'da Chamberlain ve Halifax'ın Roma seyahatinden sonra öylesine pekişti ki şubatta Franco resmen tanındı ve mareşal Petain Burgos elçiliğine atandı.

Halk kitleleri feragat politikasına karşı boşuna savaştılar. Komünistlerin Gennevilliers'de düzenledikleri millî konferansda (ocak 1939) Maurice Thorez, hükümete dramatik bir çağrıda bulundu: «Münih politikanızı tasvip etmedik. Çalışma ve bayındırlık bakanlarınız tarafından iş kanununda yapılan değişiklikleri ve işçi sınıfının militanlarına baskı yapılmasını da tasvip etmiyoruz. Ama size diyoruz ki: şu anda Fransa için asıl mesele, İspanya'yı kurtarmaktır. Sınırı açınız! İspanya'ya yardım ediniz! Biz sizin genel politikanıza göre hareket edeceğiz. Ama sınırı açarsanız sizi desteklemeye hazırız. Görüş ayrılıklarımızı sonra tartışırız. Hükümet bu yönde hareket ettiği takdirde diğer bütün partilerdeki vatanseverleri kapsayan ve genel oy'u dile getirdiği için millet meclisini de temsil eden yepyeni bir Halk Cephesi doğacaktır.

Eğer bu kadar açık ve anlaşılır sorulara verilecek bir cevabınız yoksa biz de şöyle demek zorundayız: İspanya'ya yardım etmemek, Fransa'nın çıkarlarına bir ihanettir ve biz Münih politikasına karşı nasıl mücadele ettiysek, bu ihanete karşı da sonuna kadar öyle mücadele edeceğiz.»

Öte yandan, Sosyalist Parti yayımladığı bildiride halka şöyle sesleniyordu: «Franco'nun efendileri daima Hitler ile Mussolini'dir. Ama Franco henüz İspanya'nın hâkimi değil. Cumhuriyetciler silah ve cephane yokluğuna, erzak yokluğuna rağmen kahramanca savaşıyorlar. Onlar savaştıkları sürece Musolini, Fransa'ya ültimatom verip vermemekte tereddüt edecektir. Cumhuriyetciler savaştıkları sürece Fransa, bir saldırı halinde, üçüncü bir cephede savaşmak zorunda kalmıyacaktır. Cumhuriyetcilerin Fransa'nın güvenliği için savaştıkları inkâr edilmez bir gerçektir.

İngiliz ve fransız hükümetleri, Franco'nun zaferinden sonra, İtalyanların ve Almanların İspanya'ya yada Balear adalarına yerleştikleri takdirde, zor kullanarak da olsa, onları buralardan atacaklarını doğruluyorlar. Fransız parlamentosu, anavatan ile Afrika'daki sömürgeleri arasında ulaşım güvenliğinin, ne pahasına olursa olsun, sağlanmasına oybirliği ile karar verdi. Ama bu bir savaş perspektividir. Demek ki, savaşı önlemenin en iyi çaresi, henüz vakit geçmemişken, Fransa'yı böyle tehlikelerden korumaktır. Şimdi tam zamanıdır. İspanyol cumhuriyetcilerine, silah ve erzak serbestce ulaştırılırsa, düşmanları topraklarından kendi başlarına kovabilirler.

Fransa'nın, diğer devletlerin açıkca ihlal etmeleri yüzünden hükümsüz kalan taahhütleri ye-

rine getireceğim diye hem kendi çıkarına zarar vermesi hem de görevini yapmaması artık dayanılmaz bir hal almıştır. Sosyalist Parti bütün ülkeye sesleniyor: Fransa'nın güvenliği adına, adalet ve barış adına çağrıda bulunuyor.»

İşçi sınıfı adına hareket eden C.G.T. de aynı dili kullanıyordu. Ama gerek Sosyalist Parti'nin gerekse C.G.T.'nin durumu geçmiş yıllardaki gibi değildi artık. 1937 ve 1938 yıllarının istikrarsız görüş birliği tarihe karışmıştı. Sosyalist Parti'nin daimi yönetim kurulunda genel bir bildiri yayınlanması 14'e karşı 17 oyla kabul edilmişti. İspanyol halkının kahramanca direnişini bakanlık karyerleri için bir engel olarak kabul eden Paul Faure'un dostları vermişti bu olumsuz on dört oyu. Böylece, bu direnişe karşı duydukları derin nefreti açığa vurmayı nihayet göze almışlardı.

1938 Münih buhranı iki sahte barışseverin: Paul Faure ile Renê Berlin'in(31) maskelerini düşürmüştü. Onların sahte barışseverlikleri en sonunda şu niteliğe bürünüyordu: faşizmin önünde dize gelme, soysuzlaşma. 1938 eylülünde Münih konferansı vesilesiyle, sendikalist ve sosyalist bir fraksiyon, Hitler'le uzlaşmaya can atan burjuvazinin yanında yer almıştı. Aynı fraksiyon ocak 1939'da, halkın tutumuna meydan okurcasına ve açıkca Franco tarafına geçmeyi göze alıyordu. Sosyal demokrasinin ve sendikal reformizmin parçalanışının (ama, her şeye rağmen, sahte bir görüş birliğine yeğ tutulması gereken) vahim bir arazıydı bu.

Böylece, dramın son safhalarına gelindi: şubatta Katalonya, mart sonunda da Madrit düştü.

4. İspanyol dramında Büyük Britanya'nın sorumluluk payı, Fransa'nınkinden daha büyüktü. Blum, ademi müdahale politikasının ilk sorumluluğunu yüklenmişti; gerçekte ise, ademi müdahale fikri Büyük Britanya'dan gelmişti ve siyasî ve ahlakî bakımdan iler tutar bir yanı kalmayınca bunu Blum'a kabul ettiren de gene Büyük Britanya idi.

Fransa'da olduğu gibi, Büyük Britanya'da da faşist askerî hükümet darbesi karşısında takınılacak tutumu belirlemek için devletler hukuku açısından çok, parti ya da sınıf açısından hareket edildi. Muhafazakâr parti Franco'ya hemen ısınıverdi, oysa Eden ya da Duff Cooper gibi bazı genç muhafazakârlar iki çelişki arasında bocalıyorlardı: Ya bu şartlar altında, Cumhuriyetcilerin lehine işleyen meşruiyet ilkesi ya da İspanya'nın, komünistlerle anarşistlerin önderliğinde ihtilalci bir evrim geçireceği korkusu. Madrit hükümetine gönderilen silahların «aşırıcıların» eline düşeceğinden korkan **Manchester Guardian**, tarafsızlığı önererek bu durumu açıkca dile getiriyordu. Nihayet, genç muhafazakârlar ve liberaller, italyan-alman müdahalesinin yarattığı tehlikeyi doğru bir şekilde değerlendirdiler. Bolşevizm heyulası, İspanya'da faşist hakimiyetine karşı birşeyler yapmak isteyenlerin büyük bir kısmını ürkütüyordu. Oysa Madrit'de hem faşist hakimiyetine hem de «bolşevizm heyulasına» son vermenin en etkili yolu, İspanyol demokrasisinin isyanı bastırmasına yardım etmek ve Sovyetler Birliği'nin, italyan-alman müdahalesini tek başına önlemek durumunda bırakmamaktı.

Bolşevizm heyulası İşçi Partisi ve Trade Uni-

ons liderlerinin uykularını kaçırıyordu. İngiliz işçi hareketi İspanya'ya yardım edilmesinden yanaydı. Ama ademi müdahale meselesi, İşçi partisi'nin ve Trade Ünions'ların Plymouth ve Edinbourg kongresinde (eylül-ekim 1936) tartışılınca, kongreye katılanlar kesenkes kararlı oldukları halde, farklı iki siyasî kaygı belirdi: Bir yandan, Blum'u desteklemek kaygısı, öte yandan, komünistlerin işini kolaylaştırmak korkusu. Sendikalist lider Berlin, «Blum'un devrilmesine sebeb olursak komünistlerin ekmeğine yağ süreriz, böyle bir şeyi yapmamalıyız» diyordu. Ademi müdahale ilkesi, 510.000 oya karşı 1 milyon 836.000 oyla kabul edildi. Ekim sonunda, ademi müdahale politikasının fiyasko ile sonuçlanması üzerine müşterek bir toplantı yapan Trade Unions genel kurulu ile İşçi Partisi genel kurulu, ve İşçi Partisi parlamento grubu, Edinbourg ve Plymouth kararlarını iptal ettiler. O andan itibaren, İşçi Partisi ve Trade Unions'lar, ademi müdahale yutturmacasına ve Baldvin ile Chamberlain politikasına karşı ülke içinde ve Enternasyonal'de sistemli bir kampanya açtılar. Ama İşçi Partisi'nin bilinçlenmesi hükümeti devirmeye yetmedi. Dışişleri bakanlığının, özellikle Neville Chamberlain'ın başbakanlığa atanmasından ve Eden'in istifa edip yerine Lord Halifax'ın geçmesiyle patlak veren şubat 1938 buhranından sonra tarafsızlığı bırakıp Franco ile suç ortaklığına kalkışmasını da önleyemedi.

Chamberlain'ın tehlikeli yönetimi altında, 1937'den mart 1939'a yani Prag'ın Hitler tarafından işgaline kadar İngiliz politikasına, İtalya ve Almanya ile anlaşmak fikri hakîm oldu. Bu amaca erişmek için, Büyük Britanya kendi emperyalist

çıkarlarının sınırlarını aşmaksızın, başkalarının çıkarlarını feda etmeye hazırdı. Gerçekten de İspanya'yı İtalyan faşizmine ve Çekoslovakya'yı III. Reich'e kurban etti.

Chamberlain'ın 1937 haziranında Avam Kamarası'ndaki konuşmaları ingiliz politikasının ne derece alçaldığını göstermesi bakımından ilginçtir. Neville Chamberlain, çok az bir zamandan beri başkandı ve İspanya meselesine ilk defa değiniyordu. İtalyan-alman müdahalesini inkâr etmedi ama umursamaz bir tarzda söyledi bunu, sanki önemsiz bir şeyden söz ediyordu. Fakat kesinlikle belirtti ki, «politikasının tek hedefi, savaşı ispanya dışına yaymadan, Avrupa'da barışı sağlamaktır.» Chamberlain'nin ardarda verdiği tavizler sadece muhalefetteki işçi partisini ve liberal partiyi değil, aynı zamanda muhazakârların bir kısmını da hayretler içinde bıraktı. Ve bu durum, Eden'in 1938 şubatında istifasıyla sonuçlandı. Genç muhafazakârların lideri o zamana kadar Baldvin ve Chamberlain politikasını benimsemişti. Ama tecrübeli bir politikacı olduğu için, faşist diktatör lejyon askerlerini İspanya'dan çekmediği sürece, daha fazla taviz verebileceğini sanmıyordu. Oysa, Musolini'nin ingiliz hükümetinin önerisini yani gönüllü yabancı askerlerin İspanya'dan bir oran dahilinde çekilmesini kabul edişi Chamberlain'e göre yeterli göründü. Ve 16 nisan 1938 ingiliz-italyan anlaşması bu hava içinde imzalandı. Attlee'nin, «dünyanın en büyük devletinin, diktatörlerin en güçsüzüne verdiği yüzkızartıcı bir taviz» diye nitelendirdiği bu anlaşma İngiltere'nin sadece Habeşistan'daki olup bitti'yi kabullendiğini göstermekle kalmıyor, fakat aynı zamanda, Ro-

ma'daki ingiliz elçisi lord Perth ile bakan kont Ciano arasında yazışmalar yoluyla görüşülmesi hakkında ek bir anlaşmayı da ihtiva ediyordu. Bu ek-anlaşma gereğince: «İtalyan hükümeti, İspanya'daki gönüllü yabancı askerlerin belirli bir oran içinde geri çekilmesini öneren Britanya formülüne katıldığını bildirir ve bu işlemi, Londra Komitesi'nin uygun gördüğü anda ve bu formüle göre tesbit edeceği şartlar altında gerçekleştirmeyi kabul eder. Bu işlem, İspanya iç savaşı sonunda, istendiği takdirde, İspanya'da bulunan bütün italyan gönüllülerinin bu ülkeyi terkedeceklerine ve askerî yardımın aynı anda sona ereceğine söz verir; italyan hükümeti, İtalya'nın İspanya topraklarında gözü olmadığını, Balear adalarında, denizaşırı ispanyol topraklarında ya da İspanyol Fas'ında hiçbir ekonomik imtiyaz peşinde koşmadığını ve buralarda silahlı kuvvetler bulundurmayı düşünmediğini belirtir. İtalyan hükümetinin, İspanya konusunda verdiği bu garantileri dikkate alan Britanya hükümeti, İspanya meselesinin halledilmesini ingiliz-italyan anlaşmasının yürürlüğe girmesinin önşartı olarak kabul ettiğini bu vesileyle tekrarlar». İtalya'nın, birliklerini içsavaşın bitiminden **sonra** İspanya'dan geri çekeceğini bildirmesi şiddetli eleştirilere yol açıyordu.

Barselona hükümetinin **(31)** dışişleri bakanı Alvarez Vayo, bunu şöyle yorumluyordu: «Kont Ciano ile Lord Perth arasındaki yazışmalar, ademi müdahale politikasını büsbütün terketmekten başka bir sonuç yaratamaz. Böyle bir politika izlemenin bir tek amacı vardır o da bağımsızlığı için, barış için, hür ve demokratik bir Avrupa'nın ger-

çekleşmesi için savaşan ve zafere kadar mücadele edecek olan bir halkın hayatına kastetmektir.»

Daily **Herald**'da yayımlanan bir makalede «dört adam» şöyle tanıtılıyordu: caddeleri dolduran kara gömleklilerin çılgınca alkışladıkları Musolini, yerinde bir deyimle, zafer salonu denilen bir salonda hayatının en kıvanç verici anının, anlaşmanın imzaladığı anın tadını çıkarırken; ülkesinin ölüm fermanını okuyan Negus; Büyük Britanya'nın artık cumhuriyet düşmanlarının safında yer aldığına inanan cumhuriyetci bakan Negrin ve nihayet, yaptığı işlerin (Habeşistan'a, İspanya'ya, Birleşmiş Milletler'e ihanet etmenin) verdiği huzurla İskoçya'da yayın balığı avlıyan Neville Chamberlain. İşçi Partisi'nin gazetesi, Neville Chamberlain'ın bütün bu ihanetlere karşılık Musolini'nin, yani «kendi çıkarı yada amacı uğruna en yakın dostlarına bile ihanet etmekte sakınca görmeyen bir insanın dostluğunu» kazandığını belirtiyordu. Musolini'nin vaadlerine ne kadar güvenilebileceği haziran ayında Britanya gemilerinin franco'cuların bayraklarıyla donanmış italyan gemileri tarafından Akdeniz'de topa tutulduğu zaman açıkca anlaşılmış oldu. Muhalefetin hücumları karşısında, Chamberlain mutad savaş şantajına başvurdu. Eski başbakan Lloyd George Büyük Britanya'nın sorumluluktan kaçındığını söylediği zaman, Chamberlain, ingiliz gemilerinin bombalanmasına misilleme olmak üzere Mayorka adalarının bombalanması şüphesiz geçerli bir politikadır ama halkın tasvip etmeyeceği bir politikadır diye cevap verdi. Ve hainçe bir imada bulundu: «76 yaşındaki Lloyd George ülkesini savaşa sok-

maya hazırdır». Chamberlain muhalefet partisi lideri Attlee'ye de aynı şekilde cevap veriyordu: «Attlee, Franco'ya karşı askerî bir harekâta geçmeye hazırdır ve bunun ilerde hiçbir sakınca yaratmayacağına inanmıştır. Böyle bir varsayımın mümkün olduğunu düşünen sorumlu bir tek parlamenter gösterebilirmisiniz?»

Franco'cuların Akdeniz'deki provokasyonlarına verilecek uygun cevabın, eski ingiliz başbakanının korktuğu sonuçları yaratıp yaratmayacağını hiç kimse söyleyemez. Kesin olan bir şey varsa o da Chamberlain'in tavizci politikasının Avrupa'yı B. Britanya için en elverişsiz şartlar altında savaşa sürdüğüdür.

Çekoslovakya'yı Hitler'in eline teslim etmek için Munich'e (eylül 1938) ve Tunus'u, Nis'i ve Korsika'yı geri almak için faşistlerin düzenledikleri sokak gösterileri yüzünden bozulan italyan-fransız ilişkilerinin düzeleceğine dair verilen söze kanarak Franco'nun resmen tanınması uğruna Musolini ile görüşmek üzere Roma'ya yaptığı (ocak 1939) tantanalı seyahatlere rağmen, ülkesini savaşa sokmanın korkunç sorumluluğu Lloyd George'a değil, yetmişlik Chamberlain'e düşmektedir.

Faşist kuvvetler ve faşistler İspanya'da bundan dolayı başarıya ulaşabildi. Chamberlain'in Kettering konuşmasındaki deyişiyle, ademi müdahale politikası «amacına ulaşmış» ve hıristiyan medeniyetinin sözde şampiyonu Franco'nun zaferine yol açmıştı. Ama Avrupa'yı, bağrında demokrasilerin parçalandığı, horlandığı, kendilerine ve demokratik dayanışma ilkesine olan güvenlerini yitirdikleri nazizm sultasına sokuyordu.

5. İkinci dünya savaşından önce patlak veren ve geleceğin tarihcisine tam bir intihar gibi gözükecek olan bu avrupa buhranında küçük devletlerin de sorumluluk payı vardır. Bu küçük devletlerin bazılarında hükümet, sosyal demokratların elindeydi yada sosyal demokratların büyük bir etkisi vardı, ama faşist emperyalizmin gelişmesinin küçük devletler açısından taşıdığı tehlikeye sosyal demokrasinin kayıtsız kaldığı görülüyordu.

Danimarka, Norveç, İsveç, Belçika, Hollanda ve İsviçre kimseye karşı saldırgan bir niyet beslemediği ve barış içinde yaşamaktan başka bir şey düşünmediği için, bu devletlerin saldırıya uğramıyacağı sanılıyordu.

Küçük devletlerin, Birleşmiş Milletler'deki yükümlülüklerinden kaçınma ve ihtiyatlı bir tarafsızlığa sığınma eğilimi her geçen gün biraz daha gelişti. Ama buna rağmen, kendilerini tehlikeden kurtaramadılar. Başlarına gelmedik iş kalmadı. İçlerinden her biri, Üçüncü Reich için tehlikeli olmaya başlayınca, savaşın ve istilanın acılarını da tattı.

İspanya meselesinde küçük devletlerin, Akdeniz'de olup bitenler sanki onları ilgilendirmiyormuş gibi, kendi kabuklarına çekilme eğilimi, çoğu zaman kendi kendilerini mahvetmelerine yol açtı. Olayların gelişmesini kavrayamadıkları, esas meselenin Üçüncü Reich'ın hegemonyasını sağlamak olduğunu ve hem içerden hem dışardan saldırıya uğrayan ispanyol demokrasisinin kaderinin, kendi kaderlerinin bir görüntüsünden başka bir şey olmadığını anlamadıkları için, kelimenin tam anlamıyla, çöküntüye uğradılar. İlk anda, küçük devletlerin ademi müdahaleden yana olduklarını ilân

etmeleri ve böylece, kendi güçsüzlüklerini örtbas etmekten mutluluk duymaları tabiidir. Şüphesiz, sosyalist Enternasyonal'in ademi müdahaleyi kınayan kararı vardı; halkın duygularını da hesaba katmak gerekiyordu. Enternasyonal'in kararları, millî bir seksion için, ancak muhalefette olduğu zaman, geçerliydi. Bu seksiyon iktidara gelir gelmez, Enternasyonal'in kararları önemsenmiyordu. Kamuoyu ise, savaş şantajıyla korkutuluyordu.

Bir yandan, halk kitlelerin duyarlığı ile Enternasyonal'in kararları, öte yandan, hükümetin icraatı arasındaki çelişki, Belçika'da sosyalist Parti'nin dumura uğraması şeklinde belirdi. Hükümet, önce, katolik bakan Van Zeeland'ın, sonra da sosyalist başbakan Spaak yönetimindeki sosyalistler, katolikler ve liberallerden oluşan üçlü bir koalisyona dayanıyordu. İspanya olayları, bu kabine içinde derin bir anlaşmazlığa yol açtı. Belçika işçi partisi cömertce bir atılımla ispanyol demokrasisinin yanında yer almıştı; katoliklerle liberaller Franco'dan yana çıktılar. Hükümet, taraflar arasında bir uzlaşma sağlamak için, bir süre ademi müdahaleye sarıldı. Fakat, italyan-alman müdahalesi, Franco'nun zafere ulaşma şansını artırdıkca katolikler diktatör resmen tanınsın diyerek uzlaşmayı perçinlediler ve sonunda, bakanların tahrif etmekte bir sakınca görmedikleri Sosyalist Kongre'nin aksine bir kararına rağmen, amaçlarına ulaştılar. Böylece, Belçika Sosyalist Partisi'nin şanlı tarihi boyunca geçirdiği en vahim buhran patlak verdi. Temel ilkelerin ihlal edilmesi, kongre kararlarının küçümsenmesi, parlamentoda ve sendikalardaki yeni liderlerin ve neo-

sosyalizmin teorisyeni Henri de Mann'ın soysuzlaşmalarının derin belirtileriydi. Emil Vandervelde ölünce (33), de Mann, parti başkanı seçildi. Belçika için bozgun ve taviz anı gelip çatınca, işçilerin ve halkın iyiliğinden başka bir şey düşünmediğini sanan ama aslında onlardan nefret eden Mann, Hitlerizm'le uzlaştı.

Nazi tehlikesine, bilerek yada bilmeyerek, gözlerini kapayanlar ve ademi müdahale hayaline kapılanlar kendilerini pek rahat hissetmiyorlardı. bazıları iyi niyetliydi ve faşist savaş kendi ülkelerinde patlak verince, direnme hareketine katıldılar, yenik düşmelerine rağmen yılmadılar, ve Belçika'da, Hollanda'da, Norveç'te ve işgal altındaki Fransa'da nazilere karşı savaşmakta devam ettiler. İçlerinden birçoğu, sosyalizmin temel değerlerinden olan cesarete, mücadeleciliğe, uzlaşmazlığa erişmeyi başardılar. Bununla beraber, ispanya meselesindeki zaaflarının savaşı durduracağı ya da frenleyeceği yerde büsbütün hızlandırdığı kesin bir gerçektir.

6. İspanya'ya uygulanan bu ihanet politikasına iki ülke katılmamıştı; ayaklanmanın ilk günlerinden itibâren kıt imkânlarını Madrit'in emrine veren Meksika ve daha önce de söylediğimiz gibi, Sovyetler Birliği.

1934'den bu yana Sovyetler Birliği'nin, dolayısıyla da Üçüncü Enternasyonal'in politikası, milletlerarası proletaryanın bir numaralı düşmanı kabul edilen hitlerizme karşı liberal ve demokratik devletlerle işbirliği yapmak doğrultusunda gelişiyordu. Kremlin için Üçüncü Reich'ın ayrıldığı bir anda S.D.N.'ye katılmak, nazi emperyalizmi-

ne karşı geniş bir direniş cephesi kurmak anlamına geliyordu. Fransız komünistlerinin de, fransız demokrasisinin güçsüzleşmesine yol açan ve Almanya'da Hitler'in çoğu zaman sosyal demokrasiye üstünlük sağlamasına yarayan sekter tutumlarından vazgeçmeleri de, işçi hareketine yeni perspektifler kazandırıyordu.

Franko'cu askerî hükümet darbesi patlak verdiği ve asi generallerin ardında Mussolini ve Hitler boy gösterdiği zaman, Moskova, Batı Akdeniz'de başlayan savaşın Avrupa için kaçınılmaz olduğunu anladı. İngiltere ve Fransa gibi, Sovyetler Birliği'nin de bu çatışmanın yayılmamasında çıkarı vardı; buna rağmen Madrit Hükümetine yardım etmekten kaçınmadı.

İspanya'ya yapılan Sovyet yardımı önce savaş malzemesi, akaryakıt ve yiyecek; sonra genç İspanyol halk ordusunu eğitecek askerî uzmanların (özellikle tankçı ve havacıların) gönderilmesi; ve nihayet, Enternasyonal Tugaylar'ın silahlandırılması şeklinde gerçekleşti. Gittikleri ülkelerin durumu hakkında hiçbir şey bilmeyen, genellikle iyi çalışmayan ve kolayca baştan çıkan siyaset adamları ve güvenlik servisleri yöneticileri de gönderiliyordu (yardımın olumsuz yanıydı bu.)

1936 Ekim-Kasımında, Madrid savaşı boyunca, İtalyan-Alman uçakları, İtalyan tankları ve üçüncü Reich topçu kuvvetleri tarafından ezilen milis kuvvetleri, bütün kahramanlıklarına rağmen, ne yapacaklarını bilemedikleri bir anda Enternasyonal Tugaylar ve Sovyet araçları İspanya'yı kurtardılar. Bütün 1937 yılı boyunca, İspanyol Hükümeti'nin milletlerarası faşizme karşı nisbî bir kuvvetler dengesi kurabilmesi özellikle,

sovyet askerî yardımı sayesinde olmuştur. 1937'-nin sonlarına doğru ve bütün 1938 yılı boyunca sovyet yardımı ihtiyacı karşılamaz oldu; çünkü o devirde tek taraflı ademi müdahale sadece cumhuriyetci ispanyol hükümetini değil fakat aynı zamanda Moskova hükümetini de güç durumlara sokmuştu.

Fransız hükümeti ademi müdahale politikasına önayak olunca, Sovyet hükümeti buna istemeyerek katıldı. Litvinov'un Cenevre'de belirttiği gibi, «ademi müdahale, meşru bir hükümete karşı bir isyan olarak ele alınmıyor. Böyle bir tutum insan hakları yasalarının ihlal edilmesi demektir». Bununla beraber, Litvinov, ihtiyatlı davrandı ve meşru ispanyol hükümetine karşı ayaklanan isyancılara bazı devletlerin yaptıkları yardıma derhal son verilmediği takdirde ademi müdahaleye katılmayacağını söyledi. «Bazı devletlerin isyancılara yaptıkları yardımın kesilmediği, aksine, büsbütün arttığı ortaya konunca» sovyet hükümeti 7 ekim 1936'da Londra Komitesi'ne yolladığı ünlü notada, bundan böyle dilediği gibi hareket edeceğini belirtiyordu. Bildiri şöyle devam ediyordu: «Sovyet hükümeti, ademi müdahale anlaşmasının sistemli bir şekilde ihlal edilmesi sonunda meydana gelen durumun böyle bir anlaşmayı hükümsüz kılacağından endişe etmektedir. İmzacı devletlerden bazılarının, ademi müdahale anlaşmasını, İspanya'nın meşru hükümetine başkaldıran isyancılara askerî yardım yapmak için bir paravana olarak kullanmaları asla kabul edilemez. Bundan dolayı, sovyet hükümeti, bu tür davranışlara son verilmediği takdirde kendini anlaşma hükümlerine bağlı saymayacaktır.»

Böylece, Moskova izlenecek yolu çiziyordu. Hiçbir hükümet onun gibi davranmadı. Milletlerarası irticaın, sovyet notasını «inanılmaz bir münasebetsizlik» diye niteleyen Musolini'nin Londra'daki elçisi Grandi ile ağız birliği ettiği sırada demokratik hükümetler ademi müdahale hayaline kapıldılar. Roma ve Berlin hükümetlerinin demokratik hükümetlere meydan okumasına kulaklarını tıkayan **Times**, sovyetlerin davranışını «faşist hükümetlere meydan okumak» diye tanımlıyordu. Aynı şekilde, **le Temps**, Moskova'yı - Hitler ve Musolini'yi değil - «avrupa devletleri arasında karışıklık çıkarmakla» suçluyordu. Liberal ve demokratik Avrupa'nın, faşistlerin şantajı karşısında şöyle bir tutum takınmasını Litvinov Şuralar toplantısında «Avrupa tarihinin en utanç verici sayfası» olarak niteliyordu.

Avrupa demokrasileri aynı tutumu, 1937 ilkbaharı ve yaz mevsimi boyunca, faşist korsanların Akdeniz'de Moskova'yı güç ve tehlikeli bir duruma düşürdüğü anda dahi muhafaza ettiler. İspanya'ya yiyecek ve silah taşıyan **Komsomol, Tmiriyazef ve Marakolf** yük gemileri batırıldı. Bunun üzerine, Moskova, Valensiya hükümetine sovyet savaş malzemelerinin naklini İspanya'nın kendi imkânları ile sağlaması gerektiğini bildirdi. Zaten zor olan durum, birden bire umutsuzluğa dönüştü.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin İspanyol politikası, hem İspanya'ya yeterince yardım etmedi, hem de yapılan yardımı çok pahalıya ödetti diye eleştirildi. Sovyet yardımının ihtiyaçları yeterince karşılamadığı şüphesizdir. Ama buna sebeb, savaş meydanının çok daha yakınında

bulundukları halde, Cumhuriyetcilere hiçbir şekilde yardım etmeyen ülkelerdir.

Sovyet yardımının, İspanya'da sovyet nüfuzunun artmasına yol açtığı inkâr edilemez: ispanyol komünist partisi bundan bol bol yararlanmış ve hatta siyasî basiretsizlik göstererek, sovyet nüfuzunu kötüye kullanmıştır. Ama kabahat gene Büyük Britanya'nın ve Fransa'nın değil midir? Sovyetler Birliği, İspanya'ya yardım politikasının hata ve sevablarını Londra ve Paris'le paylaşmak istemiştir. Eğer onlar da sovyet politikasını izleseler di, ispanyol halkı savaşı kazanmış olacak ve 1939'da Hitler bütün dünyaya meydan okuyabilecek bir hale gelmeyecekti.

Bölüm IV

TAVŞANA KAÇ, TAZIYA TUT!

«Sayın milletvekilleri şimdi milletlerarası politikaya değinmek istiyorum. Sorumluluk duygusu ılımlı davranmamı gerektirmeseydi bu konuda daha açık konuşurdum. «Ben düşmanlarımın icabına bakarım, Tanrım beni dostlarımdan koru» sözünü benimsemekte hiç kimse bizimle yarışamaz.

juan negrin

1. İspanya'da iç savaş patlak verdiği sırada S.D.N. tam bir kriz içindeydi. 1919 nisanında kurulmuş olan S.D.N. evrensel barış özlemini dile getiriyordu. Bununla beraber, en şaşaalı devrinde, hatta 1925'de Almanya'nın, ya da 1934'de Sovyetler Birliği'nin katılmasından sonra bile, 1918 galip devletler konsorsiyumunun statükuoyu devam ettirmek amacıyla tekelleştirdikleri bir kuruluş olmaktan kurtulamamıştı.

Anlaşma hükümleri içinde S.D.N.'yi, «uygulanamaz hale gelmiş anlaşmaları ve devam ettiği takdirde dünya barışını tehlikeye sokabilecek ba-

zı milletlerarası durumları yeniden gözden geçirmeye» mecbur eden bir 19. madde vardı. Fakat, Cenevre'de bu maddeden sık sık bahsedilmesine rağmen, 1919 Anlaşmasının yeniden gözden geçirilmesi Paris'in inatçı direnişi ve Polonya, Romanya ve Çekoslavakyanın muhalefeti yüzünden asla mümkün olmadı. S.D.N. problemlerin özüne inme cesaretini gösteremedi: Avrupa'daki durgunluğun sebeplerini deşmeyi göze alamadı. Sadece, bunun yarattığı sonuçları kınamakla ve zaman zaman, tehlikeyi geçiştirmek için müdahale etmekle yetindi. 1924'de, Fransa'nın «protokol» önerisiyle, 1927'de ekonomik konferans'la, 1933 de silahsızlanma Konferans'ı ve ikinci ekonomik Konferans'la Birleşmiş Milletler, dünya meselelerini bir bütün olarak çözmeye çalıştı. Bu, bilgiçce ve derin incelemelere, tantanalı toplantılara, ilginç konuşmalara vesile oldu; ve olumlu hiçbir şey çıkmadı ortaya.

Bununla beraber, 1935'e kadar S.D.N. görevini iyi kötü yerine getirmişti. 1925'de Yunan-Bulgar savaşını önleyebilmiş, 1934'de, Kolombiya ile Peru arasındaki yakınlaşmayı gerçekleştirmişti. 1931'de, Japonya'nın Çin'e karşı ilk saldırısından sonra müdahale etmekten çekindiği bir gerçektir. Birleşmiş Milletler ilkelerinin ciddi bir şekilde ihlal edilmesiydi bu. Ama, çekimserlik, böyle bir durumda, mahallî çatışmaları önlemenin tek çıkar yolu olarak görünebilirdi.

1935 yılında Mussolini Habeşistan'a saldırdığı zaman çekimser kalmak imkânsızdı, bu arada Hitler iktidarı ele geçirmişti ve savaş diplomasisinin ilk yaptığı iş, S.D.N.'ı terketmek olmuştu.

16 mart 1935'te Üçüncü Reich Versaille Anlaşmasının askeri şartlarını ihlâl etmiş ve mecburî askerlik sistemini uygulamıştı. Böylece, Locarna anlaşmalarının ihlaline ve Renani'nin 7 mart 1936'da yeniden askerîleştirilmesine yol açmıştı.

Mussolini de, Avrupa'nın yeni düzeninden memnun olmayan ülkeleri İtalya etrafında Birleşmiş Milletler'e karşı bir çeşit birleşmeye zorluyordu. Avrupa, büyük çalkantıların, büyük askeri karışıklıkların yaklaşmakta olduğunu hissediyordu.

3 ekim 1935'de Eritre'de mevzilenmiş birliklere eski Necaşi (Habeş) imparatoruna saldırma emri vererek yüzyılımızın ikinci emperyalist savaşının ilk top atışını başlatan Mussolini oldu. Ama, tıpkı İtalya gibi, Habeşistan da S.D.N.'nin aynı eşit haklara sahip bir üyesiydi ve onu «Cemiyet-i Akvam»a İtalya kabul ettirmişti. Birleşmiş Milletler bu meseleyi ele aldığında, Pakt'ın açıkca ihlal edilmiş olduğunu görmezlikden gelemedi. Amerikalı ve Avrupalı elli iki millet, Pakt'ın 16. maddesi gereğince, 18 kasım 1935'ten itibaren İtalya'ya ekonomik müeyyidelerin uygulanmasına karar verdiler.

S.D.N. tam bir başarısızlığa uğradı. Büyük Britanya bu başarısızlığın sadece yarısını üstlendi. Fransa, Pierre Laval'in 1935 ocak ayında Roma'ya yaptığı seyahat sırasında Musolini ile imzalanan gizli anlaşma uyarınca döneklik etti. Ne yapacağını bilemeyen küçük devletler bir o yana bir bu yana yalpalıyorlardı. En etkili tedbir, petrole ambargo konulmasıydı. Bu tedbir önerilince, ocak 1936'da Laval ve Flandin açıkca karşı koymaksızın (yani bir politikanın gereğini yerine getire-

rek) fakat komitelere, alt komitelere, en alt komitelere, uzmanlara, yüksek uzmanlara havale ettirerek, engellediler.

5 mayıs 1936'da İtalyan birlikleri Adis Ababa'ya giriyordu ve Musolini Habeşistan'ın ilhakına karar vermekle sadece Habeş birliklerini yenmenin değil fakat aynı zamanda, ekonomik tedbirleri onaylayan elli iki milleti gülünç duruma düşürmenin de tadını çıkarabilirdi.

Bu tedbirlere son verilmesi 4 temmuzda bir kere daha anlaşan İngiltere ve Fransa'nın etkisiyle, S.D.N.'da kabul ediliyordu. Ve işte bu andadır ki, İtalyan - Alman müdahalesinin hemen ardından İspanya'da askeri hükümet darbesi patlak veriyordu. Böylece, nazilerle faşistlerin liberal ve demokratik Avrupa'ya karşı giriştikleri savaşın ikinci safhası başlıyordu.

2. 25 eylül 1936'da Cumhuriyetci hükümetin dışişleri bakanı Alvarez del Vayo İspanya meselesini Birleşmiş Milletler'e getiriyor ve böylece nazist ve faşist müdahaleyi şiddetle protesto ediyordu. «İspanya meselesinin bizi ilgilendirmediğini söylemek tehlikeli olduğu kadar gereksizdir de, çünkü bu konuda bir ikilemle karşı karşıyayız : ya savaşı göze almak ya da savaşı görmezlikten gelmeye devam etmek. Savaşın gerçekliği kabul edilinceye kadar da yeryüzünde barışı özleyenleri harekete geçirmekte geç kalmış olmak tehlikesi ortaya çıkacaktır». «Ademi müdahale formülünün hukukî garabetini» yeren bakan şöyle diyordu : «Ademi müdaha anlaşmasına rağmen, ülkeye gittikce artan bir sayıda ve hayasızca sevkedilen

silâhların ateş çemberinde cumhuriyeti ve hürriyeti savunmak için cephede can veren her İspanyol, İspanyol halkına karşı işlenen cinayetin inkâr edilemez bir delili olmaktadır».

Bundan dolayı, İspanyol hükümeti meseleyi Birleşmiş Milletlere getirmek için hiçbir fırsatı kaçırmadı. Bunu, sadece Birleşmiş Milletler Konseyi ve Asamblesi'nden çok şey beklediği için değil, fakat bakanların, diplomatların ötesindeki dünya kamuoyuna seslendigi için yapıyordu.

Guadalajara savaşından sonra Valencia hükümeti, İtalyan müdahalesinin inkâr götürmez delillerini ihtiva eden bir beyaz kitap yayımladı. Mayıs ayında Konsey'in 97. oturumu açıldı. Berlin ve Roma, müdahaleyi daha gerçekci ve daha tutarlı bir şekilde uygularken, Londra ve Paris mütareke ve arabuluculuk hayali peşinde koşuyorlardı· Alvarez del Vayo şöyle diyordu : «Savaşa son vermenin bir tek yolu vardır, o da meşru ve egemen bir devlete bütün ülkeleri saygılı olmaya zorlamaktır.» Beyaz Kitabı okuyan Sovyet hükümeti, Birleşmiş Milletler'in, kendi yükümlülüklerini hiçe sayarak sessizce geçiştirdiği, hatta faillerini teşvik ettiği, tipik bir saldırının söz konusu olduğunu bildirdi. Ama Fransa ve İngiltere gene de ademi müdahale politikasından vazgeçmedi.

Bu arada, ademi müdahale anlaşmasının uygulanıp uygulanmayacağını izlemekle yükümlü bir komite (Londra Komitesi) kurulmuştu. Cenevre kendi sorumluluğunu bu komiteye yükledi.

İspanyol meselesi 1937'deki oturumda gene tartışıldı. Cumhuriyetci hükümetin başbakanı Negrin ve eski dışişleri bakanı Del Vayo, İspan-

yol heyetinin başındaydı. 18 eylülde Negrin söz aldı. Önce isyanın kısa tarihini anlattı ve İspanya'nın isteklerini şöyle sıraladı : «Öyle bir noktaya geldik ki ademi müdahale hayalini desteklemekte ayak diremek, savaşın uzamasına bilerek ya da bilmeyerek hizmet etmek demektir. İtalya şu sırada eskisinden on misli daha üstün bir orduyu İspanya topraklarına sokmak üzeredir. Cumhuriyet hükümetinin istekleri şunlardır : 1) İspanya'nın Almanya ve İtalya tarafından bir saldırıya uğradığı kabul edilmeli; 2) Bu hususu gözönünde tutan Birleşmiş Milletler, saldırıya son verilmesi imkânlarını ivedilikle araştırmalı; 3) İspanya hükümeti gerekli gördüğü bütün savaş malzemesini serbestçe sağlamak hakkına kavuşmalı; 4) İspanyol olmayan savaşçılar İspanya topraklarından çekilmeli; 5) Akdeniz'de uygulanan güvenlik tedbirleri İspanya'ya da uygulanmalı».

İspanyol önerileri, Hitler'in konuğu olarak Berlin'e gelen Musolini'nin «İtalyan - Alman görüş birliği söz ve silâhlarla karşı çıktığımız bolşevizmle mücadelede ifadesini bulmaktadır. Bunu, Avrupa kültürünü kurtarmak için binlerce İtalyan faşist gönüllünün can verdiği İspanya'da yaptık» diye demeç verdiği bir anda toplanmış olan VI. Komisyon'da görüşüldü.

Cenevre kâhinlerini, içine kapanmış oldukları ademi müdahale kozasından ne böyle küstahca bir demeç, ne de İspanyol delegesi del Vayo'nun dramatik çağrıları çıkartabildi. VI. Komisyon, ne İspanya'nın uğradığı saldırıya karşı çıkmak, ne de savunma için gerekli silâh ve cephaneyi ser-

bestçe sağlamak hakkını İspanya'ya tanımak konusunda görüş birliğine vardı. En sonunda şu karar alındı :

«Asamble,

1) Başka bir devletin toprak bütünlüğüne ve siyasî bağımsızlığına bütün devletlerin saygı göstermesi gerektiğini ve bunun Birleşmiş Milletler üyelerince kabul edildiğini Konsey'le birlikte hatırlatır;

2) Bütün devletlerin, bir başka devletin iç işlerine müdahale etmekten kaçınmak zorunda olduklarını belirtir;

3) İspanya savaşını sınırlandırmak ve böylece barışı kurtarmak amacını taşıyan ülkelerce kurulmuş olan Londra ademi müdahale Komitesi'nin ve Avrupa hükümetlerinin özel yükümlülükler üstlendiklerini hatırlatır;

4) Üyelerinin çoğunluğu tarafından sarfedilen çabalara rağmen, Londra Komitesi'nin, İspanya savaşına katılan gönüllü yabancı askerlerin İspanya'dan çekilmelerini sağlamayı başaramadığı gibi, bugün İspanya topraklarında yabancı silâhlı birliklerin bulunduğunu kabul etmek zorunda kaldığını, bunun ise, İspanya'nın içişlerine yabancı devletlerin müdahale ettikleri anlamına geldiğini esefle belirtir;

5) Konsey'in, 29 Mayıs tarihli kararında bu tedbiri, çok doğru bir şekilde tanımladığını, yani «genel barış açısından yaratacağı tehlikeyi işaret etmenin, bu durumu önleyecek en etkili çare ve ademi müdahale politikasını tastamam uygulamanın en emin yolu olarak» tanımladığını hatırlatır;

6) Bazı devletlerin son diplomatik teşebbüslerinin, İspanya savaşına katılan yabancı ülke sa-

vaşçılarının derhal ve tamamen çekilmesini sağlamakta başarıya ulaşmasını diler;

7) Avrupa barışının sağlanması uğrunda aynı endişeyi duyması gereken hükümetleri, bu yolda yeni ve içten bir çaba sarfetmeye çağırır ve bu sonuç kısa bir zamanda elde edilmediği takdirde Birleşmiş Milletler'in ademi müdahale anlaşmasına katılmış üyelerinin, bu politikaya son vereceklerini belirtir.

8) Birleşmiş Milletler Paktı'nın 11· maddesi gereğince, Konsey'in İspanya'daki durumun gelişmesini dikkatle izlemesini ve çatışmanın barışçı bir yoldan çözülmesi için hiçbir fırsatı kaçırmamasını rica eder.

Bu değersiz, hatta gülünç karar 2 aleyhte ve 14 çekimser oya karşı 32 oyla kabul edildiğinden tartışıcı değil, sadece emredici bir nitelik taşıyordu : gerçekte Cenevre prosedürüne göre ancak oy birliği ile alınmış kararlar kanun kuvvetinde idi. Red oyu veren iki devlet Arnavutluk ile Portekiz'di - özellikle bu sonuncusu müdahale politikasına açıkca katılmıştı.

İspanyol halkının kahramanca direnişi iki yıl sürdü ve iki buçuk yıllık bir savsaklama siyaseti sayesinde, mesele Birleşmiş Milletler'de ve Londra Komitesi'nde boyuna geçiştirildi. Cenevre'deki teşkilâtın manen ve maddeten çöküşünün de çok ötesinde bir anlam taşıyordu bu : Avrupa'nın intiharına seyirci kalınıyordu.

Naziler, faşistler ve müttefikleri Japonya'da müşterek programlarının uygulanmasını sistemli bir şekilde geliştiriyorlardı. 1937 Temmuzunda, Japonya Çin'e yeniden saldırıyordu. 1938 Martında, Hitler, iki ay sonra Südetler meselesini orta-

ya sürmek ve bu meseleyi, kendince, yeni bir ilhak şeklinde halletmek ve Çekoslovakya'nın işgali yolunda ilk adımı atmak için Avusturya'yı ele geçiriyordu.

Bu yaygın aşağılık ortam içinde, Cumhuriyetcilerin yaşamasına göz yumulamazdı. Alvarez del Vayo, «kendi kendimizi yok edecek kadar nazik olamayız» diyordu alaycı bir dille.

Münich Konferansı'ndan sonra sorumluluklardan kaçış, gerçek bir bozguna dönüştü. Başbakan Negrin : «dünya barışının temel taşı olan İspanyol meselesinin Cenevre'de halledilmesi gerekirdi» diye boşuna konuşuyordu. Cenevre korkunun, çekimserliğin, tavizciliğin öğütlerinden başka bir şeyi dinlemiyordu.

Anlaşmalara sadık kalan Barselona hükümeti, İspanyol tebaasına geçenler de dahil olmak üzere, Enternasyonal Tugaylar'daki bütün gönüllüleri geri çekince (10 Ekim 1938) bakan Bonnet, Lord Halifax ve Spaak tarafından tebrik edildi. Ama bunun karşılıksız kalmamasını yani İtalyan ve Alman birliklerinin çekilmesini isteyen del Vayo'ya hiçbir cevap verilmedi. «Hükümet sözünü tuttu. İspanya'da yüzde yüz İspanyol olan bir ordu var. Peki, şimdi n'olacak?». Tarih 16 Ocak 1939'du. Cevap on gün sonra, yani İtalyan birlikleri Barselona sokaklarında geçit töreni yaptıkları gün, «geçtik ve geçeceğiz» diyen Musolini'den geldi.

Dramın sonu yaklaşıyordu.

3. Londra komitesi, Avrupa demokrasisi havarilerinin kanlı ellerini yıkadıkları bir leğen ol-

du. Londra komitesinin başına, en çelişik ve karmaşık işlerin içinden ustaca sıyrılmasını bilen ve doğru ile yanlışı birbirine karıştıracak ve ancak işine geleni görüp duyacak kadar iki yüzlü olan bir İngiliz lordu, Lord Plymouth getirildi.

Komite, 9 Eylül 1936'da iş başına geçti. Bir ay sonra, Sovyetler Birliği'nin, İtalyan - Alman müdahalesine son verecek kesin tedbirler alınmadığı takdirde ademi müdahale anlaşmasını hükümsüz sayacağını bildiren kararı, Komite'yi tam bir kriz içine sürükledi.

Londra Komitesi'nin çalışmalarının ayrıntılı tarihçesi ilginç hiçbir özellik taşımaz. Bununla beraber, bu Komite'nin daima hakikati örtbas etmeyi ve ademi müdahale aldatmacasını devam ettirmeyi amaçlayan çalışma metotlarını ortaya sermekte fayda vardır. Meselâ, isyanın ilk ayları boyunca İspanyol isyancıların silâh ve cephanelerinin Portekiz sınır limanlarından sağlandığı herkesce biliniyordu. 12 Ekim 1936'da Sovyet hükümeti Portekiz sınırlarının derhal kontrol edilmesini istedi. Moskova'nın verdiği notada : «hemen bir tedbir alınmadığı takdirde, İspanya meselesi ile ilgili ademi müdahale anlaşması, sadece amacından sapmış olmakla kalmaz, fakat aynı zamanda İspanyol hükümetine karşı bir paravana (kamuflaj) hizmeti de görür» deniyordu. Bundan dolayı, Moskova, Komite'nin toplanmasını istiyordu. İşte Lord Plymouth'un tipik cevabı : «İspanya'ya müdahale etmeme anlaşmasını ihlal etmekle suçlanan Portekiz hükümeti hakkındaki bütün iddialar, Komite'ye sunulmuş ve mesele 9 Ekim tarihli toplantıda görüşülmüştür. Bu görüşme sonunda, Komite, ileri sürülen iddiaların tes-

piti için gerekli bütün bilgileri en kısa zamanda edinmeye karar vermiştir. Portekiz hükümetinin cevabı Komite'ye henüz gelmediğine ve ayrıca, 12 Ekim tarihli nota, anlaşmanın gerçekten ihlal edildiği hususunda yeni hiçbir şey getirmediğine göre, notanızı tartışmak için Komite'nin toplanması gerekli görülmemiştir.»

Oyalamaların, gecikmiş soruşturmaların, örtbas etmelerin yer aldığı bu «iğrenç komedi», Londra'daki Sovyet elçisi Maiski'nin deyimiyle, «ademi müdahale anlaşmasını yırtık ve anlamsız bir kâğıt parçası haline getirerek tam iki buçuk yıl devam edecektir.

Ademi müdahale anlaşmasının eksik taraflarıyla ilgili çeşitli konularda bitmez tükenmez tartışmalara girildiği halde, gönüllülerin geri çekilmesi, «Akdeniz korsanları» nın kontrol edilmesi söz konusu olunca, hep aynı metodlara başvuruldu : Olup bitti'yi arşivlerde tasnif etmeyi bekleyerek zaman kazanmak (daha doğrusu, zaman kaybetmek).

Gönüllülerin geri çekilmesi sorunu Ocak 1937 de gündeme konuldu; 1 Nisan 1939'da yani Franco birlikleri Madrid'e girdikleri zaman da gündemdeydi. Komite'nin kuruluşundan hemen sonra, demokratik ülkelerin parlamentoları İspanya'ya gönüllü asker toplanmasını yasaklayan kanunlar çıkardılar. İtalya ve Almanya da vardı aralarında ve bu kanunlara aykırı hareket edenlerin şiddetle cezalandırılacağını bildirdiler. Roma ve Berlin, İspanya'da Cumhuriyetçi hükümetin yanında ve Enternasyonal Tugaylar'ın saflarında savaşanlardan başka İtalyan ve Alman gönüllüsü kalmadığını iddia edecek kadar cüretkâr dav-

randılar. Gerçekte ise Londra Komitesi 1937 Şubatından 1939 Martına kadar bütün savaşlara katılan seferî birliklerden hiç haberi yokmuş gibi davrandı. Guadalajara savaşından ve Mussolini'nin lejyon askerlerinin uğradığı bozgundan sonra yapılan Komite toplantısında, Sovyet delegesi Maiski, olayların ışığında bir soruşturma açılmasını talep edince, kont Grandi ve von Ribbentrop, Londra Komitesi'ni Sovyet propagandasının aracı haline getirme teşebbüsüne karşı duydukları asil öfkeyi belirtmek için toplantıyı terk ettikleri sırada, Komite başkanı meselenin gündemde olmadığını belirtmekle yetindi.

Nazi ve faşist heyetler Komite'den hiç eksik olmuyorlardı. Çok yavaş işleyen kontrol mekanizmasının, Berlin ve Roma'nın plânlarını tehlikeye düşüreceği sezinlendiği anda Grandi, varlığı yokluğundan daha yararlı olacağı zaman dönmek ve engelleme yapmak için komiteyi terk ediyordu.

20 Nisan 1937'de, İspanya sınırlarını karadan ve denizden kontrol etmek için gerekli tedbirlerin alınmasına karar verildi. İtalya ve Üçüncü Reich, önce, Sovyetler Birliği'nin bu kontrol dışında tutulmasını istediler. Sonra, Sovyetler'in katılmasını kabul etmek zorunda kaldıklarından, kontrolu mümkün olduğu kadar etkisiz bırakmak için ikide bir usûl meselelerini öne sürdüler. İspanya'nın güney kıyılarının İtalyan ve Alman deniz kuvvetlerince kontrol edilmesinin ne anlama geldiği artık kolayca tasavvur edilebilir!

Berlin ve Roma sadece usûl meseleleriyle yetinmediler; İspanya kıyılarını kontrol sistemini etkisiz bırakmak ve bozmak gerektiği anlarda tam anlamıyla provokasyon hareketine giriştiler.

Meselâ, Franco'cuların Kuzey'deki saldırı hazırlıkları boyunca, Balear sularında Almeria'nın **Graf Von Spee** zırhlısı tarafından topa tutulmasına vesile olan **Deutschland** zırhlısının saldırısı, İtalya ve Almanya'nın kontrol komitelerinden çekilmelerine bahane olan sözde «Leipzig» kazası türünden olaylar patlak verdi. Avrupa'da durum birdenbire gerginleşti. Ve Lêon Blum, «savaş havası estirildiğini» iddia etti. Ağustos - Eylül 1937'de, İtalyan ve Alman denizaltıları Akdeniz'de Cumhuriyetçi İspanya'ya doğru yol alan bütün gemileri batırdığı zaman savaşın çok yakın olduğu kesindi. İngiliz - Fransız misilleme hareketi çabuk ve kesin olsaydı faşistler geri çekilebilirdi diye düşünülebilir ama onlar henüz hazır olmadıkları için Avrupa'da savaş istemiyorlardı.

Faşistler ve Naziler ipi koparacak kadar çekmek istemiyorlardı· Nyon konferansı (34) bunu açıkça gösterdi. Konferans, 10 Eylülde, Akdeniz'deki korsanlığı önlemek ve savaş gemilerine ilişkin kontrolü sağlayabilmek için alınacak tedbirleri görüşmek üzere toplandı. Konferans arefesinde, Mussolini ve Hitler, hiçbir karar alınmayacağını düşündükleri için katılmayacaklarını bildirdiler. Mussolini kendi payına, suçlu durumuna düşmek istemiyordu. Nyon Konferansı'nda olduğu gibi Birleşmiş Milletler ve Londra Komitesi'nin kararlarında daima «esrarengiz korsanlar» dan bahsedilmiş olmasına rağmen, hem Sovyetler Birliği, hem de Cumhuriyetçi İspanya bu korsanların adlarını ve adreslerini bildirmekte tereddüt etmediler. Sovyetler Birliği, Roma'dan gerekli açıklamaları yapmasını ve özür dilemesini istemişti. Cenevre'de Birleşmiş Milletler Konseyi

önünde konuşan Negrin şöyle demişti : «Akdeniz'de girişilen saldırılar belirli bir devletin savaş gemileri ve denizaltıları tarafından yapılmıştır ve saldırılardan doğrudan doğruya bu devletin hükümeti sorumludur. Hepimiz için zararlı ve gerçeklere gözlerini kapamaktan ibaret olan bu sisteme bir son verelim artık. Bu esrarengiz devlet İtalya'dır ve giriştikleri saldırı hareketleriyle Akdeniz'de bir terör havası estiren de, bu devletin savaş gemileridir.»

Faşistlerin katılmamalarına rağmen, Nyon Konferansı olumlu sonuçlara vardı. Anlaşma, konferansa katılan devletlerin savaş gemilerinin, İspanya'daki savaşla bir ilgisi olmayan ticaret gemilerinin yoluna engel olacak bütün deniz altılara saldırmalarını ve mümkün olduğu takdirde, batırmalarını öngörüyordu. Tirene bölgesi hariç, Malta'ya kadar bütün batı Akdeniz'de; ve kıyı devletlerin kara sularında ve Adriyatik hariç, doğu Akdeniz'de, konferans kararlarının yerine getirilmesi işi İngiliz ve Akdeniz filolarına verildi. «Nyon Konferansı» ndan sonra, Akdeniz'de korsanlık hemen hemen tamamen ortadan kalktı ama korsanlığın, tesbit edilen hedeflere, genellikle ulaşmış olduğunu, yani Bilbao'dan Gijon'a kadar Kuzey'de büyük bir meydan savaşı verildiği sırada Cumhuriyetçi İspanya'yı silâhsız ve cephanesiz bıraktığını da unutmamak gerekir.

Londra Komitesi, «gönüllülerin» geri çekilmesi konusunda bitmez tükenmez tartışmalarına devam ediyor, tasarılar, plânlar, tasarılarda, plânlarda düzeltmeler birbirini kovalıyordu. Ve bu, Franco Madrit'e girinceye kadar böylece sürüp gitti.

Bölüm V

MÜTHİŞ BİR YIL (Mart 1938 - Mart 1939)

«Ya hemen istemek gerek ya da hiçbir zaman. Isterken çoğu zaman yanılabiliriz. Ama istememekle her zaman yanılabiliriz.»

romain rolland

1. Üstün kuvvetler karşısında kendi kaderine terkedilmiş ikinci İspanya Cumhuriyeti, ister istemez, yenilgiye mahkûmdu. İnançlı örgütlerin özelliği, hiçbir şeye aldırmaksızın, umutsuzca mücadele etmeleridir. Cumhuriyetçi İspanya'nın öncükesimi her fedakârlığa katlandı. Faşizmin, dünyaya hâkim olmak için giriştiği mücadelede İspanya savaşının kaçınılmaz, trajik bir safhadan başka bir şey olmadığını ve bu şartlar altında, sonuna kadar direnmenin, dünya halklarını müşterek tehlikenin bilincine vardıracağını ve bu tehlikeye karşı koymanın yollarını göstereceğini bilmiyor değildi. Bunun bir ölüm kalım savaşı olduğunu biliyordu. Prieto, 1 Mayıs 1937'de, «bir uzlaşmadan bahsedenler sayıklıyorlar» diyordu. Çatışmanın halledilmesi, iki taraftan birinin ke-

sin zaferine, bundan dolayı da, diğerinin kesin yenilgisine bağlıdır». Bir başka yöneticisinin, Negrin'in dediğini yerine getiren İspanyol halkının ilerici kesimi savaşta bütün cesaretini, bütün iradesini ortaya koymuştu. «Savaşlar ancak yenme iradesiyle kazanılır» diyordu Negrin.

En iyi savaşçılar bu gerçeğe ermişlerdi; diğerleri için durum tam aydınlanmamıştı ya da hiç birşey ifade etmiyordu : faşist Beşinci Kol'un faaliyeti, ilk andan itibaren bir uzlaşmanın mümkün olduğuna inanan ılımlılarla güçsüzler ve kaybedilen her savaştan sonra şüphe ve yılgınlık saçan bozguncular tarafından kolaylaştırılmış ve desteklenmişti. Bunların sayıları gitgide çoğaldı; hatta bozgun havası, 1938 yaz mevsimi boyunca, cumhuriyetçi partilerin, sendikal ve kültürel örgütlerin, bürokrasisinin, ordunun yönetici kadrolarına ve en sonunda da hükümete yayıldı.

1937 Ekiminde hükümet Barselona'ya taşınmıştı. Kuzey'in kaybedilmesinden dolayı savaş Doğu'ya sıçradığı için, hükümetin Katalan başkentinde bulunması büsbütün gerekliydi. Demek ki, Katalonya'lıların tehlikenin bilincine daha açıkca varmaları, millet ve devrimle dayanışmalarının daha az teorik ve daha bütünleyici olması, kısacası, sınaî ve askeri seferberlik ilân ederek savaşa daha yoğun bir şekilde katılmaları gerekiyordu.

1938 Nisanında, Doğu'daki faşist saldırının zaferinden sonra Negrin Milli Savunma Bakanlığı görevini üstlenerek ve anlaşmazlıkların arttığı Prieto'dan ayrılarak Kabine'sini yeniden kurmuştu (35). 1 Mayıs'ta, yeni İspanyol demokrasisinin «anayasa» sı diye düşündüğü «onüç nok-

ta» yı yayımlamıştı. Bunun ortaya çıkmasını sağlayan şartları dile getirmenin de ötesinde bir belge söz konusuydu. Şöyle ki :

Bütün sendikal örgütlerin ve partilerin sarsılmaz güveninden güç alan ve anayasal sınırlar içinde, İspanyol yurtdaşlarının tümünü temsil eden millî birlik hükümeti, vatandaşlarına ve bütün dünyaya, mücadelesinin hedeflerini resmen bildirir :

I — İspanya'nın mutlak bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü sağlanacaktır : niteliği ve kökeni ne olursa olsun, her türlü dış müdahaleden arınmış, yabancılaştırma, parçalama ve vesayet teşebbüsünden masun bağımsız bir İspanya kurulacaktır.
Geleneklerinin ve tarihinin kendisine yüklediği görevlerin bilincine varan İspanya, İspanyolca konuşan diğer ülkelerle müşterek bir kökenden gelmenin oluşturduğu bağları, ve ülkemize her zaman damgasını vurmuş olan evrensellik ilkesini kuvvetlendirecektir.

II — Topraklarımız işgalci yabancı kuvvetlerden ve 1936 Temmuzundan beri teknik işbirliği bahanesiyle İspanya'ya girip ülkenin ekonomik ve hukukî hayatına, kendi çıkarları açısından mü-

dahale eden ya da kendi hakimiyetini kurmaya çalışan yabancı unsurlardan arınacaktır.

III — Gerçek demokrasi ilkeleri üzerine kurulmuş ve halkın kendisine verdiği tam yetkiyle iktidarını sürdüren istikrarlı bir devletin temsil ettiği bir halk cumhuriyeti kurulacaktır. Bu hükümet, tam yetkiyle işgören ama daima İspanyol halkının iradesine boyun eğen bir iktidarın sembolü olacaktır.

IV — Cumhuriyetin sosyal ve hukukî yapısını, savaş sona erdiği andan itibaren yapılacak bir halk oylamasında serbestçe ifade edilen millî irade belirleyecektir. Bu halk oylaması, katılacak olanları, mümkün her türlü misillemeye karşı koruyacak şekilde ve hiçbir kısıtlama ve sınırlama olmaksızın, tam bir güvenlik içinde yapılacaktır.

V — İspanya birliğinin bütünlüğünü tehlikeye sokmamak şartıyla, bölge halklarının hürriyetlerine saygılı davranılacaktır. İspanyol halklarının ferdiyeti ve kişiliği korunup geliştirilecektir. Hukukun ve tarihin bir gereği olarak,

bu politika, millî birliği parçalayıcı değil, bunun tamamlayıcı unsurlarını birbirine en iyi şekilde perçinleyici bir nitelik taşıyacaktır.

VI — İspanyol devleti, bütün yurttaşlara medenî ve sosyal hakları tam olarak sağlayacak, vicdan hürriyetini, dinî inançları, ve ibadet serbestliğini garanti edecektir.

VII — Devlet, milletin yüksek menfaatlerinin gerektirdiği sınırlar içinde, merşu yoldan ve üretici olanların hakları gözetilerek edinilmiş serveti teminat altına alacak ve servet birikiminin, vatandaşların sömürülmesine, ekonomik ve sosyal hayatta devletin kontrolünü etkisiz bırakmasına yol açmasını, ferdî teşebbüse zarar vermeksizin, önleyecektir. Bu amaçla, küçük mülkiyet teşvik edilecek, miras müessesesi korunacak ve üretici sınıfların ekonomik durumunu, beden ve ruh sağlığını geliştirmek için gerekli bütün tedbirler alınacaktır.

VIII — Ülkemizin muazzam kaynaklarının gelişiminde daima büyük bir engel yaratan ve insanlık, millet ve vatan sevgisinden yoksun es-

ki aristokratik ve yarı feodal mülkiyeti tasviye etmek için köklü bir toprak reformu yapılacaktır. Yeni İspanya, yaygın ve istikrarlı bir kırsal demokrasi üzerine kurulacak ve herkes işlediği toprakların sahibi olacaktır.

IX — Devlet, işçi haklarını, İspanya'nın ekonomik ve sosyal hayatının gereklerine uygun ilerici nitelikte bir kanunla güvenlik altına alacaktır.

X — İspanyol halkının, fikrî, bedenî ve moral gelişimi devletin temel ve başlıca uğraşlarından biri olacaktır.

XI — Millet hizmetindeki İspanyol ordusu bütün eğilimlerin ve partilerin etkisinden uzak kalacak ve halk, İspanyol ordusunu, bağımsızlığının ve hürriyetinin en güvenilir savunucusu olarak bilecektir.

XII — İspanyol devleti, millî politika gereği, savaşa karşı olduğunu belirtir. Anlaşmalara ve paktlara sadık olan İspanya, Birleşmiş Milletler'in (Cemiyet-i Akvam'ın) politikasını destekleyecek ve bu politikanın izinde yürüyecektir.

İspanyol devletinin hakları korunup gözetilmeli, ve İspanya, bir Akdeniz ülkesi olarak, milletler arasında eşit haklarla yerini almalıdır. İspanya, kollektif güvenliğin sağlanması ve genel barışın savunulması uğrunda işbirliği yapmaya hazır olduğunu bildirir. Bu politikaya etkili bir şekilde katkıda bulunmak için İspanya, bütün savunma imkânlarını geliştirecektir.

XIII — İspanya'nın kalkındırılması ve geliştirilmesi çabalarına katılmak isteyen bütün İspanyollar için geniş kapsamlı bir af çıkarılacaktır. Topraklarımızı kana bulayan ve İspanyol ırkının kahramanlık ve fedakârlık hasletlerini bütün dünyaya gösteren amansız bir savaştan sonra, intikam duygularını bastırmamak, bir ihanet olur.

Nisan - Mayıs faşist saldırısı ve Franco'nun, Katalonya'yı Doğu'dan ve Merkez'den tecrit eden, Lerida - Tortosa zafer yürüyüşünün (36) cumhuriyetçilere indirdiği darbe, hemen hemen umutsuz bir durum yaratmıştı. Şiddetli hava bombardımanlarının üretimi adeta felce uğrattığı Barselona'da moral düşüktü. «Sivil kaçaklar» yani : dükkânlarını kapatan tüccarlar, kaçıp giden fabrika yöneticileri ve bombardımandan sonra işbaşı yapmayan işçiler gittikçe çoğalıyordu.

Savaşçıların moralı daha iyi idi. Fransa'ya sığınmak zorunda kalan Doğu Ordusu'nun 4500 askeri bunun kanıtıydı. Aralarından sadece 185'i (yani % 4'ü) Franco İspanya'sına geçmeyi yeğledikleri halde, diğerleri Cumhuriyetçi İspanya'ya dönmek istediklerini belirtiyorlardı. Bilsa bölgesinde, kuşatılmış olmasına rağmen, Franco ordusunun sürekli saldırılarına aylarca karşı koyan 43. Tümenin kahramanca direnişi bunun kanıtıydı. Bununla beraber, ordu, bozguncu propagandanın etkisinde kalıyordu.

Yakın bir zamana kadar komünistlere karşı aşırı bir hayranlık besleyen cumhuriyetçi burjuvalar ve bazı aydınlar, İspanya'yı birdenbire bolşevizm tehlikesinin sardığını ve hükümetin, Moskova'nın vesayeti altına girdiğini farkediyorlardı. Oysa, aslında hükümeti, direnme politikasını aşırı bir hale getirdi diye kınıyorlardı.

Temmuz sonunda, Ebre ordusu, tecrübeli ve silâhlı ihtiyat kuvvetlerin yokluğundan dolayı, yararlanamadığı ama koalisyon ordularını haftalarca hareketsiz bırakan bir köprü başı kurarak faşist kuvvetlere taarruz etti.

Fakat kuvvetler arasındaki farklılık günden güne artıyordu. Doğu Savaşı sırasında, cumhuriyetçilerin elinde 100 uçak vardı. Oysa düşman uçaklarının sayısı 700 idi. Cumhuriyet ordusunda hafif silâhlarla donatılmış ama sadece 84 top, bir tek tank - savar bataryası ve 230 kamyonla desteklenen topu topu 120·000 kişilik 9 tümen vardı. Oysa, faşistler, gözlerimle gördüğüm Fraga saldırısı ve bombardımanında aynı anda 160 uçak ve 50 tankla desteklenen çok güçlü motorize birlikler kullanmışlardı.

1938'in ikinci yarısında, hükümet, dış yardımın eksikliğini gidermek amacıyla bir savaş sanayi kurmaya çalıştı. Gerek ham madde kıtlığından, gerekse faşist bombardımanların sebeb olduğu sürekli güvensizlikten dolayı, istenilen sonuç sağlanamadı.

Ekimde, Halk Cephesi, dünya demokrasilerine, ademi müdahale politikasına son vermeleri yolunda bir çağrıda bulundu. Noel arefesinde, faşistler, bir ay sonra Barselona'ya girmelerini sağlayacak bir taaruza geçtiler (37).

Barselona'nın düşüşü, Kahramanca direnen Katalonyalıları can evinden vuruyordu. Cumhuriyetçi kumandanlığın, Figueras önünde yeni bir direniş hattı kurmak için gösterdiği ümitsiz çabalar başarısızlıkla sonuçlandı. Kortez (Millet Meclisi) 1 Şubat gecesi Figueras'ta toplanarak Katalonya'da ve mümkün olduğu takdirde Madrit'de ve Doğu'da direnmeye kararlı olan hükümete güvenoyu verdi. Ama adet yerini bulsun diye verilmişti bu güvenoyu.

Kendilerine tek tek sorulduğunda, milletvekillerinin, yüksek devlet memurlarının, subayların büyük çoğunluğu, hatta hükümet üyelerinin bir kısmı, Merkez'de ve Doğu'da direnişe devam etmeyi saçma buluyorlardı. Ordunun geri çekilmesinin ve panik halindeki halkın Fransa'ya doğru kaçışının yarattığı kaos, kararlı bazı yöneticilerin şahsî çabası sayesinde biraz olsun giderildi. Böylece birkaç gün kazanılmış oldu. Ama 10 Şubat 1939'da Katalonya savaşı sona ermişti. Pireneler'den Atlantik'e kadar bütün sınırlar bundan böyle Hitler ve Mussolini'nin kontrolu altındaydı.

Mihver devletlerinin bu zaferinin anlamı, Mussolini'nin «**geçtik ve geçeceğiz**» diye başlayan zafer narasında bütün açıklığı ile beliriyordu. Olayları daima geriden izleyenler bu «**geçeceğiz**» sözünün anlamı nedir diye kendi kendilerine sorduklarında Roma basını, faşistlerin Korsika ve Tunus üzerinde hak iddia etmelerine değinen Daladier'nin «asla geçemezler» dediğini belirterek, «İtalya, İspanya'daki ve İspanya dışındaki bütün "asla" ların ötesine geçecektir. Bundan kimsenin şüphesi olmasın» diye veryansın ediyordu.

Elbiseleri yırtık pırtık ve ayakları çıplak cumhuriyetçi askerler ve İspanyol halkı Fransa yollarına döküldüğünde, 1939 Şubat ve Ocak aylarının sinir bozucu ve acılı günleri birçokları için trajik ve gecikmiş bir uyanış oldu· Bu durumdan etkilenmeyen tek kişi Neville Chamberlain'di : «daima haklı olduğumuza eminim ve politikamızı değiştirmenin gereğine inanmıyorum» diyordu Avam Kamarası'nda.

Yedi ay sonra savaş bütün Avrupa'yı sarıyor ve Hitler'in bombaları Paris ve Londra'ya yağıyordu.

2. Londra, Paris ve Cenevre'nin bütün tarafsızlarına ve Roma'daki, Berlin'deki müdahalecilere göre, falanj bayrağı Barselona ve Perthus'un Fransız sınırı üzerinde dalgalandıktan sonra, İspanya savaşı bitmiş kabul edilebilirdi ve edilmeliydi de. Bundan dolayı, hükümetin Paris'te kışlayacağı yerde, uçakla Madrit'e naklettiğini ve direnişe devam kararı aldığını öğrenince şaşırdılar. Hükümet, bütün ülke halkına yaptığı bir çağ-

rıda, Cumhuriyetçi İspanya'yı kurtarmak için Kasım 1936 kahramanlığı yeniden canlanacaktır derken kendinden emindi. Negrin, Sosyalist Partisi'nin ve Halk Cephesi örgütlerinin direnişe bir bütün halinde katılmalarını istiyordu. «Şu anda içinde bulunduğumuz vahim durum, hükümet etrafında söze değil, fiiliyata dayanan bir birliği gerektirmektedir. Çeşitli antifaşist eğilimlerin bir tek siyasî rehberi olmalıdır : halkın iradesini temsil eden hükümet» diyordu.

Fakat Şubat 1939 Madrit'i, Kasım 1936'daki Madrit değildi -ve olamazdı-. Çekilen bunca acılar, uğranılan kayıplar ve aradan geçen zaman şevkli çabayı küllendirmişti. Bozgunun uğursuz gölgesi ufku karartıyordu. Beşinci Kol, her zamankinden daha zalim ve daha etkindi. Yılgınlık ve şüphe saçıyordu dört bir yana. Avrupa demokrasisi, Münih Konferansı'nda Hitler'e taviz verdiğine göre, savaşmanın ne anlamı vardı? Umutsuz ve öldürücü bir savaşta niçin ayak direniyordu?

Aslında savaş umutsuz değildi. Her geçen gün Avrupa krizi kendini hissettiriyor ve İspanya savaşının, büyük bir savaşın sadece basit bir safhası ve bütün bir kıtaya yayılan cephenin ufak bir bölümü olacağı an yaklaşıyordu.

Cumhurbaşkanı Azana'nın istifası, Savoi'de başkanın sığınmış olduğu Collognes - Sous - Salève'de basına duyuruldu. Bu istifa, direnişe son vermek için sabırsızlanan subayların ve devlet memurlarının, hükümet kararlarını kanuna aykırı diye suçlamalarına bahane oldu.

Kasım 1936'da direnişin can damarı olan Madrit Savunma Cuntası, 1939 Şubat - Martında

gerçek bir bozgunculuk kaynağı oldu. Bu kaynağı kurutmadan ve komuta mevkilerine güvenilir adamları getirmeden direnişi örgütlemek imkânsızdı. Durumun vehameti karşısında hükümet, halkın kurtuluşu için gerekli tedbirleri aldı. Silâhlı kuvvetler, Merkez ve Güney birliklerine ayrıldı. Çeşitli askerî birlikler Negrin'in ve Genel Kurmay'ın emrine verildi. Halk milislerinden gelme askerlere, generalliğe atanmış Modesta'ya, Madrit savunmasını yöneten Lister'e Kartaca deniz üssü komutanlığına atanan Francisco Galan'a (38) çağrıda bulundu.

Daha sonraları, Negrin'in böyle davranmakla, Albay Casado'nun hükümet darbesine yol açtığı iddia edildi. Negrin, herhalde, hâlâ savaşmak isteyenleri kumandanlıklara getirmekle yetinmiş ve savaşa devam etmeyi kesin olarak reddedenleri saf dışı bırakmıştı.

Hükümet, amacına ulaşamadı. Çok uzun zamandan beri Madrit'de değildi ve halktan kopmuştu, bütün kurtuluş yolları tıkalıydı ve Julian Besteiro'nun (39) politik otoritesine sığınmış olan albay Seguismundo Casada'ya bağlı kuvvetlerin 6 Mart isyanını kolaylaştıran dramatik güçlükler ortasında yapayalnız kalmıştı.

3. İspanyol halkının uzun mücadelesini kendine hakaret sayanlar rahat bir nefes aldılar. Demokratik dayanışmaya, sarsılmaz barışa dair tumturaklı demeçleri ve cumhuriyetci İspanya'ya karşı tutumları yüzünden iki buçuk yıldan beri çelişkiler içinde çırpınıyorlardı. Söyledikleriyle yaptıkları birbirini tutmuyordu. Konuşmalar sı-

rasında bir ses, «İspanyol demokrasisi için ne yapıyorsunuz» diye sorunca, insanlık, dayanışma ve sosyalizm hakkındaki gevezeliklerin bir balon gibi söndüğü görülüyordu.

Buna rağmen, huzura kavuşmaları, bir görüş hatasından başka bir şey değildi. Avrupa ve dünya savaştan çıkmıyorlar, savaşa giriyorlardı. Faşizm, niçin yarı yolda durdurulacaktı?

İKİNCİ KISIM

Günü gününe İspanya

(Gazete sayfaları: Ağustos 1936 - Ağustos 1937)

İspanya ile ilk temas

4 Ağustos 1936. Hiçbirşey, beklemek kadar sinir bozucu değil. Dün gece Bouckère ile Toulouse trenine bindiğimde, on günü aşkın bir zamandan beri Madrit'e bir an önce ulaşmanın çaresini arıyordum. Engeller çoğalıyordu. Ama, nihayet hareket ediyoruz.

Bir yaz şafağının altın ışıklarında Toulouse, her zamankinden daha güzel. Bizi hava alanına götüren oto, o koca Jean Jaurès heykelinin göründüğü Capitole bahçelerinin önünden geçiyor.

Kazasız belasız bir yolculuk. Uçak, artık taşıt araçlarının sadece en hızlısı değil, aynı zamanda en rahatı da. İşte Carcassone, işte Narbonne, işte Perpignan ve Le Perthus.

Üç motorlu Air - France uçağı Pireneler üzerinde bir an sarsılıyor, sonra dengesini buluyor. Katalonya üzerinden uçuyoruz. İşte Gerene ve Barselona. Göğün yücesinden insanların ihtirasları ve öfkeleri hiç gözükmüyor. Hava alanına iniyoruz. Şimdi, uçak, Valensiya'ya kadar Akdeniz kıyılarını izliyor. Tadına doyulmaz bir manzara. Yolculuğumuzun ilk uğrağı Alicante'ye varıyoruz. Bir Afrika şehrini andırıyor Alicante. Şapkaları üç köşeli Sivil Muhafızlarla tanışıyoruz. Serbest geçiş kartlarımız bize bütün kapıları açı-

yor. Vali konağında kardeşçe karşılandık. İhtilâl bize ilk yüzünü gösteriyor. Bu gülünç ve neşeli yüz, ilk Nisan ihtilalinden sonra 1931'de zavallı Trèves'in ne kadar hoşuna gidiyordu. Şehrin kapısında işçi kıtası bizi yumruklarını sıkarak selâmlıyor.

Yol kenarlarında palmiyelerin yükseldiği site Akdeniz boyunca bir korniş gibi uzanıyor. Cumhuriyetçilerle sosyalistlerin kaynaştığı bu site birkaç güne kadar Madrit'e hareket edecek olan ve hiç beklenmedik bir anda asiler tarafından ele geçirilen komşu şehir Albaset'i zaptetmek için savaşmış milislere büyük bir katkıda bulundu. Civardaki dalgakırana demirlemiş iki gemide 300 - 400 kadar faşist esir alıkonulmuş. İhtilâl, şiddete başvurmadan alıyor tedbirlerini.

Madrit'in görünüşü

5 Ağustos. Tren tam saat sekizde Madrit garına giriyor. Genç gönüllülerin yol boyunca şarkı söylemekten sesleri kısıldı.

Cordere bizi garda bekliyor. Fabra Rivera arkadaşın bizi karşıladığı **El Socialista**'ya ilk ziyaretten sonra, Brouckère'in tam bir bilgi edinmesine ve gerekli tedbirleri almasına yarayacak bir dizi konuşma başlıyor.

İhtilalin siyasî lideri İndalecio Prieto, dışişleri bakanı Barcia, başbakan Giral, ve U.G.T.'nin başkanı matematikci Caballero ile görüşüyoruz. Ve nihayet, cumhurbaşkanı Azana bizi Millî Saray'da -eski Kraliyet Sarayı'nda- kabul ediyor.

Bu konuşmaların özel bir yanı yok. Ama bütün bu konuşmaların bizde bıraktığı izlenim şu : serinkanlılık ve çelik bir irade.

Cumhurbaşkanı bize, özellikle, halkın kahramanca çabalarından çoşkuyla söz etti. Asilerin cinayetlerini anlatırken sesi titriyordu (bunun en tipik örneklerinden biri, Franco'nun grevi durdurmak için 25 sendika liderini kurşuna dizdirdiği Sevil'dir). Generallerin ihanetini tiksinerek anlatıyordu. Azana, asiler, isyanın başlangıcında beni kolayca yakalayabilirlerdi, çünkü isyana katılan bir kışlanın biraz ötesindeki bir kır evinde birkaç muhafızla birlikte tek başıma kalıyordum derken istihzayı elden bırakmıyordu.

Başkanlık binasından, isyanın en dramatik safhalarından birinin geçtiği çok yakındaki Montana kışlasına varıyoruz. Pitoresk bir karışıklığın hüküm sürdüğü kışlayı görünce savaşı bütün dehşetiyle duyuyoruz. Üç alay işgal etmişti bu-

rayı ve subaylar Rivera'nın faşist Falanj'ının desteğini sağlamayı başarmışlardı. Halk hemen hemen silâhsızdı ve iki toptan başka bir şeyi yoktu. Fakat birliğin bir kısmının ayaklanmasından ve belki de bazı subaylardan yararlandı. Kuşatma iki gün sürdü. Bize eşlik eden asker, belli başlı direnme noktalarını gösteriyor... Burada beş, şurada yedi kişi can verdi. İşte on yedi subayın intihar ettiği uğursuz küçük oda. Daha ötede, isyancı yirmi altı liderin kurşuna dizildiği delik deşik olmuş duvar. Havada ölümün pis kokusu ve yerlerde kocaman kan lekeleri var hâlâ.

Dündü bu. Bugün, genç askerler (içlerinden biri on iki yaşında) geçmiştekinden farklı bir eğitim görüyorlar : «bir, iki, bir, iki».

Şehrin giriş kapısındaki bir manastırı geziyoruz geç vakit. Kooperatifler el koymuş bu manastıra. Askerlere, özellikle, cepheye giden erlerin ailelerine öğle ve akşam yemeği veriliyor. Manastırın sükûn dolu havası bize şairin şu dizisini hatırlatıyor : «insanca sevginin yüceliği». Uzakta, savaş halindeki Sierra'nın etekleri farkediliyor. Ama burada kadınlar ve çocuklar yaşamanın tadını çıkarıyorlar.

Nuovo Avanti, 15 Ağustos 1936

6 Ağustos De Brouckère bu sabah gitti. Görevimin ilk kısmını yerine getiriyorum : olup bitenler hakkında doğrudan doğruya bilgi edinerek tecrübelerimi artırıyorum. Caballero ve Alvarez del Vayo ile birlikte cepheye yollanıyoruz. Caballero altmış yedi yaşında ve oğlu asilerin elinde esir. Yirmi gündür hiç dinlenmeksizin hep ayakta. Halkı silâhlandırmak istiyen o'dur, ve parolası «her işçiye bir silâh, her köylüye bir silâh» tır. Halkın Caballero'yu ne kadar sevdiğini anlamak için, onu askerler ve milisler arasında görmek yeter. Menzil komutanlıklarında, kontrol karakollarında onun aydınlık gözlerine zaferin mutlaka kazanılacağını görmek istercesine bakan asker ve milisler sarıyor etrafını. Caballero bilgi ediniyor, yapılması gereken şeyleri söylüyor ve bütün bunları gösterişe kapılmadan anlatıyor. Kelimenin en insancıl anlamıyla bir yönetici.

Somasierra'da yeni bir şey yok. Şu an için çok önemli bir durum değil bu; Somasierra, ancak asilerin Madrit'e yürüyüşe kalkışmaları halinde büyük bir önem kazanacak.

Guadarrama'nın sık ağaçlıklarında mücadele daha çetin oluyor ve Dos Molinos köyünden sonra savaşın yüzünü görüyorum : topların göçürdüğü evler, birbirine dolanmış telgraf telleri, ilk yardım merkezleri. Tek tük silâh sesi. Arasıra, mitralyözlerin yaylım ateşleri. Toplar susuyor. Milis yüzbaşısı, Madrit'li genç profesör ve komünist çavuş ileri karakollara kadar bana eşlik ediyorlar. Tam anlamıyla ateş hatları yok ama mitralyöz yuvaları ve gözetleme karakolları var. Ge-

leceğe tam bir güven besleyen rehberlerim her an kazanabileceklerinden emin.

Profesör yüzbaşı bana «ihtilâlin, burjuva Devlet'in askerî ve polis örgütlerinin tahrip edilmesiyle başladığını» açıklıyor. Düne kadar iktidar görüntüsündeydik. Yarın iktidara gerçekten sahip olacağız. Ben okuluma döneceğim. Şu anda ordu kadrolarını yetiştiriyoruz. Gerisini sonra düşünürüz». Ve komünist çavuş ekliyor : «kitaplarını okudum ve seni gördüğüme memnun oldum. İtalyan arkadaşlara, bizim cesaretimizi artıran şey, sizlerin çektiği acılardır deyin».

Akşam oluyor. Dönüş yolunda bir topçu koluna rastlıyoruz. Köylüler işlerini bırakıp bizi selâmlıyorlar yumruklarını sıkarak. Burjuvaların villâları bomboş. Bazı villâlara milisler yerleşmiş, diğerleri küçük hastaneler haline getirilmiş.

Bu akşam bir hava akını olacağını umursamayan Madrit yarı karanlığa gömülmüş, her yanda hummalı bir faaliyet göze çarpıyor.

Sierra dağlarında nöbet tutan en iyi oğullarına güveniyor Madrit. Ve onların arasında yarın göreceğimi umduğum -ki bizim için büyük bir şereftir bu- arkadaşımız Fernando de Rosa var.

Nuovo Avanti, 15 Ağustos 1973

8 ağustos. Sabah, güzel bir sürprizle başladı. Telefonun zili uyandırıyor beni. Fernando de Rosa'nın daha doğrusu, «kumandan de Rosa»nın sesi. Birkaç dakika sonra odama giriyor. Kucaklaşıyoruz. «Seni bekliyordum» diyor. Giyinirken, 1934'den bugüne kadar geçen olayları hatırlıyoruz. Bana söyleyeceği o kadar çok şey var ki... Benim ona soracaklarım o kadar çok ki...

— Cepheden ne haber?

— Cephede, mucizeler yaratıyoruz. Fakat sonunda, savaşmasını öğrenmemiz için iyice toparlanmamız gerekecek.

De Rosa, sosyalist gençlerden meydana gelen Ekim Taburu'na kumanda ediyor.

— Göreceksin, dedi, bunlar yiğit çocuklar. Her an ölümü göze alabilirler ama ortada hiç sebeb yokken kaçabilirler de. Döğüşmesini biliyorlar fakat savaşmayı bilmiyorlar.

Aşağı iniyoruz. Kapıda bizi eskiden birkaç zenginin bindiği şahane bir Rolls-Royce bekliyor. Büyük İspanya'nın eski Giraldelli köşkündeki sosyalist gençlik merkezine gidiyoruz. Orada yaraları yeni iyileşmiş olan Carillo, Melchiorre, Aurora ve Cazarla'yı buluyoruz. De Rosa da yaralanmış. Pantalonunu çözüp gömleğini çıkarıyor.

— Bak, kurşun buradan girdi, buradan çıktı. Vuran işini bilen biri.

Gerçekten, kurşun karaciğeri sıyırıp geçmişe benziyordu.

— San Refaello'da yaralandım. Adamlarımın başındaydım. Papaz, manastırın penceresinden ateş etti. İki gün yataktan kalkamadım.

Güldü. Diğerleri de güldü. Hepsinin anlatacağı o kadar çok şey var ki...

— Milis kuvvetlerinin ilk elemanları bizim gençlerden meydana gelmişti, dedi Aurora. Siearra'da beş taburumuz var. Fernando bizim Napolyonumuz. Hapisteyken gönderdiğin kitaplardan öğrendi stratejiyi, anlarsın ya!

Sosyalist gençliğin işgal ettiği aristokratlar kulübü Gran Pena'ya gidiyoruz. Mükemmel bir düzen. Yemek salonu ayna gibi parlıyor. Kitaplık kusursuz bir şekilde düzenlenmiş. Koridorlarda genç köylüler ayak üstü sardalya balığı ve ekmek atıştırıyorlar. Porselen kapkacak ve simli örtüler ışıl ışıl.

— Hiç kimse hiçbir şeye dokunmaz. Her şeye el koyuyoruz ama hiçbir şeyi tahrip etmiyoruz.

Campo kraliyet klübüne gidiyoruz. Harika bir zevk ve düzenlilik. Oyun salonu. Yüzme havuzu. Golf ve tenis sahaları. Başım dönüyor hafifce. Gerçekten yaşamanın tadına varıyorum. İhtilâlin kutsal ateşi sarıyor içimi...

9 ağustos. De rosa, Puente ve Ekim Taburu'ndaki diğer arkadaşlarla gece yarısı varıyoruz. Sabahın ikisi olsa gerek. Escurial'ı ay ışığında geçtik. Arkasında sıra dağların yükseldiği ünlü manastır bütün heybetiyle görünüyor. Peguerunos'da bir dağ evinde yemek yedik. Andaluz köylüleri şarkılar söylediler bizim için. Afrika'ya has, hüzün dolu uzun havalar. Peguerunos'tan tabur kampına kadar daracık bir yoldan gittik.

— İyi bir yol, iyi bir tabur kadar gerekli, dedim Fernando'ya.

— Yol yok, tabur yok. Senin savaş hakkında düşündüklerine benzer hiçbir şey yok. Tüfekleri, birkaç mitralyözü ve toplarıyla gelenler var sadece. Ama öğreteceğiz.

Kendimi kırçıl saçlı bir milisin kolları arasında buldum.

— Sen Nenni'sin!

— ?

— Mirko Turkoviç'im ben (39a). 1935'de seni bulmak için Paris'e gelmiştim. Bu birliğin komutanı benim.

Bir telefon santralini gösteriyor bana. Gurur duyuyor bundan.

— Ve bizim telefonumuz var dostum. İnanılır şey değil!

Kampa geliyoruz. Herkes uyuyor. Nöbetçiler yok, ya da varsa bile onlar da uyuyorlar. İkisi de aynı kapıya çıkar bunun. De Rosa teğmenleri (40) ayağıyla dürterek uyandırıyor.

— Yeni bir şey var mı?

Yere uzanıyoruz. Güzel bir kızın başı görünüyor tortop olmuş battaniyeden.

— Fernando sen misin?

— Evet, Nenni de benimle beraber.

— Nenni mi? O da kim?

Ve kız tekrar uyuyor. Léa bu. Fernando'nun hapishane arkadaşı. Hemşirelik yapan milis kız. Sabahleyin beni uyandırıp nefis bir kahve ikram etti Léa. Kamptaki tek kadın sadece o değil. On beş kadar kadın var kampta. Hepsi de iyi niyetli ve ihtilâle gönül vermiş. İlk hatta bulunmamaları gerek diye düşünmekten alamıyorum kendimi. Olağanüstü bir şey bohemlerin askerî kamp kurması. Ekim Taburu'nun kadroları sessizce seçilmiş. Her yaştan gönüllü var. Bir tüfeğin ne olduğunu bile ancak güçbela biliyor bir çoğu. Silahlar çeşitli. İlkel bir hizmet anlayışı. Ama ne büyük şevk· Ne büyük heyecan!

Fernando'ya tapıyorlar. Beni askerlerle tanıştırıyor Fernando. Sonra ileri karakollara gidiyoruz. Burada, Sierra tepelerindeyiz. Karşıda Haut-Léon. Aşağıda San Rafaelle. Ağaçlarla çevrili dört bir yanımız. Tam anlamıyla bir cephe değil bu. Fakat hâkim mevkilerdeki bir dizi gözcü karakol, bir tüfek atımı mesafede yolu tutuyor. Bir hayli çetin çarpışmalar olmuş. Ama şimdilik hemen hemen tam bir sessizlik hüküm sürüyor. Zaman zaman mitralyözlerin yaylım ateşleri sizi yüzükoyun yere yatmaya mecbur ediyor. Arada bir top sesleri geliyor.

Sabahın dokuzuna doğru, iki bölüğe, ilerlemekte olan bir düşman birliğinin görüldüğü sağ yamacı tutmaları emrediliyor. Onlara eşlik ediyorum. Bütün gün hiçbir şey yemeden, derelerden

su içerek, çam yapraklarının üzerinden kayarak yürüyoruz. Dayanılmaz bir sıcaklık var. Hava kurşun gibi ağır. Gökyüzü tutuşuyor. Saat dörde doğru devriye kolu bir köylüyü yakalıyor. Tir tir titreyen, ufak tefek Kastil'li bir köylü bu. Üzerini arıyorlar. Boynunda İsa'nın resmi bulunan bir madalyon var. El Espinar'dan kaçtığını söylüyor. Oradaki birlikler hakkında bilgi veriyor. Sivil muhafızları anlatıyor. Ona, eğer kızıllar'ın eline düşersen seni kurşuna dizerler demişler ama inanmamış onlara. De Rosa'ya: «Efendileriniz benim gibi zavallı bir köylüyü niçin kurşuna dizsinler» diyor.

Ailesinin bulunduğu Chinchon'a gitmek istiyor. Salıveriyorlar.

Faşistlerle karşılaşmaksızın devam ediyoruz yürüyüşümüze. Karanlık basınca geri dönüyoruz. Güneş birden bire batıyor buralarda. Gökyüzü tutuşuyor sanki. Sonra kızıl, pembeleşiyor, ve maviye dönüşüyor. Karanlık basıyor. Orman serinliyor. Mis gibi bir koku bürüyor her yanı. Ne yiyecek, ne de örtünecek bir şey var. Gece soğuk oluyor. Sonra ayaza kesiyor hava. Battaniye yüklü katırlar geldiğinde vakit galiba sabahın üçüydü. Fakat beş kişiye ancak bir battaniye düşüyor.

Fernando'nun emri: «Subaylara battaniye yok. Emre aykırı hareket edenleri kurşuna dizdiririm.»

Tabii, dediğini ilk kendisi yerine getiriyor: bir ağaç dibine büzülüp yatıyor. Ben de onun gibi yapıyorum. Ve uyuyamadığım için düşünüyorum. Bu gönüllülerde, bu komutanlarda yüce bir ordunun bütün insancıl öğelerinin varolduğunu düşünüyorum. Zaten disiplin kendiliğinden oluşmuş.

Geriye örgüt meselesi kalıyor. Her şey buna bağlı. Zaman ve sabır isteyen bir iş bu. Bence başka her şey de olduğu gibi, ihtilâlde de, en güç zaferler, kendi kendimizi yenmemizdir, bireyciliğimizi, alışkanlıklarımızı, önyargılarımızı alaşağı etmemizdir.

İndalecio Prieto

14 ağustos. Günlerden beri, Indelecio'yu gözlüyorum. Bir insandan çok, üretken bir çalışma makinesine benziyor. Ayni zamanda yüz şeyi birden düşünüyor. Herşeyi biliyor. Herşeyi görüyor.

Bir kaç dakika içinde, bir grup sosyalisti kabul ediyor, devlet başkanı ve hükümet başkaniyle, Sierra'daki albay Mongada ve Asturias'daki Gonzales Pena ile konuşmak için yirmi kere telefon ettiği oluyor. Bir grup kadınla bilmem hangi konu üzerinde tartışıyor. Bellarmino Thomas, idnamitten, cephaneden, toplardan söz etmek için onu bir köşeye çekiyor. Negrin, önemli diplomatik bir meseleyle ilgili gelişmeleri anlatmak için onun koluna giriyor.

Gömleğinin kolları sıvalı. İndalecio, kan ter içinde ve soluya soluya koşuşturuyor, kâğıtlar imzalıyor, emirler veriyor, notlar alıyor, telefonda paylıyor, birinin ardından seğirtiyor, bir başkasına gülümsüyor. Sanki önemsiz biri. Bakan değil; sadece tatile çıkmış bir milletvekili. Buna rağmen o her şey: hükümet icraatının düzenleyicisi.

Nuovo Avanti, 22 ağustos 1936

Sokakta.

15 ağustos Bugün Madrit sokakları her zamankinden daha hareketli. Bayram var. Herkes sokağa dökülmüş. Bir kasırga bile dağıtamaz bu bağıra çağıra konuşan kalabalığı. Kızıl bayrakla donanmış otomobiller, ancak korna çala çala bir yol açabiliyorlar kendilerine. Bütün köşe başlarında, kırlık bölgelerdeki hastaneler yararına piyango biletleri satılıyor.

Cepheden dönen bir Mongada bölüğü geçince hayranlık taşkınlığa dönüşüyor. Erkekler, kadınlar, çocuklar yumruklarını sıkarak selâmlıyorlar. Puerta del Sol'da muhteşem bir kalabalık var. Hükümet binasında İç İşleri Bakanı General Posas da yumruğunu sıkarak selâmlıyor. Milislerin askerce davranmaya çalışmaları duygulandırıyor insanı. Adım atarlarken, hizayı bozmamaya çalışıyorlar, kıyafetleri bir önek değil, silahları farklı. Bir kısmının çantası var, diğerlerinin yok. Birbirlerine benziyorlarsa, düşmanı yenmekten başka birşey düşünmedikleri içindir.

Nuovo Avanti, 22 Ağustos 1936

İhtilâlin yedek güçleri : Köylüler

Köylüler, İspanyol devriminin yedek güçleridir. Şehirliler bireyciliğe ne kadar yatkınsa, köylüler de işbirliğine o kadar yatkın. Araquistain arkadaş bana, toprakların kollektif yönetimi tecrübelerinin olağanüstü, mükemmel sonuçlar verdiğini söylüyor. Köylü anti-faşisttir. Cepheye gitmiyor, fakat köyde bütün güvenlik hizmetlerini yerine getiriyor, yolları, köprüleri kolluyor. Zaten, evi barkı saldırıya uğrarsa aslan gibi savaşacak. Askerî savaş duygusundan yoksun. Ama sosyal savaşı iyi biliyor.

Hatta tarım reformu kendisini hayal kırıklığına uğrattığından beri, ihtilâlin köylünün müttefiki, faşizmin ise, köylünün düşmanı olduğunu iyice hissediyor.

Bir kaç gün önce bir hava bombardımanı sırasında Peguerunos'da bulunuyordum. Aslında, inanılmaz bir söylenti yayıldı: asilerin uçakları düşman birliklerine yol açıyor diye. Bir anda bütün köylüler silâhlandılar. Eski silâhlarını ve acayip kara binalarını çıkardılar. Herbiri sapanlarını ve ekinlerini bırakarak kendi toprağını, bütün köylülerin topraklarını savunmaya hazırlanıyorlardı.

Nuovo Avanti, 22 Ağustos 1936

16 ağustos. Caballero'ya cephede eşlik ediyorum. Del Vayo ve Venceslao Carillo bizimle beraber. Kontrol karakollarında, Cabellero'yu alkışlıyorlar. Cercedilla'da U.G.T. sekreterlerinin etrafını sardı köylüler. Los Molinos'da, haberlere ve iyi sözlere susamış milisler sarıyor onun etrafını. Hükümete ve muvazzaf subaylara karşı büyük bir güvensizlik hüküm sürüyor. Guadarrama'da Hücum Birliği'nin ilk müfrezelerini gördüm. İyi örgütlenmişler. Savaş, tanıdık bir yüz olmuş burada. Yerle bir olmuş evler. Tarlalarda ve yollarda derin çukurlar. Ortasından kopmuş telgraf telleri, direklerden sarkıyor. Bir topçu birliği bir havan topunu sürüklüyor. Beni bir kardeş gibi karşılıyorlar. Bir çavuş, bana: «senin, **İtalyan Halk Savaşının Altı Yılı** kitabını okuyarak faşizmden nefret etmesini öğrendim,» diyor. Savaş Bakanı General Riquelme çıkageldi. Cabellero ile görüşüyor. İleri karakollara kadar genç bir yüzbaşı bana eşlik etti. Bir lisede öğretmenmiş. Kitaplar yazmayı tasarlıyor: «savaşta eleştiri, ardından eleştiri savaşı»: Keyfinden gülüyor. En zor kanun disiplindir diyor. «Sosyalistler ve komünistlerle işler iyi gidiyor. Anarşistlerle mesele daha güç. Onlar için disiplin, kölelik otoritesi ve kullukla eş anlamlı. Kahramanca savaşıyorlar ama disipline gelemiyorlar.»

Topçu yüzbaşı da bize katıldı. Faşist toplarının ateşi altında bir mitralyöz yuvasına varıyoruz. Bizi görmüş olacaklar ki uzağımıza bir mermi düştü. İkincisi yakınımıza, üçüncüsü çok daha ya-

kınımıza, ama sol tarafa isabet etti. Bir başka sefere artık.

Madrit üzerine faşist yürüyüşünün 20 Temmuz'da durdurulduğu yer burası; belki de Franco'nun ve Faşizmin kaderinin belirlendiği yer burası. Gerçekten bu, dağınık silâhlı birliklerin ama aynı idealin ve aynı tehlikenin perçinlediği birliklerin kahramanca direnişi sayesinde oldu.

Hepsi bize: 'buradan geçmiyecekler' diyor.

Akşam üstü, Cabellero'yu görüp onunla konuşmak, ona zafere olan inançlarını ve de görevinin üstesinden gelecek bir hükümetin gerekliliğini söylemek için milisler toplaşıyor.

18 Ağustos. Bizi Toledo'ya götüren araba dümdüz bir yol boyunca gidiyor. Köylüler hasadı kaldırmak üzereler ve hepsi bizim selamımıza yumruklarını sıkarak karşılık veriyorlar. Zaman zaman, bir köyden geçiyoruz. Yolda, kadınlar ve çocuklar, onlar da, kızıl selamı veriyorlar. Bir saatlik yolculuktan sonra, işte heybetli Alcazar'ın göründüğü Tolèdo. Otomobil hızlanıyor, çünkü şehire giriş tehlikeli. Gerçekten de, daha geçer geçmez, bir yaylım ateş açılıyor milislerin siper aldıkları barikatlar üzerine.

Alcazar dramı -Dantevarî bu dram- unutulur şey değil. Bir aydan beri, iki bine yakın insan bu muazzam kaleye kapanmış ve bir türlü teslim olmuyor. İki yüzbaşı altı yada yedi yüz sivil muhafız, birkaç yüz Akademi öğrencisi, eşleri, yaşlılar ve çocuklar var Kalede. İsyancılar, iki yada üç gün boyunca siteye hâkim oldular; sonra Alcazar'a sığınmak zorunda kaldılar. O zamandan beri, hiçbir tavize yanaşmıyorlar.

Amansız, çetin bir kuşatma bu. Zaman zaman bir asker Alcazar'dan kaçıyor ve suyun tayına bağlandığını, yiyeceğin kıt olduğunu, kadınların ve çocukların bodrumda barındırıldığını ve isyancıların karınlarını doyurmak için atları öldürdüklerini anlatıyor. Her geçen gün, teslim olacakları umuluyor. Ama bu arada, direniş uzuyor. Topçu birliği ve uçaklar yandaki birkaç büyük binayı yerle bir ediyorlar. Dört kuleden ikisi parampar-ça olmuş; fakat, kesin bir sonuç elde etmek için, muazzam ateş gücü gerekecek.

Alcazar'a dolambaçlı ve dar yollardan yaklaşılıyor. Kalenin yakınındaki evler terkedilmiş ve yıkılmış. Kızgın güneş altında (İspanyollar, Allahın güneşi yarattığı zaman, onu Toledo üstüne oturttuğunu söylüyorlar), milisler kalabalığın arasından güçbelâ ilerliyor. Zaman zaman, dikkatli olmayı gerektiren -çünkü isyancıların tüfekleri hiç aman vermiyor- üstü açık bir geçitten geçiliyor. Böylece, Alcazar'ın birkaç metre yakınına varılabiliyor. Ev ve kilise yıkıntıları arasında, kemerlerden birbirine dolanmış telgraf telleri, kuşatmacıların (muhasırların) yerleştirdikleri tel örgüler, parçalanmış mobilyalar ve şilteler ortasında, insanların ve çevrenin derin sessizliği içinde (birçok tuzaklarla dolu olduğu sezinlenen sessizliktir bu) kendinizi bir kâbus görüyormuş gibi hissediyorsunuz. Bazen, bize eşlik eden milisler, birşeyler yapmış olmak için bir mazgaldan ateş etmeye koyuluyorlar. Alcazar'dan, karşılık veriliyor ve böylece, birbirini görmeyen ve birbirlerini ancak silâh sesleriyle tanıyan insanlar arasında gerçek dışı bir düello başlıyor.

Şehirde hayat devam ediyor, fakat herşey Alcazar dramına bağlı. Taarruzu yöneten Sivil Vali, anlı şanlı bir din adamına yaraşır bir şekilde kaçmakta olan İspanya başpapazının (Toledo Başpiskoposunun) köşküne yerleşmiş. Milisler papaz okulunda kalıyorlar. İhtilâlin el koyduğu ve antika eşyalarına hiçbir zarar vermediği ünlü bir villa küçük bir kır hastanesi haline getirilmiş. Kiliseler, manastırlar işgal edilmiş. Milislerle papazların birbirine karıştığı kalabalık içinde rahibeliklerinden ve peçelerinden arınmış ve onbeş yirmi yıllık bir manastır döneminden sonra hayata

karışmış Sörlere rastladık. Şaşkın bir halleri vardı. Ürkek adımlarla dolaşırlarken gözlerinde kimbilir hangi gizli kaygı parlayıp sönüyordu. Ama gene de yeni şartlara uymaya çalışıyorlardı. Çevresinde ordunun ve ruhban zümrenin hakimiyetinin dış belirtileri çökerken eski dünyanın mağrur sembolü Alcazar tek başına direniyor.

Nuovo Avanti, 5 Eylül 1936

Unamuno

19 ağustos. Bu sabahki gazeteler, Don Miguel de Unamuno'nun Salamanque'da askerî, dinî ve faşist karşı ihtilâle katıldığını haber veriyorlardı. Unamuno, hristiyan medeniyetini savunmak istediğini ve marksizme karşı olduğunu açıklamış. Onu ilk Nisan devriminden birkaç ay önce, 1930'da, Hendaye'den hatırlıyorum. O zaman bir sürgün, bir asiydi o. İhtilâl, onu Üniversite'deki görevine atamış kendisinden övgüyle söz etmişti. Fakat çok geçmeden, ihtilâle düşman kesildi. Haklarını elde eder etmez, Unamuno ihtilâlin sona erdiğini düşünmüştü. Ona göre, dünya hristiyan hiyerarşisine uygunluğunu yitirmemeliydi. Madrit işçileri ve İspanya köylüleri için ihtilâlin üniversite hürriyetiyle yetinmediği açıklığa kavuşunca, Unamuno marksizmin barbarlığını keşfetti. Bugün, kesinlikle faşistliğin hizmetine adadı kendini. Onu iyi tanıyanları çok şaşırtmadı bu tutumu. **Politica**'nın şu yargısına bayılıyorum:

«Unamuno'nun iğrenç ve önceden tahmin edilen ihaneti, mağrur bir püriten kılığına bürünmüş ard niyetli bir soytarının maskesini indirecektir!»

Kadın milisler

21 **Ağustos.** Kadınların, faşist tehditine karşı İspanyol halkının ayaklanmasında muazzam bir katkısı oldu. Bulunmaları gerektiği her yerde ön saflarda oldular: Hastanelerde, askerlik şubelerinde, kreşlerde, revirlerde, vs... Fakat ateş hattında da onlar vardı. Cesaretleri ve şevkli çabaları hayranlık vericiydi. De Rosa taburunu izlerken, sadece savaşın tehlikelerini değil, fakat nankör ve sert bir toprakta çadırsız ve erzağı kıt bir gerillacının fizik yorgunluklarına seve seve katlanan bu genç işçi ve öğrenci kadınlara (kızlara) hayran olmuştum. Margarita Nelken'in (41) eşliğinde bu son günlerde Galan bölüğünü izledim. Grafik Sanatlar Sendikası'nın büyük bir kısmı katılmıştı. Saflarında ve aralarında çok sayıda kadın vardı. Son derece güç ve tehlikeli bir durumda, 1934 Ekim'inden beri Fransa'da sürgünde olan bir kadın yoldaşa rastladım. Yiğitçe savaşıyordu. Kocası cephede idi; nerede olduğunu bilmiyordu. Valensiya'nın önemli ve zengin bir köyünün ileri gelenlerinden biri olan babası da cephedeydi. Bu yoldaş, Margarita Nelken'e «milis» hayatını yalın bir dille anlattı: «elimizdeki pek az silah ve cephaneyi bizden daha becerikli ve daha kuvvetli olan erkeklere bırakmak gerektiğine inanmasaydık, binlerce insandan bir farkımız kalmazdı» diyor.

Ve bana dönerek ekliyor: «Enternasyonal'e, silaha ihtiyacımız olduğunu söyleyiniz.»

Silah ve cephane: her adımda duyduğum bu iki kelime, durumu bütün açıklığı ile ortaya koyuyor. Cephenin bu ileri kesiminde, Avila yolu üs-

tünde, birliklere gerçekten yetersiz bir sayıda cephane ve silah veriliyor, «Bereket versin, asilerinki henüz bizimkinden daha az» diyor, 1934 Ekiminden beri Fransa'ya sığınmış olan topçu birliği komutanı. Doğru söylüyor. Onlar bizim grubu sezinlediler. Fakat, sadece birkaç el ateş ediyorlar. Bizimkiler de ateş ediyor; fakat «cephaneyi ziyan etmeyin» komutu verilince sessizlik bürüyor ortalığı.

Eğer bizimkilerin zaferi kazanacaklarından şüphe edilmiyorsa, şunu eklemek gerekir: zafer, büyük bir ölçüde, cumhuriyetçi ordunun donatım imkânlarına bağlıdır.

Nuovo Avanti, 5 Eylül 1936

Carcel Modelo yangını

22 **Ağustos.** Bu akşam, yaralı Havas Ajansı muhabirini taşıyan arabayı yakından izliyerek cepheden döndüğümüz sırada, nöbetçiler bize, faşistlerin Carcel Modelo'yu ateşe verdiklerini söylediler. Görmeye gittik. Hapishane yakınlarında olağanüstü bir faaliyet göze çarpıyor. Milisler kordon altına alıyor. Aslında durum pek vahim değil. Yangını kimin çıkardığı bilinmiyor; belki de kendiliğinden çıkmıştır. Belki de mahkûmlar karışıklıktan yararlanıp kaçmışlardır. Ama kapılar

sımsıkı kapanıyor ve maden ocaklarında çalıştırılan, battaniyelerini, tıpkı askerler gibi, omuzlarına atarak, etrafına bakına bakına çıkan ve sakalları uzamış birkaç yüz mahkûm için açılıyor sadece. «Yaşasın F.A.L.» diye bağırıyor bir çoğu. Şehir onları yutuyor, içine çekiyor.

«İçlerinde, ilerde bize katılacak olanlar var» diyor bir arkadaş. Bir diğeri «ilerde cephede savaşanlar da çıkacak aralarından» diyor (hakkı da var).

İhtilâl arınıyor.

Nuovo Avanti, 5 Eylül 1936

«Armas! Armas!»

29 Ağustos. Bazen, insanı gerçekten sevindiren bir raslantı sonucu, bugün Gonzales Pena ile karşılaştım. Madrit'e geldiğimden beri, Parti başkanıyla tanışmak için Ovideo cephesine gitmenin yollarını araştırıyordum. Fakat her seferinde bana, «oraya ancak uçakla gidilebilir. Bir kişiyi götürmek demek, yetmiş kilo cephaneden vazgeçmek demektir» diye itiraz edilemiyecek bir cevap veriliyordu.

Bugün, Gonzales Pena, Madrit'te Zyromsky, Duclos, De Rosa ve diğer başka arkadaşlarla yemek yedi.

Çok alçak gönüllü bir insan Gonzales Pena. Güneşten yanmış bir yüzü aydınlatan tatlı ve yumuşak bakışlı gözleri var. Hayatın içinden gelmiş bir madenci. Bize, dört beş bini Ovideo'da kuşatılmış olan on iki bin asker ve faşiste karşı, silâhlı dört bin madencinin direndiği Asturias'ın durumunu anlatıyor.

«Niçin madenciler, hâlâ zafer kazanamadılar» «Çünkü, diye cevaplıyor, beş savaşcıya bir tüfek ve tüfek başına da pek az cephane düşüyor.»

Israrla belirtiyor: İspanya meselesi, gönüllü askerler ya da para meselesi değil. Bu, bir silah ve cephane meselesidir.

İspanyol proleteryasıyla diğer ülkeler proleteryası arasındaki karşılıklı ilişkiler ve genel durum hakkındaki görüşlerini şu cümleyle dile getiriyor: «daha çok silâh ve daha az sevgi»

Nuovo Avanti, 12 Eylül 1936

30 Ağustos. Escurial'deyiz. Kalkış saat altıda. Yorgunum. De Rosa'ya biraz daha uyuyalım diyorum. Yedide kalktık. Yapılacak işleri anlatıp ateşli genç subaylarla laflaşıyoruz. Peguerinas'a doğru yola koyulduğumuzda saat dokuz. Mutlu bir gecikme. Santa Maria di Alameda'da herkes anî bir tehlikeye karşı hazırolda. Mağriplilerin, Peguerinos'u hiç beklenmedik bir anda zaptettikleri söyleniyor. Saçma bir şey bu. Kampla haberleşmeye çalışılıyor. Telefon kesik. Önden gidiyoruz Peguerinos'a varıyoruz. Olağanüstü hiçbir şey görmüyoruz. Ama köylünün biri korka korka yaklaşıyor. Fernando'yu tanıyor. Köyün şafak sökerken asiler tarafından işgal edildiğini söylüyor. Ona göre, tam anlamıyla bir savaş olmamış. Düşman aniden içeri sızmış. Gözetleme yerlerini hançer ve bıçaklarla saldırarak ele geçirmişler.

Fernando'nun Escurial ve Madrit'le temasa geçtiği Alameda'ya dönüyoruz. Fernando piposunu tüttürüyor, soğukkanlılığını yitirmiyor, sesini yükseltmiyor. Bu arada, mevcut pek az milisi topluyor, gözcüleri yerleştiriyor. Köylülere silahlanmalarını ve kadınlarla çocukların uzaklaştırılmanı emrediyor.

Artık takviye kuvvetlerini beklemekten başka bir şey kalmıyor. Yarbay Moriones geliyor. Ona, bu akşamki sızma hareketinin önemli bir problem ortaya çıkardığını belirtiyorum: daima tetikte olmak ve irtibat sağlamak gerek diyorum. Ne yapabiliriz ki dercesine, kollarını, gülünç bir şekilde iki yana açıyor.

Takviye kuvvetler geliyor. İşte, genç sosya-

listlerden oluşan Largo Cabollero taburu. İşte Acero taburu· Peguerinos yönünde, tarlaların içinde yarım daire şeklinde yayılıyorlar. Saat 16'da faşist uçaklar birden saldırıyor: tam bir güven içinde, alçaktan uçarak hedeflerini arıyorlar. Milis ve köylüler çok etkilendi. Düşmanla karşı karşıya oldukları ve ellerinde eski bir tüfek bulunduğu zaman aslan kesiliyorlar. Fakat bu can alıcı kuşların karşısında kendilerini güçsüz hissediyorlar. Kümeleniyorlar. Tıpkı çocuklar gibi, görünmeyecekleri bir sığınak arıyorlar. Hatta bazen en tehlikeli yerlere, meselâ kamyonların altına sığınmak istiyorlar. Yere yatın ve kımıldamayın diye bağırıyoruz: Mümkün tek korunma çaresi bu. Eğer bomba sırtınıza isabet etmezse, kaçmaktan daha emniyetli bir korunma şekli. Taşlı bir arazideyiz. Bombardımanın gürültüsü kulakları sağır ediyor, fakat beni en çok etkileyen bu değil. Mitralyözlerin yaylım ateşine dayamak güç. Caproniler âdeta yere sürünürcesine uçuyorlar ve bizi kurşun yağmuruna tutuyorlar. sonra birden yükselip bombalarını salıyorlar. Fernando işin gırgırında «Piyetro, bu taşlar bize mezar olacak» diyor.

Bombardıman yirmi beş dakika sürüyor. Gürültü dayanılır gibi değil. Ciddi bir zarar yok.

Yarım saat sonra, faşist hatları keşfedeceğim diye, ilk üç bombayı bizim ileri karakollarımıza salıveren uçaklarımız geliyor. Bu arada, mitralyöz takımı başta olmak üzere, milisler hücuma hazır bekliyor. Cephane taşıyanlar arasında incecik, güzel ve kendilerinden emin bir grup kadın arkadaşı farkediyorum. Beş buçukda, bugün generalliğe yükselecek olan, albay Asensio geliyor.

Hemen sonra hücum emri veriliyor. Bizimkiler başlarını çıkarır çıkarmaz faşist mitralyözlerin kurşun yağmuruna tutuluyorlar. Fernando başa geçiyor ve «İleri, çocuklar!» diye bağırıyor. Üçyüz metrelik bir açık araziden sonra toprak çukurlaşıyor ve âdeta bir sığınağa benziyor. Bir sıçrayışta ilk hedefe ulaşılıyor. Akşam oluyor. Asensio milislere sesleniyor: «Halkın çocukları, bir saate kadar, Peguerinos'u almak gerekiyor.» Sağ tarafta çarpışma şiddetleniyor, «Mağripliler!, Mağripliler!» Fernando'nun «Mağripliler de tıpkı sizin gibi insandır?» diye bağırdığını duyuyorum. Şimdi, bizimkiler kendinden emin, ve hemen hemen hiçbir dirençle karşılaşmadan ilerliyorlar. Fakat karanlık iyice bastırıyor ve bu, karışıklığa yol açıyor. Köy yanıyor. Çevredeki orman da yanıyor. Mağripliler ağaçların arkasına sinmişler. Fakat birdenbire, sadece geri çekilmeyi sağlamak için direndikleri anlaşılıyor. «İleri, İleri!» Şimdi patlamaların gümbürtüsü bütün sesleri bastırıyor. İlk evlere ulaşıyoruz. Küçük bir köprü bizi köyden ayırıyor. Bir ses, «köprüye mayın konulmuş» diye bağırıyor. Bir an tereddüt ediliyor. Asensio, Fernando, ve diğer subaylar öne geçiyorlar. Birkaç metre ötede gizlenmiş olan Mağripliler, el bombalarını atıyorlar. Şimdi, savaş, her ağacın, her evin etrafında teke tek vuruşmaya dönüşüyor. Evinin eşiğinde vurulmuş yaşlı bir köylünün cesedine ayağım takılıyor. Gece oluyor artık. Ay yükseliyor. Belediye binasının kapısı dev gibi üç Mağriplinin cesediyle tıkanmış. İlk yaralılar, ilk esirler geliyorlar.

Gülünç bir olay, sinirlerimizi gevşetiyor. Bir Mağrip'li Fernando'nun boynuna sarılıyor: «Fer-

nando beni öldürmek istiyorlar, beni bir Mağrip'li sanıyorlar.» Ekim taburunun şoförü bu. Kara derili olduğu için, bütün gün, kızgın güneş altında hiç kıpırdamadan bir çalının ardında beklemiş. Sıcaktan kan ter içinde kalınca onu Mağrip'li sanmışlar.

Gece yarısı, ormana benzer bir yerden geçerek Fernando taburuna ulaştık. Şiddetli bir hücuma karşı koymak zorunda kaldığı anlaşılıyordu. On ölü ve çok sayıda yaralı vardı.

Esirlerin sorguya çekilmesi

31 Ağustos. Bugün, Peguerinos zaferinin önemi çok açık bir şekilde beliriyor. De Rosa Taburu önemli ve çok sayıda silah ele geçirmiş: 13 mitralyöz, 3 havan topu, 150 tüfek ve cephane sandıkları. Ayrıca, buraya sırf milislerin moralini bozmak için getirilmiş ve içlerinden on dördü Mağripli olan kırk esir. Esirler sorguya çekilirken ben de bulundum. Ve böylece, asi ordunun çelişik yapısını gözlemlemek fırsatını buldum. Hükmünüzü siz verin.

Cumhuriyetcilerin safına geçebilmek için bir aydan beri uygun bir zamanı kollayan bir piyade eri sorguya çekiliyor ilkin. İkincisi, Zamorra'nın bir faşisti, o da kaçak, on beş yaşında bir genç. De Rosa, seni dayaktan gebertirim diye korkutuyor onu. Çünkü kendi çocukluğunu, on beş yaşındaki halini hatırlıyor. Ona yiyecek ve içecek verilsin diyor. (Kızılların vahşeti!) Ardından Avila'lı bir sivil muhafız, sonra da Sivil Muhafızlardan bir çavuşun sorgusu yapılıyor. Aaa! bu sefer ki bir yol-

daş. Burdaki subaylardan biri bu çavuşun Ekim 1934'ün kızıl savaşcılarından olduğunu söylüyor. Diğer sivil muhafızlar niçin subaylarını izlemek zorunda kaldıklarını anlatıyorlar. İşte bir asker ki çadırdan çıkarken «yaşasın sosyalizm» diye bağırıyor. Ekimde ölüme mahkûm edilmiş bir yüzbaşı onun bir yoldaş olduğunu söylüyor. Ve sorgu böylece sürüp gidiyor. Bir saat sonra, esirler bir kamyonla Escurial'e gönderiliyor. Başka her hangi bir yerde gülünç sayılabilecek ama burada oldukca heyecan verici bir olaya tanık oluyorum. Esirlerle milisler yumruklarını sıkarak selamlıyorlar birbirlerini ve «yaşasın cumhuriyet, yaşasın Kızılordu!» diye bağırıyorlar.

Nuovo Avanti, 19 Eylül 1936

İki İtalya

1 Eylül. Estramadur'da bir uçak düşürüldü. Faşist italyanların yaptığı Fiat marka bir uçak. Pilot Ernesto Monico'yu köylüler öldürdüler. Mario Angeloni'nin savaşta, beş italyan gönüllüsü ile beraber vurulduğu haberi geliyor Barselona'dan.

İki italya. Bir kapitalizmin hizmetinde. Diğeri halkın hizmetinde.

«No Pasaran»

8-9 Eylül. Talavera savaşı (aslında Madrit savaşı demek gerekir) cumhuriyetci birliklerin ve milislerin karşı taarruzuyla, dünden beri yeni bir safhaya girdi.

Estramadur'daki ilk başarısızlığın sebepleri hakkında fazla yoruma gerek yok. Asi ordunun, cumhuriyetçilere nazaran yalnız bir tek üstünlüğü var: Teknik üstünlük. Bizimkilerin aksine, çok sayıda silaha birçok subaya sahip. Bu da onun çabuk manevra yapmasını sağlıyor. Neye uğradığını anlayamadan terketmek zorunda kaldığı Peguerinos'u aniden işgal etmekle Sierra'da bu üstünlüğünü göstermek istemişti. Kumandanlığı ve cumhuriyetci birlikleri ansızın basarak Estramadura'da büyük ölçüde denemek istediği de buydu. Bizim tepkimiz sert ve kesin oldu.

Son haftanın olayları, asilerin planlarını kolayca öğrenmemizi sağlıyor. Açıkca görülmektedir ki Madrit'i işgal etmek yada en azından başkenti

kıskaca almak için büyük bir çaba sarfediyorlar. Amaçlarına erişebilmek için, her çareye başvurdular hatta şehri bile bombaladılar. Fakat sert kayaya çarptılar, ve aşılamaz bir direniş karşısında daha da sert kayalara çarpacaklar. Teknik ve askeri üstünlükler, asi orduya insiyatif üstünlüğü sağlayabilir ama bunu uzun süre devam ettiremez. Silâhlı halkın tepkisi çoğu zaman çocuksudur, bir anda aslan kesilir yada bir anda paniğe kapılır. Örgütlenmemiş yada yeterince kadrolaşmamış halk yığınlarının niteliğidir bu. Ama sonunda silâhlı halk üstün gelir. Çünkü böyle istemektedir, çünkü ne pahasına olursa olsun, zafere ulaşmaya kararlıdır.

Bu bakımdan Caballero hükümetinin kuruluşu, halk birliğinin pekişmesine ve halkın savaş gücünün artmasına yol açtı. Savaş daima politikaya bağlıdır, politikanın başka bir plandaki uzantısıdır. Askerlik biliminin kendine özgü bir değeri vardır. Fakat savaşın ve özellikle halk savaşının ortaya attığı birçok problemi çözümlemeye yeterli değildir. Halk Cephesi hükümetinin kurulduğu şu sırada Cumhuriyet'in başında halkın gerçek temsilcilerinin ve sözcülerinin yani sosyalistlerle komünistlerin bulunduğu şu sırada işçiler ve köylüler olaylar hakkında daha doğru ve daha net bir görüşe sahiptirler. Kendi varlıklarının ve geleceklerinin söz konusu olduğunu olumlu ve somut bir şekilde hissediyorlar. Bundan dolayıdır ki, her geçen gün kusurlarını yenmeye, kendi kendilerini aşmaya çalışıyorlar. Tek kelime ile, kızgın ama karmaşık bir kitleyi gene kızgın ama disiplinli bir ordu haline getirmek için örgütleniyorlar.

Halkın bu isteği, hükümetin çok kesin kara-

rıyla birleşince bütün cephelerde bir tek şiarın yükselmesine yol açıyor: «**No pasaran!**» halkın cömert kanıyla kutsallaşmış bir inanç haline geliyor.

Sozzi Birliği

11 Eylül. Madrit coşuyor. Katalonya Birleşmiş sosyalist Parti'sinin ve Rosal'ın birliği Barselona'dan geliyor. Sembolik bir jest: Katalonya koşuyor Kostil'in imdadına. Birliğe, Rinaldi yoldaşın komutasındaki İtalyan birliği Gastone Sozzi de katılmış. İhtilâlin ilk safhasının geçtiği Montana Kışlasına gidiyorum bu arkadaşları parti adına selâmlamak için. Bir bayram havası esiyor.

Estramadur Dramı

13 Eylül. İşler karışıyor. Victor Hugo 2 Aralık Paris savaşçılarını şöyle anlatmış: «Barikatlar iyi korunmuyor. İnsanlar kolayca ölüyor.» Aynı şey İspanya için de söylenebilir. Kahramanlık, savaşı kazanmaya yetmiyor. Teknik bakımdan, faşist ordu daha üstün. Güçlü ve çok sayıda uçağa, tecrübeli bir topçu birliğine, Mağriplilerden kurulmuş az sayıda fakat mükemmel bir piyade birliğine sahip. Mağripliler, faşist ordunun bugünkü kudretini sağlıyan meslekten yetişme askerler.

Halkın temmuzun ikinci yarısında mucizeler yaratmış olan büyük cesareti ve coşkunluğu, zaferi sağlamaya yetmiyor. Henüz kurulmuş olan Caballero hükümeti büyük bir otorite sağlıyor. İktidarın tek elde toplanması meselesini kısmen halletmiş. Fakat, daha yapılacak çok iş var. İhtilâl, bireyci ve anarşist kökenli şovenist tutumlarla baltalanıyor. Anarşistler meselesi ciddi bir hal alıyor. Çok yaman savaşçılar çıkıyor onların arasından ama hükümet, komutanlar ve ordu aleyhindeki bozguncu propoganda C.N.T. kanalıyla işliyor. Komitelerden, yöneticilik taslayanlardan geçilmiyor. Kum gibi kaynıyorlar. Yetkilerin çoğalması halk kitlelerinin kendiliğinden isyan edişlerinin özgül niteliği, ama sürekli olunca ihtilâli öldürüyor. Halkçı terörizm kutsal bir kızgınlığın işaretidir. Fakat ihtilâli bir kıyım yada yağma haline çevirecek olan aşırılıklara göz yumulamaz. Ajan provakatörleri ve «keskin devrimcilik» maskesi altında saklanan ne idüğü belirsiz fırsatcıları hızla tavsiye etmek gerekir.

Fransa'nın tutumu, tarifsiz bir şaşkınlık yarattı. Fransa'nın hemen bizden yana olması bekleniyordu. Oysa, tarafsızlık politikasına sığınıyor. Bu, komünistlerin, yardım edecek dedikleri Rusya'dan bekleniyor.

Bu arada biz Estramadur'ü kaptırıyoruz. Bugün, general Asensio'nun kumandanlık merkezinin bulunduğu Sant Olalla'ya gittim. General kötümser. Milislerin moralinin bozuk olduğunu söylüyor. Neyse ki, faşistler de yorgun ve moralleri bozuk. Biz konuşurken düşman uçakları bastırdı. Bir uçak düşürüldü. Pilot paraşütle atladı. Tabii, bir italyan faşisti, bu, Newyork'tan gelmiş Vincen-

zo Pauriarca adında biri. Asensiyo bana: «topçu birliğimiz, ve uçak filomuz olmadığı sürece önemli birşey yapamayacağız...» diyor.

Bir yol bekçisinin evine yerleşmiş olan yarbay Barillo'ya gidiyorum. Bir bomba, bir saat önce dört milisi öldürmüş, bir düzinesini de yaralamış. Karşıda, tehlikelerle dolu bir ova uzanıyor. Verimsiz toprağın kuraklığını yer yer bozan koruklar görülüyor. Tel örgüler, kazıklar dikiliyor, komünistler tahkimattan yana. **Fakat siperler kazılması** fikri henüz milislerin kafasına yerleşmemiş.

Öğleden sonra Tolèdo'dayım. Faşist tehlikenin yaklaşması, Alcazar'ı kuşatan birliklerin sinirlerini geriyor. Mayın döşeme hazırlıkları yapılıyor. Fakat kuşatılanlar, çalışmaları dakikası dakikasına izliyorlar. Şafakta, beş sivil muhafız teslim oldu. Alcazar'ın bir mezara döndüğünü söylüyorlar. Su diye bir şey kalmamış. Karınlarını doyurmak, ve beslemek zorunda kalmamak için atları öldürüyorlarmış. Kadavraların kokusu dayanılmaz bir hal almış. Birçok kadın delirmiş. Askerler teslim olmak istiyorlarmış, fakat subaylar onları silah zoruyla önlüyorlarmış.

Milislerle konuşmaya gidiyorum. Büyük bir kısmı anarşist. Onları güvenlerini yitirmiş ve değişmiş buluyorum. Herkese hain gözüyle bakıyorlar. Güçlüklerin bilincine varacakları yerde, herşeyi sabotaja ya da kumandanların kötü niyetine yoruyorlar.

Akşam, Madrit'de, Denizcilik Bakanlığındayım. Prieto'ya gördüklerimden ve izlenimlerinden bahsedeceğim sırada bakanı Bilbao'dan telefonla arıyorlar. Vali, Saint-Sebastien'in düşüşünü

haber veriyor. Cumhuriyet için ağır bir darbe bu, Bana, «Ve bu arada, Bayonne garında, Fransız'ların, geçmesine izin vermedikleri ikiyüz mitralyöz vardı ve bunlar bizi zafere ulaştırabilirdi» diyor.

Ademi müdahale trajedisi başlıyor. Fakat halk, büyük güçlüklere rağmen ve belki de bu güçlükler yüzünden kendi varlığının ve geleceğinin bilincine varmak üzere. Sonunda, kaderini yenerek zafere ulaşacak.

Derme çatma bir uçak filosu

Ağustos-Eylül. Kaldığımız otel **Florida**, tıpkı **Gran Via** gibi, Babil kulesine benziyor. Bu iki otel, Malraux'nun havacılarını, gazetecileri, cumhuriyetin şeref konuklarını ve ihtilâlde yada savaşta hiçbir randevuyu kaçırmayan maceracılar çetesini barındırıyor. Malraux paha biçilmez hizmetler gören derme çatma bir hava birliği kurdu.

Malraux tam bir savaşçı gibi çalışıyor. Yazmadan önce İspanya'nın heyecanını yaşıyor. Çevresinde iki çeşit havacı ve savaşçı var: Gönüllüler ve ücretliler. Ücretliler paradan başka bir şey düşünmüyorlar. Diğerleri için sadece inanç önemli. Malraux'un ekibinde bir çok İtalyan var: Ölüme susamış Giordano Viezzoli, Venetie Julienne'den gelmiş olan Criznay, yaman bir kavgacı ve çok iyi bir mitralyözcü olan Spinelli; Bombardımana da, edebî konulara da aynı derecede düşkün Chiaromonte (her şeyle, hatta kendi kendisiyle mücadele eden bu halkı gözlemlemesini sağlıyan bir tutku bu). Makinistlerden Vespinyani yoldaş, De Simoni ve diğerleri. Fransızlardan yarı-bohem (eninde sonunda idealizmin bir başka görüntüsüdür bu.) yarı idealist, ateşli ve gözüpek Abel Guidez (41b) ile Kardeşçe bir dostluk kuruyorum.

Ücretli havacılar ayrı bir bölüm teşkil ediyorlar. Fakat bu sözde «ücretliler», ve postu deldirmeyi göze alanlar, hayranlık verici.

En nefret ettiklerim, silah ticaret yapan gangster taslakları. Bütün ülkelerden geliyorlar, baştan çıkarmak için her türlü alçaklığa ve aldatmacaya başvuruyorlar. Cumhuriyetçilere, daha önce Franco'ya sattıklarını teklif ediyorlar. Yada bu-

nun aksini yapıyorlar. Milyonlardan devalüe edilmiş liretlerden bahseder gibi bahsediyorlar. Benim hükümet adamlarıyla dostluk bağlarımı bildikleri için tanıştırılmak ve bir vaad koparabilmek amacıyla gayet sokulgan ve alçakgönüllü davranıyorlar. Topunun birden canı cehenneme. Hükümet, ne yazık ki onların oltasına takılmak zorunda.

Madrit, uzun ve neşeli gece eğlencelerinden henüz vazgeçmedi. Gran Via, Calle Alcala, Puerta del Sol, sabahın üçüne kadar çılgınca eğleniyor. Kahveler ağzına kadar dolu. Günün bunaltıcı sıcaklığından sonra herkes buralara geliyor. Bazen Bask stili bir lokantada Malraux ile karısını, Teresa Alberti ile kocasını -milislerin şairi-, Rus Holtsov'u, Soria'yı, katolik aydın Bergamin'i, Corpus Barga'yı, v.s., görüyorum.. Günün olayları hararetli bir şekilde tartışılıyor. Bizler, görünmez ama buna rağmen varolan bir okçunun: ihtilâlin gerdiği yaylar gibiyiz. İçimizden birçoğunun hayatı kesin bir tecrübeyle zenginleşmek üzere.

16 Eylül. Saat 20.00. Günü, Caballero, del Vayo, Prieto ve Carlo Hernandez ile geçirdim. Saat 11'de, I.O.S. İcra Komitesi'nin toplandığı Paris'e gitmek zorundayım. Telefondan arıyorlar. Hıçkırıklarla kesilen bir ses, «büyük bir felâket, Fernando öldü» diyor.

Fernando ölmüş!

Bir şafak vakti, Birleşik Gençlik'in merkezinde, uzun bir görüşmeden sonra ayrılmıştım ondan. Bana otele kadar Lain ile beraber eşlik etmişti. Cepheye gitmediği takdirde, birlikte yemek yemeği kararlaştırmıştık.

Vespignanı, Spinelli ve De Simoni'ye haber veriyorum. Girardelli köşküne gidiyorum: Kendi bölüğünün savunduğu Cabeza Lijar mevzilerinden birinin faşistler tarafından zaptedildiği bu sabah altıda Fernando'ya telefonla bildirilmiş. Fernando hemen yola çıkmış. Varır varmaz taburu toplamış ve şöyle demiş: «bu mevzii tekrar ele geçirmeliyiz». Saat 2'de hücum emri vermiş ve her zamanki gibi ön safta savaşmış. Bir kayanın üstüne çıkan Fernando, elindeki kırbaçla, son direnme yuvasını işaret ediyormuş. Alnına yediği bir kurşunla yere yıkılmış. Oracıkta ölüvermiş.

Daha bu hafta, bana şöyle diyordu: «ölmek bir şey değil. Yeter ki acı çekmiyelim».

Acı çekmemişti.

Ama, «ölmek, gerçekten, bu kadar önemsiz bir şey mi.»

İşte, cesedi bir kamyonla getiriliyor. Ayakla-

rından tutup çekiyorlar. Bir katafalk kuruluyor. Yüzünün hatları hiç değişmemiş. Yıkayıp, saçlarını tarıyorlar. İşte, uyuyor sanki.

Bu genç adam, italyan devriminde kimbilir neler yapabilirdi diye düşünüyorum.

Enternasyonal Tugaylar

Albaset, 25 kasım. (Bir uçak kazasının beni yatağa düşürdüğü sırada kurulan) Enternasyonal Tugaylar'la ilk temas. Marty ve Vidal bana durum hakkında bilgi veriyorlar. İki Tugay var Madrit cephesinde. İlki (11. seyyar tugay) Kléber komutasında, siyasî komiseri Nicoletti (Di Vittorio) (42). İkincisine (12. seyyar tugay) macar Lukac kumanda ediyor (43), Gallo (Longo) siyasî komiser. Bu iki tugay, cepheye hiç de parlak olmayan şarlar içinde, devşirme bir kadro ve yetersiz bir silahla gitti. Fakat çare yok. Savaşa savaşa güçlenecek. İlk Tugay, Casa de Campo'da ve direnme hareketini pekiştirdiği Madrit Üniversite Sitesi'nde büyük bir başarı sağladı. İkincisi, tam bir düzensizliğin kurbanı oldu.

Pacciardi (44), gerçekte, yazılı emir almıştı hareket etmek için, ve kesin itirazlar ileri sürmüştü. Çünkü ulaşım o kadar düzensizdi ki Garibaldi taburu, nerede kayboldukları bilinmeyen, birliklerinin yarısından yoksun olarak, Cerro de Los Angelès surları dibinde savaşmak zorunda kalmıştı. Tabur umutsuz bir cesaretle savaştı. Üniversite Sitesi'nde, alman Thaelmann ve Edgard André taburlarıyla çarpışmaktan geri durmadı.

Marty'nin bana siyasî komiserliğini yapmamı teklif ettiği Üçüncü Enternasyonal Tugay kurulmak üzere.

— Böylece, italyan emperyalizmi memnun kalacaktır, diyor gülerek.

Ona, Garibaldi taburundan ayrılmak istemediğimi anlattım. Zaten, cebimde savaş bakanlığı'nın, Enternasyonal Tugaylar'la irtibatı sağlamam için beni Madrit Savunma Cuntası'na atadığını bildiren mektubu var.

Şehirde, yoğun bir faaliyet göze çarpıyor. İşgalcilerle dolup taşan otellerde, kahvelerde, bütün dillerin konuşulduğu duyuluyor. Salamanca kışlasında Picelli'nin kumanda ettiği önemli bir italyan grubu var. Sabık Parma milletvekili burada bulunmaktan mutluluk duyuyor. Picelli Rusya'dan geliyor. İspanya İtalya'ya doğru uzanmış bir köprüdür diyor. (45) Garibaldiciler için araç, yiyecek, üniforma getiren bir konvoyda Tonelli'ye rastlıyorum.

Garibaldi Taburu

29 Kasım. Madrit'e öğleye doğru vardık. Tugay Kumandanlığı Funcarral'da. Dünden beri, Garibaldi taburu, Kraliyet muhafız birliğinin eski kışlasında dinleniyor. Vardığımda kardeşce karşılıyorlar beni. Dostların birçoğu ve İtalyan anti faşizminin en yiğit evlatlarıyla karşılaşmanın sevinci Pacciardi, durmadan söylenen bir kaç kişinin

dışında, herkeste gördüğü fedakârlık ve bağlılık anlayışından çok memnun. Siyasî Komiser Roasio ve Azzi, komutanlık görevinde Pacciardi'ye yardım ediyorlar. Taburun morali yüksek. Garibaldi'ciler de Komutanlarından çok memnun İlk savaş tecrübesinden yüzlerinin akıyla çıktılar. Tabur bugüne kadar yirmi ölü ve 150 yaralı verdi. «Ateş altında, ilk hatta örgütleniyoruz» diyor Pacciardi. Azzi, erzak ve cephaneyi idareli kullanıyor. «Gözümüzü açmassak, güçlükleri atlatmasını bilmezsek (Kapatıldığı kulede açlıktan çocuklarını yemek zorunda kalan) Kont Ugolin'in akıbetine uğrarız».

Azzi ve onun Garibaldi'cileri böyle bir akibete lâyık değildiler. Herhalde, böyle bir tehlike şimdilik varit değil. Saat ikide karnımızı bir güzel doyuruyoruz. Fakat tam bu sırada general Lukacs geliyor ve derhal ateş hattına dönmemizin emredildiğini bildiriyor.

Zaruret kanun dinlemez.

Pacciardi, bölük komutanlarına adamlarını toplamalarını emrediyor. Rahat bir gece geçirecektik diye sevinenleri birkaç tatlı sözle yatıştırıyor. Zaten onlar da çantalarını sırtlıyorlar.

Saat beşte tabur harekete hazır. Akşamüstü kamyonlar geliyor. Bugün faşistlerin şiddetli bir taarruza geçtikleri Pozuelo'ya «Bandiera Rossa» şarkısını söyleye söyleye gidiyoruz.

Pozuelo Savaşı

30 Kasım. Bizimkiler için zor bir gün Faşistler amansızca saldırıyorlar. Tabur, enerjik ve yiğit bir subay olan Galan komutasındaki üçüncü Milis kıtasını desteklemek zorunda. Ama şu anda karışıklık son kertesinde. Genellikle, Milis formülü savaşı kazanmada yetersiz görünüyor. Karışıklığın sürdüğü bu disiplinsiz ve tutarsız yığınlar arasında, bozgun yaratmak çok kolay. İlk yardım servisi yok. Levazım ilkel. İki günden beri ön hatta çorba gelmiyor. Kahvenin sözü bile edilmiyor. Adamlar biraz yorgun, biraz moralleri bozuk. Enternasyonel Tugaylar'daki düzen onların şaşkına çevirmiş.

Kendini ikinci ya da üçüncü hatta sanan bizim üçüncü bölük ani bir saldırıya uğradı. Çetin bir savaşdan sonra, düşman eline iki mitralyöz bırakarak yüz metre kadar geri çekilmek zorunda kaldı. Kumandan Pacciardi birden hücum emri veriyor. Biz ateş hattına giderken Roasio ve Gallo yaralanıyor, ilki baldırından, ikincisi elinden. Azzi, yarı-bölüğün ve ordan burdan toplanmış bir avuç birliğin başına geçip iki faşist mevziine, Maison Blanshe'a ve Maison Rouge'a saldırıyor ve buralarını hemen işgal ediyor. Yüzü gülüyor. Üçüncü bölük mitralyözleri geri alıyor ve Mağripliler kaçıyor. Akşam üstü, durum düzeliyor.

1 Aralık. Düşman dün akşamki dersten sonra tedbirli oldu. Çok cephane harcıyor: Savaş ciddi ve çetin bir hal aldı. Bugün, üç hava akını oldu. Uçaklar savaş düzeninde ve çok sayıda avcı uçağının refakatinde geliyor. Pacciardi, eski manastır-

dan kumanda ediyor. Sivil elbiseleri içinde korkudan tir tir titreyen ve her patlamada köşelere sinip tanrıya yakaran yirmi kadar rahibe var. Felçli ihtiyar bir kadının sadece dudakları titriyor. Son derece hüzün verici bir sefalet ve ıstırap manzarası. Ama ölümsüz dişiliğin bu korku dolu yüzlerden ve bu eski elbiselerden silinmediğine inanmak gerek. Çünkü bu, rahibeleri görmeye can atan garibaldicilerin gelip gitmelerinden anlaşılıyor.

Öğleden sonra, Komutanlar Kleber'in başkanlığında toplanıyor. General, garibaldicilerden «çelik adamlar» diye bahsediyor.

2 Aralık. Topçu birliğinin yoğun ateşi yeni bir hücumun habercisi. Pacciardi, Marvin kardeşlerin komutasındaki birinci ve üçüncü bölüklerin ve Bianchi komutasındaki dördüncü bölüğün (Rosa'nın bölüğü) mevzilerini teftiş ediyor. Pacciardi hasta ve güçbelâ ayakta duruyor. Bu sabah, iki defa bayıldı fakat dinlenmek istemedi. Çürümüş cesetler her yanı kokutuyor. Üçüncü bölükte, mezar kazıcılığı yapan ve iki metre derinliğindeki çukura bir Mağripliyi gömmek üzere olan Corradini arkadaşı buluyoruz. Siperlerin bazı yerleri kazılmaya başlanıyor. Öğleye doğru, faşist uçaklar saldırıyor. Sonra bizimkiler onları kaçırıyor. Kızıl avcı uçakları harika. Bir kuş hafifliğiyle akrobasi numaraları yapıyorlar. Faşist hatlar üzerine tıpkı bir avın üstüne atılan doğanlar gibi pike yaparak iniyorlar. Ok gibi dalıyorlar düşman hatlarına.

Faşistlerin hücumu öğleden sonra ilk saatlerde başlıyor. Üçüncü bölük komutanı Galan, yaralanıyor. Bölüğünün bozguna uğramasına yol açı-

yor bu durum. Hücum eden kuvvetlerin üstünlüğü hakkında akla hayale gelmedik söylentiler yayılıyor. Garibaldicilerin kurmayları kaçanları önlemeye çalışıyor. Bizimkiler cehennemi bir ateş altında dayanıyorlar. Bütün hücumlar geri püskürtüldü. Akşama doğru hücum kesin olarak önlendi. Bir İspanyol yüzbaşısı Pacciardi'yi kucaklıyor ve şöyle diyor: «Eğer siz burada olmasaydınız...» (46)

6 Aralık. Madrit, şanlı direnme hareketinin ilk ayını kutluyor. General Miaja savunma Cuntasının üyelerine ve yetkililere bir akşam yemeği veriyor. Neşeli ve iyimser bir hava esiyor. Generale Paris'te bir gazete, Madrit cephesindeki mücadeleyi sizinle fesatçı Yagüe arasında bir düello gibi gösteriyor dedim.

— Bir ölüm - kalım düellosu diye cevaplıyor. Otuz yıl önce Afrika'da başlayan bir düello.

Gerçekte, Miaja eski bir sömürgeci. Onunkisi çiçeği burnunda bir cumhuriyetcilik ama şüphesiz, son derece dürüst bir insan. «Asturias ve Bask kanı var bende» Dayanıklı oluşum bundandır.

Madrid'in dayanması gerek. Kurmay başkanı yarbay Rojo (47) az konuşan ve muazzam güçlüklerin üstesinden gelmeye çalışan bir insan. Madrid savunması gene de bir mucize. İradenin ve cesaretin yarattığı bir mucize.

Tabii, politikadan da konuşuluyor. Miaja, bana:

— Ben sizden daha soldayım, diyor.

Şaşıyorum.

— Siz İkinci Enternasyonaldensiniz, bense Üçüncüsünden.

— Fakat politikada, cahilim, diye ekliyor.

Şaştığımı gönce, açıklıyor:

— Komünistler hoşuma gidiyor çünkü onlar daha kararlı, daha becerikli. Sosyalistler uzun uzun tartıştıktan sonra harekete geçiyorlar. Fedakârlıklarına diyecek yok ama girişken değiller. Komünistler tartışmıyorlar, eyleme geçiyorlar, ve ancak eylemden sonra tartışıyorlar. Askerî yönden bakılınca, üstün bir meziyet bu.

Ve komünistler Madrit'deki başarılarını, eylemin baş şartı olan komuta ve disiplin anlayışına borçlu. Ayrıca, bunu Sovyetler'in İspanya'ya yaptıkları yardımı da borçlular. Ordu içinde büyük bir etkileri olduğu bir gerçek; fakat kitlelerin gözünde en itibarlı olanlar sosyalistlerdir.

Miaja bizi uğurladığında tan yerleri ağarıyordu. Margarita Nelken ile çıkıyorum. Şehir zifiri karanlığa gömülmüş. Gözcü devriyeler birbirlerine sesleniyorlar. Faşist bombaların yıktığı evler korkunç ve fantastik bir görünüme bürünüyor. Maliye bakanlığının yanındaki büyük köşk yerle bir olmuş, sadece öne cephesi sağlam kalmış. Puerta del Sol'da bir bomba, yanardağ ağzına benziyen bir çukur açmış, İçişleri bakanlığı köşkünün duvarları patlamalardan kalbura dönmüş. Metroya iniyoruz. Cehennemi bir görünüm. Evsiz barksız aileler basamaklarda, sahanlıklarda oturuyor. Birbiri üstüne yığılmış insanlar uyuyorlar yada uyumaya çalışıyorlar. Bir anne, çocuklarını kucağında uyutabilmek için kendini dengelemeye çalışıyor. Duvara dayanmış köylüler başlarını yanındakilerin omuzuna koymuşlar.

Birkaç saata kadar, hepsi çalışmaya gidecek: Doğdukları toprağa umutsuzca bağlı oldukları için,

tehlikeye göğüs gererek, yurdundan ayrılmamakta ayak direyerek, bomba ve obüs tehdidi altında bazıları tarlalara, bazıları bürolara koşturacak.

Farkında olmaksızın bir İlyada yaşıyoruz.

Jarama savaşı

7 Şubat 1937. Faşistler Madrid dolaylarındaki iki küçük nehir (Tajuna ve Jarama) üzerinden hücuma geçtiler. Harekâtın amacı, Valensia ile irtibat yollarını keserek Madrid'i tecrit etmek. Hücum San Martino della Vega kesiminde başladı. Gabrialdi taburu, hakettiği bir dinlenme için Cincion'a henüz gelmiş. Fakat alarma geçmesi emrediliyor. Arkadaşlarımız Cianca Battistelli ve Oxilia, taburun konukları. Öğleden sonra Pacciardi ile Titulcia'ya gidiyoruz. Karşıda, Rio tarafında, bu sabah faşistlerin işgal ettikleri Ciampezuelo bulunuyor. Silah sesleri duyuluyor. Esirleri ve rehineleri vuruyorlar. Bozgun halindeki 18. Tugay tekrar bir direnme hattı oluşturmaya çalışıyor. Cephaneleri kalmadığı için gerilediklerini söylüyorlar.

9 Şubat. Durum gittikçe ciddileşiyor. Düşman bütün güçlerini savaşa sokuyor. Garibaldi taburunu, müdahaleye hazır durumda. Arganda'da mevzilenmiş. Bir asker kaçağı, asi kumandanların yarın Arganda'da ve hafta sonunda da Alcala de Henares'de olmayı tasarladıklarını söylüyor. Büyük hata. Orada, hesaplaşmak zorunda kalacakları cumhuriyetçi bir ordu kuruluyor.

11 Şubat. 2. Enternasyonal Tugay, savaşa katılma ve Arganda köprüsünü koruma emrini aldı. Garibaldi taburu henüz, Poveda şeker fabrikasının karşısındaki Cinçion ile Valencia arasında bekliyor. Sağında, Fransız - Belçika taburu. Polonya taburu yedekte. Yürüyüş emri sabahın altısında verildi. Garibaldicilerin, neşeleri yerinde, İspanya'nın millî marşı haline gelen **Bandiera Rosa**'yı söyleyerek gidiyorlar. Pacciardi, bölüklerin herbirine görevlerini anlatıyor. Jarama'daki bir köprüye ulaşmak söz konusu. Faşist birlikler, tehlikeli bir uç müfrezeyi geri püskürtmek için, geceleyin aniden bu köprüden yararlandılar.

Güç bir harekât· Herşey, Faşistlerin sıraları işgal ettikleri muazzam bir amfiteatrda gibi geçiyor. Gözcülerinin gözünden hiçbir şey kaçmıyor. Adetâ her askerin hareketini izliyorlar ve aslında, bölükler saldırdıkları anda üç yandan çembere alındılar. Faşist topçular Salvo ateşini hızla sürdürüyorlar. Bereket versin, toprak yumuşak ve obüslerin çoğu patlamıyor. Faşistler bizim hücumlarımızı Marinosa tepelerinden izliyorlar. Bir top mermisi, Garibaldicilerin en yaşlılarından olan Tamagno yoldaşı parça parça etti. Komuta mevkiinin birkaç metre ötesinde, kan içinde kalmış bir Garibaldici **Enternasyonal**'i söylüyor. Roasio'nun yerine siyasî komiserliğe atanan Barontini, onu ilk yardım servisine götürmelerini emrediyor. Fakat can çekişmekte olan Garibaldici, «benimle değil, yaşayanlarla ilgilenin» diyerek reddediyor.

Öğlen, her şeye rağmen tabur, ilk hedefi olan Porcal evlerine hücum etti. Faşistler öfkelerinden kuduruyorlar ve yeni hafif toplarını kullanıyor-

lar. Bir ateş yağmuru altında hareket ediliyor. Pacciardi, askerlere, kurşunlara hedef olmak istemiyorsanız durmayın diyerek bölük içinde ordan oraya koşturuyor.

Birkaç metre ötede gürültülü bir patlama. İnsan kulak zarlarının patladığı duygusuna kapılıyor (zaten, birinci dünya savaşında kulak zarlarımdan biri delinmişti). Pacciardi yaralanıyor. Yanağına götürdüğü elinin kan içinde kaldığını görüyorum. İkimizde de pamuk ya da sargı bezi yok· Mutlaka bir doktor gerekli. Bir ilk yardım servisi aramak için cepheden ayrılıyoruz. Dördüncü birliğin irtibat subayı Ciani, bize eşlik ediyor. Ateşin şiddeti gitgide artıyor. Porcal'ı geçmekte güçlük çekiyoruz. Birdenbire, büyük kalibreli bir obüsün sağır edici patlamasıyla kendimizi yere atıyoruz. Bir bağırtı duyuyorum : «Vuruldum». Başından ve göğsünden yaralanan Ciani bu. Yoğun duman bulutu dağıldığı zaman yaralının yardımına koşuyoruz ve onu bir sedyeyle taşıyoruz. Gidiyoruz. Doktor, Pacciardi'yi yatırmak istiyor ama o kabul etmiyor. Saat üçte yeniden savaşa katılıyor. Taburun sağ kanadı nehre ulaştı fakat sol kanat artık ilerleyemiyor. Uçaklar şimdi topçu birliğini destekliyor. Longo ve Regler -Tugayın yardımcı siyasî komiseri olan Alman yazar- geldi. Bir çayıra uzanıp vınlamalardan, hava akınının başlayıp başlamıyacağını kestirmeye çalışıyoruz. Gece çok hareketli geçiyor.

12 Şubat. Savaş, şafakla birlikte, tekrar başladı. Fakat sağ yanımızda çarpışılıyor şimdi· Faşistlerin sızmaları geceleyin arttı. Bölüklere to-

parlanmaları ve gizlenmeleri emredildi. Gökyüzü tepemizin üzerinde uçuşan uçaklarla dolu. İki Fiat uçağı düşürüldü. Pilotlardan biri yanan uçaktan paraşütle atladı ve faşist geri saflarının uzağına düştü.

Başımızı kaldırabilmek ve bacaklarımızın uyuşmasını geçirebilmek için geceyi beklemek gerekiyor. Zaman zaman, bir kurşun bize savaşın devam ettiğini hatırlatıyor. Yemek yemek için şeker fabrikasının dekovil hattını izliyoruz. Ağır bir dizanteriye rağmen gelmiş olan Azzi, ahçılık sanatının kurallarına uygun olarak hazırlattığı bir sığır kebabıyla bizi bir güzel ağırlıyor. Birdenbire bağırdığını duyuyorum : «Allah kahretsin, taş attılar!» Bu bir taş değil fakat bir tüfek atışıydı. Baldırını delip geçmişti ve ağrısını haftalarca çekecekti.

13 Şubat. Faşistler dayatıyorlar ve savaşa daima yeni birlikler sürüyorlar. Diğer üç İnternational Tugay (birinci, dördüncü ve beşinci) harekete geçti. Birinci ve beşinci çok ağır kayıplara uğradı. Beşinci Tugay'a büyük bir kısmı İtalyanlardan kurulu olan ve Triestin Moran (48) komutasındaki Dimitrov taburu da dahildi. Bizim kesimde de durum ciddi. Tanklar harekete geçti. Kuşatılmak tehlikesiyle karşı karşıyayız. Bizim solumuzda çarpışan Polonya taburu telef oldu. Mağripli süvari birliği, iki gündür sekiz ölü ve onbeş yaralı veren dördüncü bölüğün savunduğu mevzileri tehdit ediyor. Kumandanları, Bianchi de yaralı. İrtibatı kaybettik. Generalimiz Lukacs birinci Tugayla irtibat kurabilmek için, emireri ile birlikte, geceleyin atla gidiyor. Romantik bir

manzara. Hepimiz, kaçınılmaz olayların ağırlığını hissediyoruz.

14 Şubat. Gene ardarda hücumlarla geçen bir gün. Öğlen, durum kritik bir hal alıyor fakat dörde doğru düzelmeye yüz tutuyor. Uçaklarımız mucizeler yaratıyor. Hücumun yavaşladığı hissediliyor. Faşistler çok ağır kayıplar verdiler.

15 - 16 Şubat. Faşist baskı gevşiyor. Durum saatten saate düzeliyor. Faşistler, birinci Tugayın savunduğu Morata'ya yükleniyorlar, fakat geçmeyi başaramıyorlar. Cephemiz aşağı yukarı tam bir sessizlik içinde. Bahar yeli ilk menekşe tomurcuklarını patlatıyor. Decauville Köprüsünün altındaki kumandanlık mevkiinde, geçen haftanın çetin günlerinden sonra, olağanüstü bir canlılık görülüyor. Aragon cephesinden henüz gelmiş olan Romagnol Mınguzzi, başından yaralandı.

18 Şubat. Bütün hafta insiyatif bizimkilerin eline geçiyor. En kuvvetli faşist hücum püskürtüldü. Kaçak bir asker, Franko birliklerinin morallerinin bozuk olduğunu söylüyor. Onlar Madrit'i ele geçirmeyi umuyorlardı ama bu son günlerde tekrar toparlanmayı imkânsız görüyorlar. «Sarışın Mağrip'liler» yani Hitler'in Almanları ve İtalyan faşist topçu birliği de dahil olmak üzere bütün yedek güçleri ateşe attılar.

Akşam, Marty, Gallo, Nicoletti ve Regler ile beraber savaşın bilânçosunu çıkarmaya çalışıyoruz. Enternasyonal Tugaylar büyük bir çaba sarfettiler fakat bunun yanısıra, halk ordusunun genç tugayları insiyatif ve kahramanlıkta onlar-

dan geri kalmadılar. Henüz hücuma geçmesini bilmiyorlar ama savunmaları bir harika.

Tarih, İspanyol halk ordusunun, 7 ile 18 Şubat arasında Rio Jarama ve Rio Tajuna kıyılarında doğduğunu söyleyecektir. Artık Krizalit, kelebek oldu ve uçmayı öğrendi.

Huesca

11 Haziran. Bir kaç günden beri Arogan'dayız. Yarın sabah Tugay (49) Huesca kesimine saldıracak. Bilbao üzerindeki baskıyı hafifletmek ve faşist birlikleri çekebilmek için bir yayılma hareti söz konusu. Fakat, eğer Huesca'yı işgal edebilirsek bu, müthiş bir şey olacak! Angeloni, Rosselli ve Berneri'nin (50) kanlarıyla İtalyan antifaşist gönüllülerinin ilk zafer sayfalarının yazıldığı yer burası. İnsan kendini Afrika'da sanıyor. Boğucu bir sıcaklık. Huesca, Sierra de Gratal ve de Cuera ile Torel de Aquila'nın ortasında bir çanak gibi. Anarşist Tugay Rojo y Negro'dan nöbeti devralıyoruz. Durum kötü. Barselona harekâtı ile birlikte iç savaşın bağrında, halkın ve ordunun birliğini tehlikeye sokacak bir başka iç savaş patlak vermiş. Ajan provakatörler, Enternasyonal Tugaylar'ın buraya anarşistleri yerleştireceği haberini yayıyorlar ve buna inanan aptallar var.

Yanlış anlamaları giderebilmek için elimizden gelen her şeyi yapıyoruz. Bazen paranın kaldırıldığı köylerde, bizim varlığımız, işleri daha da karıştıran bir isyan rüzgârı estiriyor. Yoğun bir kaynaşma var. Düşman bunu farketti. Bugün ha-

va akınları hiç eksilmiyor. Gramsci topçu bataryamızın yerini keşfetti ve mitralyözle taradı, ama başarılı olamadı. Gün batımıyla birlikte birliklerin harekâtı yoğunlaşıyor.

Gecenin geç vaktinde müthiş bir haber yayılıyor : Genarilimiz Lukacs vurulmuş. Siyasî komiser, Regler, ağır yaralı. Haber ne yazık ki doğru. Aralarında Pacciardi'nin de bulunduğu tugay kumandanlarıyla teftişe giderken, bir top mermisi generalin arabasına isabet etmiş.

Zavallı Lukacs! İhtilalin, edebiyattan koparddığı bir sanatçıydı o. Bir devrimcinin bazen bütün hayatı boyunca benliğinde taşıyacağı bu şair ve romantik yanıyla, iyi bir askerdi, görevini yapan bir insandı. Onunla, Tugay büyük bir aile olmuştu. Bu akşam bir daha gün yüzü görmeyecek olan bir insandan çok daha başka bir şey ölüyor.

Ama üzülmenin sırası değil. Harekât şafakta başlayacak.

12 Haziran. Generalin ölümü, dün akşam tugay kumandanlarına ve kurmay heyetine üç dört saat kaybettirdi; ve bu sabah, bu gecikmenin acısını çekiyoruz. Saat iki - dört arası karışıklık ürkütücü bir hal alıyor. İlerlenmiyor. Birlikler, tanklar, otomobiller, hepsi arızalı. Birkaç kilometrelik bir yolu Pacciardi ile birlikte birkaç saatte alabildik. Kekik ve biberiye kokan, eğri ve cılız ağaçlıkların arasından geçtik. Harekâtın yapılacağı Balastas'a vardığımızda saat dörtdü. Pacciardi, yere ayak basar basmaz düşüyor ve bütün çabasına rağmen onu gün basınca hareketsiz bırakacak bir burkulmadan dolayı güçlükle doğruluyor. Blasio ile dar bir yoldan geçiyorum ve faşistler

bizi havan topuyla selâmlıyorlar. Elimden yaralanıyorum. Bugün eski cephesine kavuştuğu için bir kral kadar memnun Libero Battistelli komutasındaki birinci tabur kumandanlığına varıyoruz. Solumuzda Dombrowski tugayı· Harekât geç başlıyor ve düzensiz. Saat sekize doğru, faşist uçaklar kudurmuşcasına saldırıyor. Avcı uçakları, siperlere değercesine hücum ederek bizi mitralyözle tarıyorlar. Sardalyalar gibi üstüste yığılarak büzülmeye çalışıyoruz. Neyseki, Fiatlar siperlerin üzerine pike yaparak iniyorlar ve hedefleri daralıyor. Sıcak, mitralyözlerden daha insafsız. İnsan boğulacakmış gibi oluyor. Saat ona doğru, Cimillas köyüne hücuma geçecek Rakosi taburuna yol açan tanklarımız çıkıyor. Bizim ikinci tabur siperlerden çıkmayı bekliyor fakat öğleden sonra harekâtın daha sonraya ertelendiğini öğreniyoruz. Zaten, şaşırtma harekâtı mükemmel bir şekilde uygulandı. Kuzey Cephesi'nden çağrılan bir çok birliklerin geldiği bildiriliyor. Rakosi taburundaki Macarların çok kayıp verdiğini. (203 ölü ve yaralı) öğreniyoruz. Kumandan yaralı, siyasi komiser öldü.

Rosselli'yi Hançerlediler

12 Temmuz. Akşam, Pacciardi bir sedyeyle tümen komutanlığına götürüldü. Scarselli'nin boğuk ve kısık sesini duyduğumuz zaman çıkmak üzereydik :

— Rosselli'yi hançerlemişler!

— Ne diyorsun?

— Rosselli ile kardeşini hancerlemişler!

— Ne dedin?

— Lussu burada. O söyledi.

Doğru.

Lussu orada Barselona'dan geliyor. Bütün gün bize kavuşmaya çalışmış. Elinde Bagnole'deki faşist cinayetlerinin ilk haberleriyle dolu bir gazete var. Tahminlere ve varsayımlara dalıyoruz. Hepimiz antifaşizmin, onarılamaz bir kayba uğradığını hissediyoruz. Sonra, korkunç bir sessizlik oluyor. Pacciardi ve Lussu bir arabaya, bende bir ambulansa uzanıyoruz. Uyuyamıyorum. Rosselli... Matteotti'yi öldüren hançerin soğuk demiri... (51)

13 Temmuz. Tanyerleri ağardığında, bir önceki geceden daha yorgun olarak ayaktayız. Harekât, saat sekizde başlıyor fakat şaşırtıcı niteliğini koruyor. Öğleden sonra, Barbastro'da toplanmış Doğu Ordusu kurmay heyeti, harekâtın Çarşambaya ertelenmesine karar veriyor (52). Pacciardi ve Battistelli hemen Lussu ile Paris'e gitmem için ısrar ediyorlar. Rosselli'nin öldürülmesi, antifaşizmin alınacak tedbirleri bilemiyeceği kadar vahim bir olay. Barselona arabasını bulacağımız ovaya doğru inerken kimse konuşmu-

yor; geride bıraktığımız arkadaşları düşünüyoruz -dönüşte kaçını bulacağız?- ve Bagnoles dramı canımızı sıkıyor. Lussu çökmüş. Zaman zaman, ter içindeki alnına değdiriyor elini ve dişleri arasından, sadece onun adını mırıldandığını duyuyorum : «Zavallı Carlo... Zavallı Carlo...»

Saragossa Önünde

28 Ağustos. Ayın 24'ünden beri, Tugay, Saragossa kesiminde. Bugün, Pedruso'ya hücum edecek. Fakat on aydır aralıksız süren savaştan yorgun ve yarı dağılmış durumda. Yeniden örgütlenmek, İtalyan ve İspanyol elemanları kaynaştırmak için uzun bir dinlenmeye ihtiyacı var. Bu yeniden örgütlenme bir kumandan buhranına yol açtı. Durumu açıklığa kavuşturmak için Paris'ten gelen Pacciardi, Lukacs'ın yerine geçen Kleber'in yönetiminde Tümen Kurmay Heyetine atandı. Tabii emre uydu, fakat can evinden vurulmuşa döndü. Tugay komutanlığına geçici olarak Penchienati (53) getirildi. Gerçekten de, kumandan buhranı birliklerin moralini son derece etkiliyor. Garibaldiciler, gene de hücuma kalktılar

ve tıpkı bir elin ayası gibi çıplak Pedruso tepesine saldırdılar. Bütün yaklaşma çabaları, hava akınları ve çaprazlama mitralyöz ateşleri ile önleniyor. Sağ cenahta, geceleyin kaleyi işgal edip yeniden kaptıran Duruti taburu. Sol cenahta ise, dün, Saragossa'dan beş altı kilometre uzaklıktaki villa Major de Gallega'ya giren fakat orada tutunamayan Dombrowsi taburu.

Burada da, bir toz bulutu ile karışık rüzgârlı bir Afrika sıcağı var. Su yok ve bulduğumuz kadarı da tuzlu.

Akşam, rüzgâr bulutları dağıtıyor, tozları kovalıyor, ufku açıyor ve on onbeş kilometre ötede, kilisenin çan kuleleri ve kaleleri ile Saragossa görünüyor.

29 Ağustos. Harekât devam ediyor. Fakat şimdi faşistler Quinto ve Belchite'den (Belchite dün işgal edilmişti.) sonra Saragosse'u da kaptırmamak için en iyi birliklerini getirdiler. Garibaldi Taburu boyuna Perdiguerra ve Pedruso mevzilerine hücum ediyor. «Arditi» takımı, subaysız, sekiz erden ibaret... Mitralyözcülerimizden üçü : Masi, Miazza ve İspanyol Pablo Herse son mermilerini harcadılar ve mitralyözlerinin ardında vuruldular. Kalede bulunan bir birlik ne inebiliyor ne çıkabiliyor ve bize adamların susuzluktan öldüğünü bildiriyor. Oraya ulaşmak isteyen Garibaldici Dughetti, alnına yediği bir kurşunla şehit düşüyor. Üçüncü tabur kumandanı, Dario, ağır yaralı (54).

Akşamın onunda, Longo tümenin istirahata çekileceğini bildirmeye geldiğinde, yeni bir hücum için herşey hazır. Bir karabinalı bölüğü nöbeti bizden devralıyor.

Garibaldiciler aç, susuz, ve kir içinde. Şafakta, Ebre'ye ulaşıyorlar ve içlerinde yıkanmaya can atmayan yok gibi. Nihayet su ve yeşillik : Hayat!

ÜÇÜNCÜ KISIM

İspanya Savaşında Sosyalistlerin Rolü (Belgeler)

1

ZAFERİN ŞARTI

17 ve 19 Temmuz'da faşist askerî darbe patlak verince İspanya, tarihinin yeni bir dönemine girdi. Hürriyetlerine karşı, kapitalizmin üst kademedeki yöneticilerinin desteğinden güç alan din adamları, generaller ve faşistler tarafından girişilen saldırıdan mucize kabilinden kurtuldu.

1931 Nisan devriminden beş yıl sonra, ordunun, Sivil Muhafızlar'ın ve yüksek devlet memurlarının tamamına yakın bir kısmı, sadık kalacaklarına dair and içtikleri cumhuriyete karşı ayaklandı. Bu da gösteriyor ki, devletin askerî idarî ve polis teşkilâtında köklü bir değişiklik olmazsa, gerçek bir devrim yapılamaz.

Cumhuriyet, kurtuluşunu bir mucizeye borçludur. Bu mucize, tamamen olumsuz bir sebebe dayanmaktadır : Madrit ve Barselona'daki askerî komutanların kararsızlığı. Askerî isyan, 17 Temmuz'da Fas'da, 19 Temmuz'da Madrit ve Barselona'da patlak verdi. Ama, özellikle Madrit'de, darbeci subaylar Cumhurbaşkanlığı köşkünü, bakanlıkları ve yolları işgal edecekleri yerde kışlalarına kapandılar. Cumhurbaşkanı Azana bize, Prado'da bulunduğum sırada, onlar beni hiçbir güçlükle karşılaşmaksızın tutukluyabilirlerdi diye anlatmıştı. Ama her halde, halkın direnişiyle karşılaşacaklarını ummadıklarından devlet başkanını ele geçirmeyi gerekli görmediler.

İşte bu anî ve kahramanca direniştir mucizenin ikinci sebebini (olumlu sebebini) meydana getiren. **Montana** kışlasının halk tarafından zaptedilmesi isyancılara ilk öldürücü darbeyi indirdi. Askerî darbeyi ve faşist ayaklanmayı izleyen karışıklık içinde düzeni, daha önce 1934'de savaşmış olan sosyalist - işçi milisi kadroları temsil ediyordu. Cumhuriyetin yeni silahlı kuvvetleri bu kadroların etrafında örgütlendi. Böylece, bütün ihtilâllerin temel meselesi yani: halkın silâhlanması ve ihtilâlci bir ordunun kurulması meselesi, çözümlenmiş olmasa bile, en azından çözüm yoluna giriyor.

Sierra sınırında birkaç gün geçirdim. Örgütlenme alanında yapılacak çok şey var daha. Ordu kadrolarının çeşitli milislerle kaynaşması yavaş yavaş gerçekleşiyor. Ama bence, en önemli mesele «devrimci vatanseverlik» ve «devrimci disiplin» diyebileceğimiz şeyin doğması ve gelişmesidir. Bu vatanseverliğin, gerçekte, milliyetçilikle müşterek hiçbir yanı yoktur. Ve bu disiplin, eski kışla «nizamına» hiçbir şekilde benzemez. İtaat anlayışı üzerine değil, devrimci yaratış içinde dayanışma anlayışı üzerine kurulmuştur. Sosyalist Partisi'nin ve Birleşmiş Gençlik'in elemanları bu temel eserin gerçekleştirilmesi için olağanüstü niteliklere sahip olduklarını kanıtlıyorlar.

Onların yiğitlikleri, doğrulukları, ciddiyetleri ve akıllılıkları bütün halkı ve eski ordunun cumhuriyete sadık kalan bazı subaylarını etkiledi. Arkadaşlarımız arasından seçme bir kadro oluşturan yeni ordunun bağrında ve eylem ateşi

içinde yeni bir hayat anlayışı doğuyor. İspanya'ya kök salmış olan kollektivite içgüdüsü, ferdiyetçi içgüdüyü yeniyor. Yaratıcı devrim anlayışı, yıkıcı anlayışa hakim oluyor.

Demek ki, Parti ve Birleşmiş Gençlik militanları ve sosyalist milislerdir en ciddi görevleri başarıyla üstlenenler· Şimdilik, silâh ve cephane sağlanmasında, savaşçıları ve ailelerini desteklemek için birkaç günde kurulan yardım servislerinde işbirliğinin büyük önemini belirtmekle yetineceğim.

Hemen belirteyim ki, cumhuriyetçilerin gaddarlığı efsanesinin yanısıra bütün dünyaya yayılan bir efsaneyi yıkmak gerekir. Manastırların ve konakların yağma edildiği söylendi. Gerçekten de, manastırların ve Madrit aristokrasisinin büyük konaklarının bazıları işgal edildi. Ama işgal, en ufak bir barbarlığa bile yol açmadı. Birleşmiş Gençliğin işgal ettiği Girardelli Konağını, Campo Kulübünü, Gran pena Kulübünü; motorize tugay tarafından işgal edilen Melina - Coeli dükünün konağını ve Ekim Taburu ile Largo Caballero Taburu'nun ele geçirdiği konakları gezdim. Hepsinde düzen hâkim. Değerli eşyaların, mobilyaların, tabloların, halıların vb. dökümü yapılmış. Milisler altın ve para dolu kasaların yanında bir kutu sardalye ile karın doyuruyorlar. Tantanalı yataklarda değil yerde yatıyorlar; yırtık eski gömlekler giyiyorlar ve konak sahiplerinin çamaşırlarını giymeye kalkışmıyorlar. İşgalin kesin olduğuna inanıyorlar ama toplum adına hareket ettikleri için cumhuriyeti iç savaşa sürükleyenlerin servetlerini topluma geri vermek gerektiğine inanıyorlar.

İrticaın canice tasarıları karşısında olayların gerçek yüzü budur.

Daha genel bir plânda, hiç şüphe yok ki, hain Franco İspanya'nın Kornilov'u olacaktır; yani, demokratik devrimin gidişini hızlandırmaya ve İspanyayı Proleter ve sosyalist devrim yoluna itmeye yarayacaktır.

Ama dünya proleteryasının savaşı şimdiden kazandığını hayal etmekten kaçınalım. Zafer kazanılmadı henüz. Bu konuyla ilgili bütün belgeleri toplamaya çalıştım. Bu da beni şu sonuçlara götürüyor :

Eğer Fransız hükümetinin bütün devletlere kabul ettirmeye çalıştığı tarafsızlık ilkesi, bazıları için salt iki yüzlülükten başka birşey olmasaydı savaş kesinlikle kazanılmış addedilebilirdi. Hiçbir dış müdahale olmaksızın, zamanın bizim lehimize çalışmasını bir güvence olarak kabul edebiliriz. Askerî harekâtın yavaşlığına ve savaş kuvvetlerinin sayıca az olmasına şaşanlar hatırlamalıdır ki 19 Temmuz akşamı, Cumhuriyet, silâhsız savunmasız ve yöneticisiz bulunuyordu. Hemen birşeyler yapmak gerekti ve ancak bugün askerî ve teknik bir örgüt doğuyor.

Böylece, asiler güçsüzleşirken, Cumhuriyet güçleniyor. Ama tarafsızlık, isyancılara değil de sadece Cumhuriyet'e uygulansaydı olayların akışı değişebilir, hatta tersine dönebilirdi.

İşte durum budur.

İspanyol demokrasisi ve proletaryası, tehdit edilen hürriyetlerin savunulmasını, dünya demokrasilerine ve proletaryasına borçluydu. Halkcı İs-

panya borcunu hayran olunacak bir cesaretle ödedi. Şimdi sıra dünya demokrasilerinde ve proletaryasında. Milletlerarası faşizmin saldırılarına karşı hürriyetlerin savunulmasında İspanyol demokrasisine ve proletaryasına borçlu olan onlardır.

Ne pahasına olursa olsun asilerin silâhlanmasını önlemek gerekir. Eğer bu başarılırsa, İspanya'da cumhuriyetçi ve sosyalist zafer sağlanmış demektir.

Nuova Avanti, Paris 29 Ağustos 1936

II

İSPANYA'DAKİ DURUMUN GENEL GÖRÜNÜŞÜ

Cepheden. Aralık 1936

İspanyol iç savaşı altıncı ayına giriyor : İşin neresindeyiz?

Durum şöyle görünüyor :

1 — **Politik Plânda,** Halk Birliği, Valensiya'ya yerleşen hükümetin otorilesinin artması ve güçlenmesiyle aynı zamanda serpilip güçleniyor. Largo Caballaro, kamuoyunun ihmal edilemiyecek tabakalarını temsil eden ılımlı cumhuriyetçilerin desteğini yitirmeksizin, anarşistlerin hükümetle işbirliği yapmasını sağlamakla çok önemli bir iş başardı. Şimdiki haliyle, hükümetin, olayların biraz gerisinde kaldığı söylenebilir Ama, böyle bir garabet -eğer buna garabet denirse- devrimcileri kaygılandırmamalıdır. Cumhuriyetçi İspanya ne yapıp yapıp bu savaşı kazanmak zorundadır. O halde, zaferi sağlayacak ve buna erişmek için de bu zaferin kazanılmasına proletarya yönetiminde katkıda bulunabilecek bütün sosyo - politik güçlerin Cumhuriyet'i desteklemesine imkân verecek bir politika uygulamak söz konusudur. Yapılan ve hergün yapılmakta olan budur denilebilir.

2 — **Askeri Plânda.** Geçen ayın belirgin niteliği, Madrit'i savunmak ve Madrit'i faşizmin mezarı yapmak için çarpışan silâhlı bir halkın kahramanca mücadelesiydi. «**No pasaran**» lar, gösteriler, çağrılar bir ayı aşkın bir zamandan beri somut bir gerçeklik kazandı. Fakat aslında İspanya'nın temel askerî meselesi, (stratejik bakımdan büyük bir önemi olmayan) Madrit'i savunmak ya da savunmamak değil, hücuma geçebilecek hale gelmektir. Savaş, savunmayla kazanılamaz. Demek ki bu, herşeyden önce, bir örgütlenme meselesidir. Ancak iyi silâhlanmış, iyi eğitilmiş ve iyi kadrolaşmış bir askerî birlikle işin üstesinden gelinebilir. Askerî meselenin bu üç veçhesinden yani -kadro, eğitim, silâhlanma- ilk ikisi ençok arzu edilendir. Belirtmek gerekir ki Madrid cephesinde insiyatif, şu anda, henüz düşmanın elindedir ve kritik dönem atlatılmamıştır. Bu kritik dönem, ancak bütün cephelerde, özellikle de altı aydır hemen hemen hareketsiz kalan Katalonya cephesinde savunma durumundan hücuma geçildiği zaman atlatılacaktır. Bu, çok önemli olmasına rağmen, çözümlenememiş tek mesele olarak duran kumandanlık meselesini de ortaya atmak demektir. Daha cüretli yeni tanımlara başvurarak ve günün icaplarına uymak için bayatlamış usullerden vazgeçerek hiç vakit kaybetmeden mümkün olduğu kadar çabuk halletmek gerekir bunu.

İspanya savaşının ortaya koyduğu meselelerden, bu savaşın mahiyetine değinilmeksizin bahsedilemez. Geçen Ekimde, cansıkıcı bir uçak kazasından dolayı (55) Fransa'ya dönmek zorunda kaldığım zaman, İspanya savaşının Avrupalıların

savaş tekniği ile hiçbir ilgisi bulunmayan özel bir savaş olduğunu, bir grup savaşı niteliği taşıdığını birçok kere belirttim. Bazı cephelerde, hiçbirşey değişmedi. Fakat burda, Madrit'de, savaş tastamam Birinci Dünya Savaşına benzeyen bir niteliğe büründü. Atış gücü müthişti. Casa de Campo, Üniversite Sitesi ve Pozuelo kesiminde (buraları benim bildiğim yerler) bir savaş gecesi Karst'ı (56) hatırlatıyor. Otomatik silâhlar o kadar çok ve öylesine güçlüydü ki. Kayıp yüzdesi, muhakkak ki Birinci Dünya Savaşındakinden çok daha yüksek. Hava akınları, yirmi yıldan beri görülmemiş bir etkinlik kazanıyor. Bombardıman uçaklarının tahrip faaliyeti sadece maddî bakımdan değil, psikolojik bakımdan da etkili. Tanklar, taarruzda önemli bir rol oynuyor. Madrid cephesi, dramatik bir tecrübenin geçtiği trajik bir laboratuvara benziyor.

3 — **Milletlerarası Plânda.** İspanya iç savaşı gitgide faşizm ve anti-faşizm arasında genel bir çatışma gibi görünüyor. Gerçek odur ki Hitler ve Musolini için Franco'nun zaferi siyasî ve şahsî bir prestij meselesi. Franco'nun galip gelmesi için iki faşist diktatör ellerinden gelen herşeyi yapacaklar. -Ne yazık ki bize karşı çok şey yapabilirler.-

Bu yola birçok demokratın nefret ettiği doktrin ve prensip meseleleri için, stratejik ve emperyalist amaçlar uğruna atıldılar. Balear adalarını ve Fas'ı ele geçirmek için, Pireneler'i zaptetmek için Hitler ve Mussolini'nin yapamıyacakları hiç bir şey yoktur. Kadınları ve çocukları bile öldürmekten çekinmediler. Bizim için asıl mesele, de-

mokratların, olayları ergeç bir bütün olarak ele almaya karar verip vermeyecekleridir.

Mussolini Afrika harekâtına kalkıştığı sırada, demokrasiler, İtalyan faşizminin Habeşistan'a saldırmakla yeni bir dünya savaşına hazırlandığını kavrayamadılar. Bugün de İspanya savaşının, sadece iki politik gücü birbirine düşman eden bir iç savaş olmadığını, fakat aynı zamanda yeni bir dünya savaşının bir safhası -ikinci bir safhası- olduğunu anlamamakta ayak diriyorlar. Bugün, milletlerarası faşizmi İspanya'da asgari bir fedakârlık ve kayıpla yenmek henüz mümkün. Ama yarın, çok geç olabilir. Ve dünya savaşı daha doğrusu, dünya çapındaki iç savaş o zaman kaçınılmaz bir hal alacaktır.

4 — **Enternasyonal Tugaylar.** İç savaşın uzaması, Proleterlerarası dayanışmanın karşısına yeni meseleler çıkardı. İspanya'da ihtilâl krizinin başlangıcında olayların hızla gelişeceğini sanmıştık. Her şeyden önce, milletlerarası proleteryanın müdahalesinin İspanyol yoldaşların tanımladığı gibi yani uzmanların ve teknisyenlerin gönderilmesi şeklinde olacağını ummuştuk. Çatışmanın uzaması bu ilk yargıyı değiştirdi ve Enternasyonal Tugaylar -ki bunlardan ikisi daha önce saflarımıza katılmıştı- bu zor zamanlarda devrimci proleteryadan bir günlük emrin oylanması ve reçel gönderilmesi şeklinde beliren bir dayanışmadan çok daha fazlasının beklenebileceğini ortaya koydular. Gündem, reçeller, hepsi iyi. Ama daha fazlasını yapmak gerekiyordu, ve daha fazlası yapıldı. Bir başka makalede Enternasyonal Tugaylar'dan ve onların İtalyan kesiminden, şanlı Ga-

ribaldi savaşımızdan ayrıntılı bir şekilde bahsedeceğim. Şimdilk genellemelerden öteye gitmemek ve savaş boyunca Enternasyonal Tugaylar'ın müdahalesinin devrimci değerini belirtmek yeter. Devrimci dayanışmanın yeni bir safhasına giriyoruz; devrimci dayanışma bugün İspanya'da gerçekleşiyor. Yarın İtalya'da, Almanya'da ve devrim ateşinin yandığı her yerde gerçekleşecek.

Nihayet, harekâta daha önce katılmış iki Tugay'ın (on birinci ve on ikinci Tugaylar'ın) askerî katkısı çok büyük oldu. Ama biz, Madrit'i bu Tugaylar'ın kurtardığı yolundaki efsanenin yayılmasına müsaade etmemeliyiz. Tugaylar Madrit savunmasının dayanaklarından biri oldu. Karşı - taarruzun dayanaklarından biri olarak da kabul edilebilirler. Ama İspanya'yı kurtaran İspanyol halkıdır.

Sözü bağlayım derken, İspanyol halkına, çoğu zaman öylesine ilkel ve çocuksu olan; bir çocuk kadar saf, yaramaz, inatçı, zalim, duygulu ve cömert olan bu halka duyduğum hayranlığı bir kere daha belirtmekten kendimi alamadım. Bombardımanlar ve toplar Madrit'in bazı mahallelerinde, özellikle halk mahallelerinde derin gedikler açtı. Savaş kapılarına dayanmış, daha da yaklaşabilir. Halk yiyecek kıtlığı çekiyor, düşmanın zulmünden inim inim inliyor. Buna rağmen Madrit sakin ve sabırlı. Sosyalist ve devrimci olgunluğun yüce bir kanıtı ve bir kahramanlık örneği olarak tarihe yazılacak.

Nuovo Avanti, 19 Aralık 1936

III

İTALYAN GÖNÜLLÜLERİ NİÇİN İSPANYA'DA SAVAŞIYORLAR (57)

İtalyan işçileri!

Bütün italyan vatandaşları!

Burada, İspanya' topraklarında sosyalist, komünist, anarşist, cumhuriyetci ve bağımsız yüzlerce italyan gönüllüsünün bulunduğunu biliyor musunuz? Bu italyan gönüllüleri, Enternasyonal Tugaylar'a bağlı Garibaldi taburu adıyla ün salmış olan ve kumandan Pacciardi'nin yönettiği, bir tabur kurdular.

Niçin Garibaldi Taburu dendi buna? Dünya halklarının hürriyeti uğruna mücadele eden, ve geçen yüzyılda, Garibaldi ile tarihinin en yüce ve en şanlı dönemini yaşamış olan, demokratik gönüllülerin geleneğini devam ettirmek için.

Ve niçin burada, İspanya'da bulunuyoruz.

Başlıca üç sebebten dolayı:

Çünkü İspanya'nın davası, bütün dünya işçilerinin, özellikle de talyan işçilerinin davasıdır. Çünkü italyan faşizminin ispanyol faşizmine sağladığı desteğin utancını, İtalyanların, kanları pahasına da olsa, temizlemeleri gerekiyordu.

Madrit kadınları ve çocukları arasında ölüm saçan bu pilotların bizim topraklarımızın insanları olduğunu düşününce nefretle ürpermeyen namuslu bir italyan değildir, ülkemizin işçisi değildir. Ama italyan halkını temsil edenler bu cellatlar değil, Somosierra cephesinde can veren Fernando de Rosa, Aragon cephesinde ölen Mario Angeloni, Madrit göklerinde uçarken can veren Giuliano Viezzoli, Ascaso Kolu'nun italyan kesimi, Talavera cephesinde yüzlerce şehit veren Gastone Sozzi Bölüğü, özellikle de, Madrit Savunmasında büyük bir rol oynamış olan Garibaldi taburudur.

Ve nihayet, burada bulunuşumuzun üçüncü ve en önemli sebebi şudur: Enternasyonal Tugaylar'ın kurulmasıyla, dayanışma, yaşadığımız güç zamanlara tamamen uyan somut bir şekle büründü. Dayanışmayı öneren günlük emirler, para yardımları yetmiyor artık. Siyasî dayanışma, askerî bir dayanışmayla perçinlenmelidir. Gönüllüler bunu anladıkları için, şanlı komutanın yönetiminde Enternasyonal Tugaylar'ı kurdular. Garibaldi taburu, bu tugayların italyan kesimidir. Bugün, Enternasyonal Tugaylar İspanya'da savaşıyorlar. Yarın İtalya'da, Almanya'da ve kurtarıcı devrim ateşinin yandığı her yerde savaşacaklar.

Hürriyete susamış İtalyanlar, köleliğin zincirlerini kırmak isteyen işçiler göreviniz, yardım fonları kurarak, dayanışma çağrılarına katılarak, ve gönüllüler göndererek, Enternasyonal Tugaylar'ı vargücünüzle desteklemektir.

Göreviniz Musolini'nin ispanya politikasına karşı mücadele etmektir. Göreviniz, ispanyol asi-

lerine gönderilecek savaş malzemelerini ve onlara silah yetiştiren savaş sanayini sabote etmektir.

Böylece, kendi davanız, için, müşterek davamız için yani bütün halka ekmek, hürriyet ve barış verecek olan italyan devrimi için mücadele edeceksiniz.

Yaşasın hür İspanya!

Yaşasın hür İtalya!

Yaşasın Garibaldi Taburu!

Yaşasın Enternasyonal Tugaylar!

IV

ENTERNASYONAL TUGAYLAR SİYASİ KOMİSYONUNUN BİR ÇAĞRISI

Cumhuriyetçi İspanya toprakları üzerinde halkın hürriyeti için savaşan Enternasyonal Tugaylar'ın Siyasî Komisyonu, hürriyetin, demokrasinin ve dünya barışının zaferi için mücadele eden bütün sendikal ve siyasî kuruluşlara sesleniyor.

Halkın hürriyetine kastetme teşebbüsüne karşı cumhuriyetci ordunun ve halk milislerinin yanında savaşmak ve alman hitlerizmi ile italyan faşizminin İspanya'ya müdahalesi karşısında dünyanın dört bir yanında yükselen namuslu protestolara somut bir gerçeklik vermek için Enternasyonal Tugaylar, 16 şubat hür seçimleri sonunda kurulan meşru ispanyol hükümetinin emrine girmiştir.

Bütün siyasî partilerin, bütün kültürel ve sendikal kuruluşların militanlarından oluşan Enternasyonal Tugaylar, en iyi savaşçılarının kanları pahasına, giriştikleri mücadelede, halkın ispanya savaşına, barışı yok etmek için birleşen dünya faşizminin maşası partiler, oligarşiler ve insanlar tarafından zorla itildiğini bildirmek hakkını kendilerinde görüyorlar.

İspanya topraklarında kazılan siperler, Avrupa hürriyetinin siperleridir. Bunlar ,aynı zamanda, bütün dünya halkları karşısında haklarının ve gö-

revlerinin bilincine ermiş kahraman bir halkın dünya barışını savunduğu siperlerdir.

Kadınları ve çocukları öldüren, hatta savaş kurallarını dahi ihlal eden ücretli askerlere karşı bu halka ve onun hükümetine, her çareye başvurarak yardım edilmelidir.

Kendilerine başvuracağımız kuruluşlar, Enternasyonal Tugayların etrafında toplanmakla, asileleri boykot etmekle, Tugaylarımızın himayesini sağlamakla, yün elbise, yiyecek, ambulans satın alınması için yardım kampanyası açmakla kutsal bir görevi yerine getireceklerdir.

İş başına! Acele etmeliyiz. Çok şey yapmak gerek. Birkaç gün içinde olumlu sonuçlar elde etmek gerek.

Hürriyetin ve barışın savunulmasını, milletlerarası dayanışma hareketinin, İspanyol halkına ve Enternasyonal Tugaylar'a göstereceği cömertliğin derecesi belirleyecektir.

Madrid, 24 aralık 1936.

Enternasyonal Tugaylar Siyasi
Komisyonu adına:
andrè marty - pietro nenni

V

İSYANYA'DA SAVAŞ VE DEVRİM

Madrid Cephesi.

Largo Caballero'nun konuşmaktan hoşlandığı söylenemez. Pek az müdahale eder ama söylediği şeyler önemlidir. Bu susgun işçi, eylemi konuşmaya yeğler.

Bir şubatta Valensiya'daki konuşmasında, gerekli olduğu için sert sözler söylemiştir. Zaten, sözlerinin derin yankılar uyandırmasının sebebi, hem yararlı hem de tam zamanında yapılmış olmasıdır. İspanyol Halk Cephesi liderinin dediklerini özetleyelim öyleyse.

Savaşın sadece cephede değil fakat cephe gerisinde de kazanılacağını ya da kaybedileceğini söyledi. Disiplinin sadece siperlerde değil fakat şehirlerde ve köylerde de gerekli olduğunu söyledi.

Savaşın demir disiplini uygulanmaksızın devrimcilik oynamanın hiç bir şeye yaramayacağını söyledi. Ve bunları söylerken, bu gerçekleri sadece kendisinin dile getirmediğini, halkçı İspanya'nın göz kamaştırıcı mücadelesini çoşkuyla ve dikkatle izliyen bütün gözlemciler tarafından dile getirilmiş olduğunu belirtti.

Burada, İspanya'da, devrim'le savaşı birbirine karşıtmış gibi göstermeye çalışan bozguncu bir eğilim var. Bazıları kendilerini boylu boyunca devrime adadıklarını ve savaşı devam ettirme işini başkalarına bıraktıklarını ileri sürüyorlar.

Oysa nasıl ki savaş devrimin bir fonksiyonu ise tıpkı bunun gibi devrim de savaşın bir fonksiyonudur. Ama, «primum vivere» (her şeyin başı yaşamaktır» sözü, bizim durumumuzda savaşa uygulanmaktadır. Hiçbirşey, kurmak istediğimiz toplumun aydınlık geleceğini kağıda aktarmak kadar kolay değildir; ve devrim yasasını uzun uzun anlatmak nispeten kolaydır. Ama Franco'nun birlikleri Madrit'ten atılmazsa, silah gücüyle yenilgiye uğratılmazsa bu devrim yasasından pek bir şey kalmıyacak ve insanlığın hürriyete kavuşturulması da güme gidecektir.

Bundan dolayıdır marksistlerin şu formülü: «savaş boyunca halk birliğini güçsüz düşürecek hiçbir şey söylenmemeli, hiçbir şey yapılmamalıdır». Sosyalistlerle komünistlerin, siyasî planda yaptıkları tanım bundan dolayıdır: «Halkcı İspanya, demokratik cumhuriyet için mücadele ediyor.»

Bu formülün yol açtığı eleştiriler özellikle savaşmaya hiç de niyetli olmayanlardan geliyordu. Onlar savaştan iğreniyorlar. Olguları inceliyecekleri yerde kelimeleri zorluyorlar. Gerçekte, demokratik cumhuriyetle parlamenter cumhuriyeti birbirinden ayırd etmek gerekir. İspanya demokratik cumhuriyeti, iç savaşın kanlı ve kaçınılmaz olaylarından doğdu. Burada, büyük toprak sahipleri, büyük bankerler, büyük sanayiciler yok artık. Halk aristokrasinin köşklerine elkoydu. Ücretliler patronların terkettiği ve işletemedikleri firmalarda doğrudan doğruya yönetime katıldılar. Tarım işçileri büyük mülkleri kamulaştırdı. Burada, sosyal bir devrim gerçekleştirildi; çünkü Devlet -ve onun yetkili kıldığı kuruluşlar- tarafın-

dan faşistlerin mallarına elkonulduğu ve bunlar yepyeni bir şekilde yönetildiği için sınıflararası kuvvetler ilişkisi değişti.

Fakat İspanya sadece faşistlerden ibaret değil. Halk Cephesi, küçük ve orta burjuvaziyi, küçük toprak sahiplerini, küçük ve orta esnafı kapsıyor. Bütün bu sosyal katagorileri, sırf devrimcilik taslayacağız diye, ve mahalli ve kişisel çıkar hesapları yüzünden Cumhuriyetci toplumun dışına atmak ne hükümetin ne de -hürriyetine kavuştuğundan beri- kamuoyunun hiçbir şekilde müsaade etmeyeceği karşı-devrimci bir baltalama hareketi olacaktır. Milletin kaderinin söz konusu olduğu böyle bir savaşta halkı bölmeye kalkışanlar, tıpkı üretimi sabote edenler gibi, bir provokasyon ve ihanet içindedirler.

Caballero arkadaşın konuşmasıyla, mücadelenin yeni bir safhasına girdik: halkı birbirine düşürenler ya da üretimi sabote edenler, ister aşırıcı, ister maskeli faşist olsunlar, halkı karşılarında bulacaklardır. Güç ve zor günler geçirmiş olmasına rağmen her fedakârlığa katlanmaya hazır olan bu halk, bugünü provakatörlere, yarını da faşistlere karşı korumaya kararlıdır. İçine itildiği savaşı kazanacak ve bu savaştan güçlenmiş ve yenilenmiş olarak çıkacaktır.

Nuovo Avanti, 20 şubat 1937

VI

NİÇİN İSPANYA'DAYIZ?

155

(6 Şubatta, Pietro Nenni'nin Madrit U.T. Radyosunda yaptığı konuşma)

İtalyan dostlar!
Yoldaşlarımız! Ve hasımlarımız!
Sizlere sesleniyorum!

Bu akşam sizlere burada bulunuşumuzun sebeplerini, niçin bin beş yüz yoldaşımızın İspanya halkının hürriyeti uğruna savaşmaya geldiğini, başta sosyalist Fernando de Rosa, cumhuriyetci Mario Angeloni, komünist Guido Picelli olmak üzere, bir o kadarının da niçin ispanya savaş meydanlarında can verdiklerini anlatmak istiyorum.

Bu sebeblerin, sizce, sır dolu bir yanı olmasa gerek. Biz, İtalya'da Matteotti'nin öldürülmesine. Terracini ve daha birçoklarının on yılı aşkın bir bir zamandan beri hapis yatmalarına, son sıralarda, sosyalist profesör Pesenti'nin yirmi beş yıla mahkûm edilmesine yol açan aynı sebeblerden dolayı buradayız. Çünkü burası, hürriyetle kölelik, ve sosyalizm ile kapitalizm arasındaki mücadelenin en şanlı ve en trajik safhalarından birine sahne olan yerdir.

-Salt sosyo-ekonomik sebeblerden dolayı evrensel bir nitelik taşıyan- faşizm, İtalya'da 1922

yılında başarıya ulaşabildi, 1924'de Matteotti dönemini aşabildi ve 1926-1927 yılında bugünkü totaliter şekline bürünebildi, çünkü faşizmin saldırısı, ideolojik bir mücadele içinde fraksiyonlara ayrılmış olan işçi sınıfını ansızın bastırdı, çünkü faşist tehlike yeterince değerlendirilmedi ve özellikle de ülkemizin küçük ve orta burjuvazisi, kendi çıkarlarını korumanın en iyi yolu işçi örgütlerini ezmek ve ortadan kaldırmaktır zannetti.

İtalya'da Musolini'nin zaferi, Almanya'da Hitler'in zaferi, Portekiz ve Avusturya'da faşist yardakcılarının zaferleri Avrupa'yı gizli bir savaş içine sürüklediler, hayvanca bir şiddeti politikanın temel bir unsuru haline getirdiler, devletlerarası ilişkileri bozdular, farklı faşist ve nasyonalist rejimler, anti-komünist haçlı seferinde ve savaş hazırlığı döneminde elele verdiler.

Musolini'nin Milano söylevi ile (58) katıldığı ve bugün ülkemizin satılmış basınının dile doladığı Hitler'in anti-komünist mücadelesi nedir? Bu, işçilere karşı, hürriyete, demokrasiye karşı, barışa karşı bir mücadeledir. Faşizm, antikomünizm bayrağı altında, siyasî ve sosyal ilerlemeyi önlemek için hücuma geçiyor.

1931'de İspanya, monarşi özlemi içindeki Burbonların ve gerici güçlerin özellikle de aristokrasisinin ve çeşitli tarikatların saltanatına son verdi. Demokratik ve parlamenter cumhuriyet temeli üzerinde, tarım reformunun ve sosyal reformların gerçekleştirilmesine çalışıldı.

Bütün gerici güçler, demokratik kuruluşları baltalamak için işbirliği yaptılar. Katolik kilisesi kuvvetler ilişkisini değiştirmek için, ülkenin en yoksul ve en cahil halk yığınlarını etkiledi. 1933

seçimlerinde, bazı demokratik grupların ihaneti yüzünden, yavaş yavaş sağa doğru kayan iktidar, dinî irticaın eline geçti. Böylece, demokratların ve sosyalistlerin 1931'de yaptıkları her şeyin yıkıma uğradığı «iki karanlık yıl» başladı. Mücadele son derece çetin ve güç oldu. Sosyal ve siyasî çelişkiler gittikce şiddetlenerek, ekim 1934'de Asturias grevinde patlak verdi. İşçi sınıfı yenilgiye uğradı. Asturias, bütün dünyada dehşet ve nefret uyandıran korkunç bir «tenkil» hareketine sahne oldu. Ama bir halk, hürriyeti savunmak için silahlandı mı yenemiyeceği hiçbir şey yoktur. Gerici güçler, halk isyanını kanlı bir şekilde bastırmanın geçici başarılarını devam ettirmeye çalıştılarsa da, üstesinden gelemediler.

Kendilerini tehdit eden tehlikeyi göğüsleyen ve kanlı bir şekilde bastırılan grevin yarattığı nefret duygusuyla harekete geçen halk kuvvetleri birleştiler, ve ertesi yıl Şubat seçimlerini kazanacak olan Halk Cephesi'ni kurdular.

Halk Cephesi zaferinin anlamı şuydu: demokrasinin yaygınlık ve istikrar kazanması, köylüye toprak, işçiye ekmek ve herkese hürriyet. Parlamentonun ve ülkenin en güçlü partisi olmalarına rağmen, sosyalistlerin, henüz zamanı değil gerekcesiyle, katılmadıkları yeni bir hükümet kuruldu. İşte, geçen temmuzda, bu liberal ve demokrat hükümete karşı, Sermaye Hazretlerinin maşası olan faşistlerin, askerlerin, din adamlarının isyanı patlak verdi.

Faşizmin fazerinin ne demek olduğunu bizim geçirdiğimiz tecrübeyle bilen İspanyol halkı isyancılara silaha sarılarak karşılık verdi. Altı ay-

dan beri kahramanca direniyor ve zafere ulaşacağına güveniyor.

Toplara karşı yumruklarıyla savaşmak zorunda kaldığı korkunç temmuz günlerinden beri, Madrit barikatlarının, Musolini ve Hitler'in vargüçleriyle destekledikleri Franco birliklerine karşı koyduğu trajik kasım günlerinden beri, birlik içinde hareket eden ve haklı olduğuna inanan halk, ülkeyi faşist istilacılardan kurtaracak şanlı karşı-taarruza hazırlanıyor.

Şimdi, italyan dostlar, Musolini'nin niçin Franco'yu desteklediğini ve niçin faşist basının İspanya halkına ve bütün cinayetlerden suçlu tuttuğu «kızıllar»a karşı zehir kustuğunu kendi kendinize mutlaka soruyorsunuzdur.

«Kızıllar»ın cinayetlerinin neler olduğunu biliyoruz. Başlıcalarını sayalım:

— «Kızıllar» herkesin hür olmasını istiyorlar.

— «Kızıllar», banka ve sanayi feodalizmini yıkmak istiyorlar.

— «Kızıllar» toprağın köylülere ait olmasını istiyorlar.

— «Kızıllar» papazın kilisede dua etmesini fakat onun inandığı Allah'a ya da kiliseye inanmayanlara saygılı davranmasını istiyorlar.

— «Kızıllar», cumhuriyetin demokratik olmasını ve demokrasinin bağrında kardeşce bir hayatın yeşermesini ve sınıf farklarının ortadan kaldırılmasını istiyorlar.

— «Kızıllar», ordunun, halkın demokratik ordusu olmasını, ülkeyi korumasını ve bir baskı aracı olmamasını istiyorlar.

— «Kızıllar», basın hürriyeti, toplantı hürriyeti ve örgütlenme hürriyeti istiyorlar.

İşte bunun içindir ki Musolini'nin gazeteleri onları ve bizi haydutlar diye niteliyor. Ve işte bunun içindir ki Musolini, «kızılların» istediklerinin tam aksini isteyen Franco'yu destekliyor.

İşte biz bunun için buradayız. İşte Enternasyonal Tugaylar bunun için kuruldu. Ve bunun için, geçen yüzyılın en şanlı geleneklerini kendi bağrında toplayan Garibaldi taburu kuruldu. İşte bunun için bizlerden birçoğumuz burada öldü ve İtalya'nın hürriyet davasıyla özdeş olan İspanya'nın hürriyet davası uğruna kanlarını döktü.

İspanya Halk Cephesi'nin, İspanyol yurddaşları, İşçileri ve Köylüleri için istediklerini kendi ülkemizin yurtdaşları, işçileri ve köylüleri için de istediğimizden dolayı burada bulunuyoruz.

Biz burada İtalya'yı düşünerek mücadele ediyoruz. Ve geleceğe büyük bir güvenle bakıyoruz, çünkü bugün zafer yolunu biliyoruz ve silahlarımızı iyice biledik.

Bütün antifaşistler, İtalya'da halkın haklarını sağlayacak bir Halk Cephesi kuralım!

İspanya'nın zaferi, bizi İtalya'nın zaferine, Avrupa'nın zaferine ve dünya zaferine doğru götüren bir aşama olacaktır!

Hür bir İtalya için!

Yeni bir insanlık için!

Düşmanlara karşı halkın birliği için!

Bütün işçilerin en yüce özlemi sosyalizm için!

Selâm olsun italyan dostlara!

BAŞLICA OLAYLARIN DÖKÜMÜ

1930

ocak

30 Primo de Rivera diktatörlüğünün sonu.

1931

nisan

12 Belediye seçimleri.

14 13. Alfonso'nun düşüşü. (Cumhuriyetin ilânı (başkan: Alcala Zamora).

mayıs

10 Madrit'de ayaklanmalar, sonra hemen her yerde kilise ve manastırların yakılması.

haziran

28 Bir kurucu meclisin seçilmesi.

aralık

3 Toprak Kanunu. Sivil muhafızlarla anarşistler arasında şiddetli çarpışmalar.

9 Anayasanın ilânı.

1932

ocak

Jesus tarikatının lağvedilmesi.

mart

2 Boşanmanın, üç ay sonra da medenî nikâhın kabulü.

ağustos

10-13 Sevil'de general Sanjurgo'nun isyanı.

aralık

6 Katalonya valisi general Macia'nın ölümü.

1933

ocak

23 Cizvitlerin atılması.

mart

Franco, Balear adaları başkomutanı.

ekim

29 José Antonio de Rivera Falanj'ı kuruyor.

kasım

19 Milletvekili seçimleri. Sağcıların başarısı.

1934

ekim

4 Madrit ve Barselona'da devrimci grevler.

7 Asturıas madencilerinin ayaklanması, 30 000 kadar işçi silah zoruyla durduruluyor. Franko komutasındaki harekâtta 1000 işçi öldürülüyor. 90 000 tüfek ele geçiriliyor.

1935

şubat

Franco Fas ordusu başkomutanı, 13 mayısta savaş bakanı Gil Robles tarafından genel kurmay başkanlığına atanıyor.

1936

şubat

16 Millet Meclisi seçimleri. Halk cephesinin zaferi.

mart

Franko Kanarya adaları başkomutanlığına atanıyor.

nisan

General Mola, ayaklanma planını açıklıyor.

mayıs

10 Azano Cumhurbaşkanı.

temmuz

9 Falanjist Sanz de Heredia'nın öldürülmesi.

12 Teğmen Castillo'nun öldürülmesi.

13 Monarşistlerin lideri Calvo Sotelo'nun öldürülmesi.

İÇ SAVAŞ

temmuz

17 Fas'ta Halk Cephesi'ne karşı «millî ayaklanma»

18 Ayaklanma İspanya'ya yayılıyor. İçsavaşın başlangıcı.

19 Franco Tetuvan'a geliyor. Giral hükümeti, halka silah veriyor, Fransa'dan silah ve uçak istiyor.

20 Ayaklanmanın teorisyeni general Sanjuro'nun ölümü.

temmuz

22-25 Madrit'in Kuzey Doğusunda Sierra Savaşı. İçsavaşın ilk gerçek çarpışmaları. Franco İtalya ve Almanya'dan yardım istiyor, birliklerini Kıta Avrupasına geçirmek için.

25 Fransa'nın teslim ettiği ilk uçakların ve ilk silâhların İspanya'ya gelişi.

30 Fas'a ilk italyan ve alman uçaklarının gelişi.

ağustos

6 Franco Sevil'e geliyor.

14 Milliyetçiler Badojozu zaptediyorlar.

15 Fransa ve Britanya'nın ademi müdahale bildirisi. İtalya buna 21 ağustosta, Almanya 24, Rusya 28 ağustosta katılıyor.

eylül

3 Milliyetciler Majorka'da başarılı bir karşı taaruza geçiyorlar.

4 Largo Caballero hükümeti.

5 İran'ın düşüşü.

9 Ademi Müdahale Komitesi'nin ilk toplantısı.

13 Saint-Sébastian'ın düşüşü.

27 Franco generaller **generali oluyor.**

ekim

1 **Franco, devlet** başkanı.

7 Madrit yürüyüşünün başlangıcı.

12 Sovyet teknisyenlerinin ve silahlarının gelişi.

15 Enternasyonal Tugaylar'ın kurulması.

24 Her türlü siyasi ve sendikal faaliyetin yasaklanması. Milliyetci kararname.

29 Sovyet tanklarının Madrit'e girişi.

kasım

6 Hükümetin Valensiya'ya taşınması.

7 Enternasyonal Tugaylar'ın Madrit'e varışı.

20 Primo de Rivera'nın cumhuriyetciler tarafından öldürülmesi.

1937

ocak

Madrit'in kuşatılması.

şubat

10 Malaga'nın zaptedilmesi.

nisan

19 Tek parti kurulması ilgili kararname.

26 Guernica'nın Condor lejyonu tarafından bombardımanı.

mayıs

2-6 Barselona'da ayaklanmalar (400 ölü 1000 yaralı).

15 Largo Caballero'nun yerine Negrin'in atanışı.

29 «Deutchland»ın cumhuriyetciler tarafından bombalanması.

haziran

19 Bilbao'nun ele geçirilişi.

ağustos

26 Santander'in ele geçirilişi.

20 Kuzey bölgesi tamamen milliyetçilerin eline geçiyor.

31 Cumhuriyetci hükümet Barselona'ya naklediyor.

aralık

15 Milliyetçiler İspanya'nın 3/5'ini kontrol ediyor.

1938

8 Teruel Cumhuriyetciler tarafından ele geçiriliyor.

20 Barselona'nın İtalyan uçakları tarafından bombalanması.

şubat

1 Ekim 1936 geçici hükümetinin yerine ilk hükümetin kurulması.

22 Teruel milliyetcilerin eline geçiyor.

nisan

30 Negrin'in 13 maddelik bildirisi.

eylül

Franco, Fransa ve İngiltere'ye Avrupa'da savaş çıkarsa tarafsız kalacağını bildiriyor.

20 Cepheden çekilen 10.000 İtalyan'ın Napoli'ye gelişi.

30 Milliyetcilerin Ebre üzerine büyük karşı-taarruzu.

kasım

15 Cumhuriyetci birlikler Ebre'nin ötesine çekiliyor. Ebre savaşının sonu.

1939

26 Barselona'nın düşüşü.

mart

4 Casado cuntası iktidarı ele geçiriyor.

27 İspanya anti-komitern pakta katılıyor.

28 Madrit teslim oluyor.

30 Milliyetciler Valensiya'ya giriyorlar.

nisan

1 Zafer bildirisi: Savaş sona ermiştir.

mayıs

19 Zafer geçidi.

ÖZET
1936

— 1936 genel seçimleri.
— İki cephe kuruluyor : Halk Cephesi, Milliyetci Cephe.
— Solcuların istekleri : Grevci madencilerin affı, herkese ekmek, barış ve hürriyet.
— Sağcıların istekleri : Yeni bir İspanya, bir tek ve büyük İspanya.
— Halk Cephesi dört milyon oy alarak seçimlerden galip çıkıyor. Sağcılar üç buçuk milyon oy alıyor.
— Halk Cephesi, İspanya Parlamentosunda mutlak çoğunluğu sağlıyor.
— Köylüler işletilmeyen toprakları ele geçiriyorlar.
— Asturias madencileri serbest bırakılıyor.
— Bütün ücretler % 15 artırılıyor.
— 200 kilise yerle bir olmuş.
— 300 politikacı öldürülmüş.
— 130 grev olmuş.
— 10 gazete saldırıya uğramış.

1939'da İspanya

— İki milyon mahkûm.
— Beş yüz bin ev yıkılmış.
— Yüz seksen üç şehir büyük bir hasara uğramış.
— Üç yılda bir milyon ölü.
— Beş yüz bin sürgün.
— Altı yüz bin kişilik bir ordu.
— Tek bir parti : Falanj Partisi
— Tek bir din : Katolik dini.
— Tek şef : Franco.
— Ücretler 1936'daki seviyeye inmiş.
— Büyük toprak sahipleri topraklarına kavuşmuş.

NOTLAR

(1) Nisan 1931'de, XIII. Alphonso tahttan uzaklaştırılıp Cumhuriyet ilân edildi; sosyalistlerin ve cumhuriyetçi liberallerin işbirliği ile bir koalisyon hükümeti kuruldu (sosyalistler Ekim 1933'de hükümetten çekildi). Hükümet programı tarım, askerlik, eğitim ve sosyal güvenlikle ilgili reformların yapılmasını öngörüyordu. Muhafazakâr kuvvetler —monarşinin devrilmesi uğrunda mücadele etmiş olmalarına rağmen— bu hükümeti devirmek ve onun girişeceği eylemleri baltalamak için kendi aralarında birleştiler. Kasım 1933 seçimlerinde işçilerle köylüler bölündü. Cumhuriyetçiler ayrı ayrı listeler sundular, sol partiler ağır bir yenilgiye uğradı ve radikal-katolik, gericiler seçimleri kazandı. Tarım ve eğitim reformları durduruldu. Cumhuriyetçilerin azlettikleri subaylar görevlerinin başına döndü, siyasî hürriyetler gitgide kısıtlandı: eski rejimin adamları ve çıkarları ön plâna geçti. Lerroux-CEDA kabinesinin kurulması 1931 Cumhuriyetine tam bir ihanetti. Cumhuriyetin büyük bir hayal kırıklığına uğrattığı halk kitleleri Ekim 1934'de aynı cumhuriyeti savunmak için ayaklandılar. Asturias'da kahramanlığın doğruğuna erişen halk isyanı

kanlı bir şekilde bastırıldı: Faslılar'la hükümet kuvvetlerine karşı girişilen çarpışmalarda ve hava akınlarında binlerce insan öldü. 1934'de hâlâ gerçekleştirilememiş olan şey, İspanyol işçi sınıfıyla küçük burjuva sınıfları arasındaki ittifaktı. İşçi sınıfı, cumhuriyetçi partileri kendi peşinden sürükleyen bir politika uygulayabilecek güçte değildi. Sanayi proletaryasının ihtilâlci hareketi, tarım işçileri ve köylülerle bir bağ kuramamıştı. Ancak 1936'dadır ki partilerle sosyal sınıflar arasında geniş bir ittifak gerçekleştirilerek Halk Cephesi kuruldu ve 16 Şubat seçimleri Halk Cephesinin zaferiyle sonuçlandı. Ama İspanyol halkının büyük çoğunluğunun özlemlerine karşı millî ve milletlerarası faşizmin 19 Temmuz 1936 hükümet darbesi patlak verdi.

(2) Fransız yabancı Lejyonu tipinde piyade alayı. Sömürgelerde savaşmak için 28 Nisan 1920'de yarbay José Millan Astray tarafından kurulmuştur. Millan Astray, o zamanki kumandan Francisco Franco'nun yetkilerini paylaşmak istiyordu. Tercio'nun alâmeti, arkebüz tüfekleri, oluklu ok ve mızraktı.

(3) *Rafael de Riego y Nunez* (1785-1823), İspanyolların Napolyon'a karşı giriştikleri bağımsızlık savaşında Fransızlara esir düşmüştü. Amerika'daki İspanyol kolonilerinde isyan edenlerle savaşan taburun kumandanı Riego, Napolyon'un devrilmesinden sonra serbest bırakılınca, VII. Fernando'ya karşı girişilen isyana (1820) önayak oldu. VII. Fernando İspanya'ya dönünce (1814) 1812'de Cadiz'de Anayasaya göre kurulmuş olan ve Napolyan'a esir düştüğünde meşrutiyetini kabul ettiği Cortez'leri 1814'de dağıttı. İspanya, bu anayasaya dayanarak mutlak monarşiye, işkenceye ve bazı feodal haklara son vermiş ve halkın hakimiyetini ve basın hürriyetini ilân etmişti. VII. Fernando'ya karşı girişilen isyan hareketi, bütün ülkeye yayıldı, kralın isyancıları bastırmak için gönderdiği kıtalar onlara katıldı. Yenik düşen kral anayasanın meşruiyetini

kabul etmek ve ona bağlı kalacağına dair and içmek zorunda kaldı (Mart 1820).

(4) Toprak reformu, köylülere ve tarım işçilerine 45 milyon hektar toprak dağıtılmasını öngörüyordu. Bunun 40.000 hektarı, yani öngörülen miktarın % 0,009'u fiilen dağıtılmıştı.

(5) XVIII. Louis'nin 100.000 Fransız askerine verilen ad. Bunlar, Mayıs 1823'de, VII. Fernando ile müttefiklerini (mutlakiyetciler ve ruhban zümre), kendileriyle meşrutiyetçiler arasında patlak veren iç savaşta (1820) desteklemek için Angouleme kumandasında Sevil'e girdiler.

(6) *Azana*, 19 Şubat akşamı kabinesini kurdu; kabine şu bakanlardan oluşuyordu: *Manuel Azana:* başbakan (Cumhuriyetci Sol); savaş bakanı: *Carlo Masquelet* (Bağımsız), adalet bakanı: *Antonio Lara* (Cumhuriyetci Birlik), İçişleri: *Amos Salvador;* bayındırlık bakanı: *Santiago Cassares Quiroga;* (Cumhuriyetçi Sol), eğitim bakanı: *Marcelino Domingo* (Cumhuriyetci Sol) Maliye: *Gabriel Franco;* dışişleri: *Augusto Barcia* (Cumhuriyetçi Sol); tarım: *Mariano Ruiz Funes* (Cumhuriyetçi Sol); sanayi ve Ticaret: *Placido Alvarez Buylla* (Cumhuriyetçi Birlik); çalışma: *Enrique Ramos* (Cumhuriyetçi Sol); Ulaştırma: *Manuel Blasco Garzo* (Cumhuriyetçi Birlik); denizcilik: *José Giral* (Cumhuriyetçi Sol).
Azana y Diaz Manuel, 10 Ocak 1880'de Alcala de Heneres'de doğdu. 4 Kasım 1940'da Montauban'da öldü. Madrid ve Paris'te edebiyat, felsefe ve hukuk öğrenimi gördü. 1903'den 1920'ye kadar Madrid Üniversitesinde genel sekreterlik yaptı ve kıyasıya mücadele ettiği Rivera'nın devrilmesinden sonra başbakan oldu. 1930'da Cumhuriyetçi Hareket Partisi'nin başkanlığına getirildi. Cumhuriyetin kurulmasına yol açan 1930 Devrimci Cumhuriyet Komitesi'nin üyesi olduğu için tutuklandı ve ancak 1931 Nisanında Cumhuriyet'in ilânı üzerine serbest bırakıldı. Geçici hü-

kümette savaş bakanı oldu. Ekim 1931'de Niceto Alcala. Zamara başbakanlıktan istifa edince başbakanlık görevini de üstlendi. Leroux hükümeti dönemine kadar (1933) başbakan olarak kaldı. 1934 Nisan'ında Cumhuriyetçi Sol Parti'yi kurdu. Ekim olaylarına karıştı diye hapsedildi ve ancak birkaç ay sonra serbest bırakıldı. 1936'da, Şubat seçimleri sonunda kurulan kabinede başbakan iken 27 Şubat 1939'a kadar Cumhurbaşkanlığı yaptı.

Azena, üslûbu son derece güzel bir hiciv yazarıdır. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Vita di Don Juan Valera, En el poder y en la opposition* ve 1940'da Fransa'da sürgündeyken yayınlanmış *Valada en Benicarlo.* Askerî problemleri inceleyerek Fransız Ordusu ve yönetimi hakkında yazılar yazdı. Savaş bakanıyken, orduda bir reform yaptı, başbakanlığı sırasında bölgesel özerklik meselesini ele aldı ve Katalonya statüsünün onaylanmasını sağladı.

(6a) 24 Şubat 1940'da Franco hükümeti, tarım reformu gereğince köylülere dağıtılmış bütün toprakların, eski sahiplerine geri verilmesini emreden bir kararname yayınlıyordu. İrtica boş durmuyordu.

(7) 13 Mayısta ilân edilen Casares Quiroga başkanlığındaki bakanlar kurulu şöyleydi: başbakan ve savaş bakanı: *Santiago Casares Quiroga* (Cumhuriyetçi sol), denizcilik bakanı: *José Giral* (Cumhuriyetçi Sol); adalet: *Manuel Blasco Garzon* (Cumhuriyetçi Sol); İçişleri: *Juan Moles* (Cumhuriyetçi Birlik); millî eğitim: *F. Barnes* (Cumhuriyetçi Sol); tarım: *Mariano Ruiz Funes* (Cumhuriyetçi Sol); maliye: *Enrique Ramos* (Cumhuriyetçi Sol); dış işleri: *Augusto Barcia* (Cumhuriyetçi Sol); *sanayi ve ticaret: Placido Alvarez Buylla* (Cumhuriyetçi Birlik); çalışma ve sağlık: *Juan Lluhi Vallesca (Esquerra),* ulaştırma: *Bernardo Giner de los Rios* (Cumhuriyetçi Birlik). *Santiago Casares Quiroga,* uzun zaman avukatlık yaptığı Corogn'da 1884 yılında doğmuştu. Monarşi'-

nin son yıllarında (1930) kurulmuş Devrimci Cephe'ye girdi, Galan ve Hernandez adlı yüzbaşıların başarısız isyanlarından sonra Jaca'da tutuklandı. Kısa bir süre hapis yattı. Tahliyesinden hemen sonra Corogn'ya döndü ve orada politik faaliyetine tekrar başladı.

Nisan 1931 seçimleri sonunda kurulan Cumhuriyet'de geçici hükümet başkanı Alcalà Zamora, onu Denizcilik bakanlığına atadı. Kurucu Meclis'in açılışından sonra ilkin içişleri, ardından da adalet bakanı oldu. Quiroga'nın kurduğu Bağımsız Galiçya Cumhuriyetci Partisi, Kurucu Meclis feshedilmeden az önce ikiye ayrıldı ve Quiroga, Marcelino Domingo'nun radikal sosyalistleri ile Cumhuriyetçi Eylem partisi'nin birleşmesinden doğan Aza'nın Cumhuriyetçi Sol Partisi'ne katıldı. Sol'un iktidarına son veren ve C. E. D. A.'nın Leroux hükümeti ile işbirliği yapmasına yol açan 1933 Kasım - Aralık seçimlerinden sonra, Casares Quiroga, cumhurbaşkanı Alcala Zamora ile bütün ilişkilerini kestiğini ilân eden Cumhuriyetçi Sol Parti'nin bildirisini imzaladı. Halk Cephesi'nin Şubat 1936'daki zaferinden sonra, Casares Quiroga, bayındırlık bakanı oldu, sonra aynı hükümette, sağlık sebeblerinden dolayı ayrılan İşçisleri bakanı Amos Salvador'un yerine geçti. Ölümü 1950.

(7a) Musolini'nin Roma'daki sarayı, Duçe önemli konuşmalarını bu sarayın balkonundan yapardı.

(8) Casares Quiroga, Martines Bario'yu yeni kabineyi kurmakla görevlendiren cumhurbaşkanı Niceto Alacala Zamora'ya 19 Temmuz 1936'da istifasını sunmuştu. Yeni kabine şöyleydi: başbakan: ***Diego Martinez Bario*** (Cumhuriyetçi Birlik); dışişleri: ***Justiniz Azcarate*** (Cumhuriyetçi Milliyetçi Parti); içişleri: ***Augusto Barcia*** (Cumhuriyetçi Sol); Savaş: ***José Miraja*** (partisiz) denizcilik: ***José Giral*** (Cumhuriyetçi Sol); maliye: ***Enrique Ramos*** (Cumhuriyetçi Sol); ulaştırma: ***Juan Lluhi Vallesca*** (Esquerre); ta-

rım: ***Ramon Feced*** (Cumhuriyetçi Milliyetçi parti); çalışma: ***Bernardo Giner de Los Rios*** (Cumhuriyetçi Birlik); adalet: ***Manuel Blasco Garzon*** (Cumhuriyetçi Birlik); sanayi ve ticaret: ***Pelacido Alvarez Buylla*** (Cumhuriyetçi Birlik) bayındırlık: ***Antonio Lara*** (Cumhuriyetçi Birlik); millî eğitim: ***Marcelina Domingo*** (Cumhuriyetçi Sol); sandalyesiz bakan: ***Filippo Sanchez*** (Cumhuriyetçi Milliyetçi parti)

Martinez Bario, başbakanlıktan çekilince, denizcilik bakanı Giral, başbakanlığı da üzerine aldı. Kabinesi, içişleri bakanlığına Sebastian Pozas'ın getirilmesi hariç, Martinez Barrio kabinesinin aynıydı. Miraja, savaş bakanlığından istifa edince, yerine general Castello geçti. Castello, ağustosta ayrılmak isteyince, savaş bakanlığına Saravia Juan Fernandez atandı. Gene ağustosta, Giral de, denizcilik bakanlığını Francisco Matz Sanchez'e devretti.

Küba Santiago'sunda 1880'de doğan ***José Giral, Salamank*** üniversitesinde profesörlük ve Madriz merkez üniversitesinde de rektörlük yaptı. Milletvekili iken, 1931 yılında denizcilik bakanı, 1936'da Negrin'in kabinesinde dışişleri bakanı oldu. İç savaş sona erince, Meksika'ya yerleşti ve Meksika Koleji'nde, Ekol Politeknik'de ve Devlet Üniversitesinde profesörlük yaptı. İspanyol Cortez'i 1945'de Meksika'da (sağcıların temsilcileri olmaksızın) yaptığı toplantıda Martinez Barrio'yu başkan seçti. Birkaç gün sonra, Giral, sosyalistlerin, cumhuriyetçi partilerin, Esquerra'nın, Millî İş Konfederasyonu'nun (C.N.T.), ve 1946'da da, komünistlerin, bir Galiçyalının, ve Sanchez Guerra'nın temsil edildiği bir hükümet kurdu. 1947'de başkanlıktan ayrılınca yerine Llopis seçildi.

(9) ***Prieto y Tuero İndalecio,*** ocak 1883'de Oviedo'da doğdu. Çok yoksul bir aileden geldiği için ***El Liberal de Bilbao***'nun yazı işlerinde stenograf olarak çalıştı ve kendini kısa zamanda sevdirdi. Tam 36 yıl gazete-

nin ilham kaynağı oldu (1901—1937), Cortez'de 1918 — 1923 döneminde milletvekili iken seçkin bir hatip olduğunu gösterdi. 1930 yazında kurulan ve Cumhuriyet'i oluşturan Devrimci Komite'nin en etkili üyesiydi. 14 Nisan 1931'de Cumhuriyet ilân edilince, Zamora'nın kabinesinde maliye bakanlığı ve Zamora'nın cumhurbaşkanlığına atanmasından sonra da Azana hükümetinde bayındırlık bakanlığı yaptı. 1933 — 1936 döneminde Cortez'de milletvekiliydi. 1936 askerî hükümet darbesinden sonra millî savunma, denizcilik ve hava kuvvetleri bakanı oldu.

İspanya savaşı sona erince Fransa'ya geçerek göçmenlere yardım derneklerinden biri olan *GİARE*'yi yönetti. Sonra, Fransa'dan Meksika'ya geçti, ikinci dünya savaşı sonunda, Fransa'ya, oradan da İngiltere'ye döndü. 1947 yılında Franko rejimini yıkmak için, Franko aleyhtarı askerlerle Gil Robles'in monarşistleri arasında yakınlaşma sağlayan bir hareketi yönetti.

(10) *Ramon Gonzales Pena,* Mierez'de doğdu. 5 Ağustos 1952'de Meksika'da öldü. 1934 Gil Robles hükümetine karşı yapılan ayaklanmayı yönetti. Önce ölüme mahkûm edildiyse de, sonradan cezası otuz yıl hapse çevrildi. 1936 şubat seçimlerinde Halk Cephesi'nin zaferinden sonra serbest bırakılınca Genel İşçi Birliği'ne ve İspanyol Sosyalist Partisi'nin icra komitesine başkan seçildi. 1938'de, Negrin kabinesinde adalet bakanı oldu.

(11) Kendi yağıyla kavrulan bir aileden 15 Ekim 1968'de dünyaya gelen *Largo Caballero*'nun çocukluğu ve gençliği oldukça güç şartlar altında geçti. Daha 8 yaşındayken, bir karton kutusu fabrikasında çırak olarak çalıştı. 1904 yılına kadar çalıştığı sıvacılığı öğrenmeye başladı 9 yaşında. 1899'da 20 yaşındayken, sosyal problemlere ilgi duymaya başladı. 1890'da sendika üyesi oldu. 1894'de Sosyalist Partisi'ne kaydoldu ve zamanla işçi sınıfının gü-

venini kazandı. Madrit'teki Halkevi'nin önce sekreteri sonra da başkanı oldu ve Genel İşçi Birliği üyeliğine seçildi, 1917 grevi sırasında ölüme mahkûm edildiyse de cezası hapse çevrildi. 1918'de milletvekili seçilince affa uğradı. Primo de Rivera'nın diktatörlüğü süresince (1923 - 1930) Genel İşçi Birliği'ni temsil etti. Cumhuriyetçi Devrim Komitesi'nin üyesiyken, monarşinin kaldırılmasından sonra kurucu Cortez'e seçildi. İşçi Enternasyonali'nin Yönetim Kuruluna, Sosyalist Enternasyonal genel komitesine katıldı ve 1911'de, 1916'da, 1917'de, yani tam dört kere, sürgün edildi. 1933'de Sağ'ın etkin olduğu Cortez'e seçilince, 1934 ihtilâl hareketini örgütledi. Suçlu görülüp hapsedildiyse de Savaş ve Denizcilik Yüksek Konseyine seçilerek temize çıktı. 1936'da tekrar Cortez'e girdi ve 15 Mayıs 1937'ye kadar başbakanlık ve bakanlık yaptı. 1939'da Fransa'ya geçti. 1943'de Orionnenburg'a sürgün edildi. 24 Nisan 1945'e kadar kaldı burada. 1946'da Paris'te öldü. Değerli bir gazeteciydi. Genel İşçi Birliği'nin *Bolletino* adlı gazetesini yayımladı, *Herald de Madrit*'de el *Socialista*'da ve İspanya'nın belli başlı sosyalist gazetelerinde çalıştı. *İşçi Birliği'nin geçmişi, şimdiki durumu ve geleceği* adlı bir eseri vardır.

(12) Hükümet şu bakanlardan kurulmuştu : başbakan ve savaş bakanı : *Francisco Largo Caballero* (Sosyalist Parti); dış işleri : *Del Vahyo* (Sosyalist Parti); hava - deniz : *İndalacio Prieto* (Sosyalist Parti); içişleri : *Angel Galarza* (Sosyalist Parti); maliye : *Juan Negrin* (Sosyalist Parti); millî eğitim : *Jesus Hernandes* (Komünist Partisi); sanayi ve ticaret : *Anastasio de Gracia* (Sosyalist Parti); bayındırlık : *Jose Antonio Aguire* (Milliyetçi Bask); adalet : *Mariano Ruiz Funes* (Cumhuriyetçi Sol); tarım : *Luis Vicente Uribe* (Komünist Partisi); ulaştırma : *Bernardo Giner de los Rios* (Cumhuriyetçi Birlik); çalışma : *Juan Thomas y Piera* (Katalan Solcu Partisi); sandalyesiz bakan : *Jose Giral* (Cumhuriyetçi Sol).

6 Eylülde Aguirre istifa etti ve bayındırlık bakanlığına vekâleten getirildi. 1936 Eylülü sonunda Bask Milliyetçi Katolik Partisi'nin temsilcisi Manuel Iruyo, hükümete sandalyesiz bakan olarak katıldı.

(13) 1936 Kasımının ilk günlerinde kurulmuş olan ve önceleri 18 üyeden oluşan Madrit Millî Savunma Komitesi 3 Aralıkta Cortez'deki toplantıdan sonra 10 kişiye indirildi; başkan : *Miaja;* sekreterlik : *Maksime Dios* (Sosyalist Parti); kamu düzeni : *Santiago Carillo* (Birleşmiş Sosyalist Gençlik); şehirin tahliyesi: *Enrico Jimenes* (Cumhuriyetçi Birlik); iaşe : *Pablo Yague* (Genel İşçi Birliği); milis heyetleri: *Dieguez* (Komünist Partisi); ulaştırma : *Amor Nuna* (Milli İş Komitesi); basın ve propaganda : *Carenno Espano* (Cumhuriyetçi Sol); savaş sanayi : *Enrique Garcia* (Hürriyetçi Gençlik); cephe hizmetleri : *Francisco Caminero* (Sendikalist Parti).

Cortez'de alınan bir karar gereğince «Millî Savunma Komitesi»ne «Madrit'i Savunma Komitesi» dendi.

(13) Ademi Müdahale Komitesi.

(14) İspanya'da ilk cumhuriyet, Amédée de Savoie'nın tahtan feragat etmesi sonunda 11 Şubat 1873'de ilân edilmiş ve 1874 Kasımına kadar devam etmiştir. Kartaca cumhuriyetindeki iç bölünmelerle ilgili ayrıntılı bilgi için Engels'in *Bakunistler iş başında* ve Marx - Engels'in *Anarşizme karşı* adlı eserlerine bakınız.

(15) Marcel Rosenberg. Sovyet Rusya'nın İspanya büyük elçisi. İspanya dönüşü bir tasfiye hareketi sonunda kurşuna dizildi.

(16) Engels, *Bakunistler işbaşında;* Marks ve Engels, *anarşizme karşı.*

(17) Engels, *Otorite'ye dair.*

(18) 5 Kasım 1936'da, anarşistlerin katılmasıyla Caballero hükümetinde değişiklik yapıldı. C.N.T. (Millî İş Konfederasyonu) dört bakanlık elde etti : adalet, sağlık, koruyucu hekimlik (yeni bir bakanlık), sanayi ve ticaret bakanlıkları. Ticaret ve sanayi bakanı Anastasio de Gracia, Tomas y Piera'nın yerine çalışma bakanı oldu. Nihayet, basın ve propaganda bakanlığı kuruldu ve kabine şu şekli aldı : başbakan ve savaş bakanı : *Caballero,* dışişleri : *Alvarez del Vayo;* havacılık ve denizcilik : *I. Prieto;* maliye : *Negrin;* eğitim : *J. Hernandez;* adalet : *Juan Garcia Oliver* (anarşist); içişleri : *Angel Galarza;* çalışma : *Anastasio de Gracia;* tarım : *V. Uribe;* bayındırlık : *Just* (cumhuriyetçi sol); ulaştırma : *B. Giner de los Rios;* sanayi : *Juan Peiro* (anarşist); ticaret : *Juan Lopez* (anarşist); sağlık : *Federica Montseny* (anarşist); basın ve propaganda : *Carlos Espla* (Cumhuriyetçi Sol); sandalyesiz bakanlar : *Giral, Iruyo, Ayguade.*

(19) *Juan Lopez Negrin,* La Palmas'da (Kanarya adaları) doğdu. Leipzig Üniversitesi tıp ödülünü kazanan, 1931'de Madrit Üniversitesi'nde profesör olan Negrin, faaliyetlerine bir hız verdiği Üniversite Sitesi genel sekreterliğe getirildi. 1929'da İspanyol Sosyalist Partisi'ne kaydoldu. 1931, 1933, 1936'da Cortez'e milletvekili seçildi. Caballero hükümetinde maliye bakanlığı, 1937'de başbakanlık yaptı. 1938'de savunma bakanlığında sandalyesiz bakan oldu. 1939'da Fransa'ya sonra İngiltere'ye (1940) sürgüne gitti. Alman istilasından kurtulmuş diğer avrupa hükümetleri gibi kendi hükümetinin de tanınması gerektiğini savunarak savaş boyunca İngiltere'de kaldı. 1945'de Meksika'ya gitti ve geçici cumhurbaşkanı Martinez Barrio'ya sürgün hükümetin başbakanlığından istifa ettiğini bildirdi.

14 kasım 1956'da Paris'te öldü. Adı Moskova'da bulunan 510 ton ispanyol altının kullanılması gibi bela-

lı bir meseleye karıştı. Negrin'in ailesi Madrit hükümetine başvurarak sözkonusu altınların makbuzunu yolladı. Pravda, maliye bakanı ve başbakan Negrin'in imzasını taşıyan makbuzlardan anlaşıldığı gibi, tüm altınların cumhuriyetçi hükümet tarafından kullanıldığını belirtti.

(20) Burjuvazi ile uzlaşan adam. Vergara'da 31 ağustos 1839'da, general Espartero, rakibi ve Don Carlos'cu kuvvetlerin kumandanı general Maroto ile kucaklaşarak bir uzlaşmaya varmıştı.

(21) Cumhurbaşkanı, Negrin'i hükümeti kurmakla görevlendirmeden önce, Caballero ile görüşmüş ama Caballero, ileri sürülen iki şartı kabul etmemişti. Birinci şart, başbakanlığı, savaş bakanlığından ayırmak, ikincisi de Prieto'yu milli savunma bakanı yapmaktı. Caballero teklifi niçin reddettiğini bana şöyle açıklamıştı: bir onur meselesiydi bu, çünkü bütün komuta mevkilerini ele geçiren komünistlere artık hiç güveni kalmamıştı ve de Prieto zafere inanmıyordu.

(22) 3 mart 1937'de, Valensiya'da, sosyalist ve komünist partileri arasında bir eylem birliğinin gerçekleşmesi konusunda Prieto ile uzun uzun konuştuk. Birkaç haftadan beri üzerinde durulan bir meseleydi bu. Prieto birleşmeden yanaydı ve doğrudan doğruya Cumhuriyetci İspanya'nın acil çıkarları bakımından böyle bir tutum içindeydi. «Ademi müdahale bizi boğuyor diyordu. Paris'ten ne işimize yarayacağını bilmediğimiz sempati sözlerinden başka bir şey elde etmiyoruz. Sovyetler Birliği bize yardım ediyor ama tedbirli davranarak. Belki bizim birleşmemiz, daha fazlasının yapılmasına yol açar.» Prieto, iç politika, bakımından da, iki partinin birleşmesini yararlı buluyor, böylece disiplinsiz hareketlerin önleneceğini umuyordu. Aynı tez, bir müddet sonra, 19 martta, Paris elçiliğinde kendisiyle konuştuğum Luis Araquistain tarafından da önerilmişti. Birleşme, savaş ve

devrim açısından İspanya'nın kurtuluşu olacaktır diyordu. Eylem birliğinden yana olan ama organik birleşmeye (tek bir parti haline gelmeye) yanaşmayan Negrin bu görüşte değildi. Caballero ise bu görüşe karşı çıkıyordu. Sekreterleri Ramon Hamoneda, Caballero'nun görüşünü ilginç bir şekilde özetliyordu: «Ben istediğim zaman sen istemiyordun ve şimdi senin istediğini artık ben istemiyorum». Kendi payıma, Valensiya'da eylem birliği anlaşmasının gerçekleştirilmesine katkıda bulundum. Ne Fransa'da, ne de İspanya'da, ideolojik temele ve somut şartlara dayanmayan bir organik birlikten yana oldum. Bazıları (Fransa'da Paul Faure ve Séverac bu tutumdaydı) daha kolay ve daha çabuk gerçekleşecek eylem birliğini engellemek için organik birleşme görüşünü ileri sürüyorlardı.

(23) Negrin hükümeti 18 mayıs 1937'de kuruldu. Görev bölümü şöyleydi: başbakan, maliye ve ekonomi bakanı: *Juan Negrin* (sosyalist parti); dış işleri: *José Giral* (Cumhuriyetci sol); millî savunma: *İndalecio Prieto* (sosyalist parti); adalet: *Manuel Iruyo* (Bask milliyetci katalan partisi); içişleri: *Julian Zugazagoitia* (sosyalist parti); millî eğitim: *Jezus Hernandez* (komünist partisi); tarım: *Vicente Uribe* (komünist Partisi); bayındırlık: *B. Giner de los Rios* (cumhuriyetci birlik); çalışma: *Ayguade* (solcu katalan.) 11 aralık'ta istifa eden adalet bakanı Iruyo kabinede sandalyesiz bakan olarak kaldı. Mariano Anso Zunzarren adalet bakanlığına atandı.

(24) Hükümetten ayrılan Caballero, U.G.T.'deki genel sekreterlik görevine döndü. Parti'nin komünistlerle anlaşma politikasına karşı C.N.T.'deki anarşistlerle ittifakı önermişti. Ama Caballero'cu çoğunluk, Millî Komite'de sosyalistlerin ve komünistlerin muhalefetiyle karşılaştı. İcra komitesi, çoğunluğu sağlayabilmek için U.G.T.'ye bağlı 42 federasyondan 29'unu, aidatlarını ödemedekleri gerekcesiyle ihraç etmişti. 1 Ekim 1937'de, Millî Komite'deki çoğunluk, ihraç

edilen federasyonların yeniden alınmasına ve Gonzales Pena başkanlığında yeni bir İcra Komitesi kurulmasına karar vererek, Valensiya'da toplandı. Grafik Sanatlar Federasyonu'ndan Rodriguez Vega genel sekreterliğe atandı. Eski icra komitesi, başkan José Diaz Alor ve genel sekreter Largo Caballero'nun imzasını taşıyan bir bildiri yayınlayarak «olup bitti»yi tanımadıklarını ve görevlerinden ayrılmayacaklarını belirttiler. 5 Ocak 1938'de, U.G.T.'nin genişletilmiş millî komitesi ve iki icra komitesi (Gonzales Pena ve Largo Caballero) örgütün yeni icra komitesini seçmek için Valensiya'da toplandılar. Léon Jounhaux başkanlığındaki bir komisyon, Jouhaux'un önerdiği uzlaştırıcı formülü kabul etti ve üyelerinin arasından Caballero'cu dört temsilcinin de bulunduğu bir icra komitesi seçildi.

(25) 14 ağustos 1938'den sonra Barselona hükümetinni aldığı bir kararla ölüm cezaları uygulanmaz oldu.

(26) Bazı anlarda İspanya'da partinin her alanda başvurduğu ve dehşet verici bir hale gelen terörizm hakkında yabancı ülkelerin hemen hiçbir fikri yoktu. İspanyol sosyalist partisi, anarko-sosyalistlerin yada öyle olduklarını söyleyenlerin yüzlerce sosyalist militanı öldürdüklerini resmî bir belgeyle açıklamıştı. Komünistler tarafından tertiplendiği kolayca anlaşılan vahim olaylar şiddetli tartışmalara yol açtı. Meselâ, Barselona hapishanesinden kaçırılıp tabancayla vurulan Camillo Berneri'nin durumu da bu tür tartışmalara konu olmuştu. Troçkist lider Nin'i ve hatta rus menşeviği Abromoviç'in Barselona'da esrarengiz bir şekilde ortadan kaybolan oğlu da aynı akıbete uğramıştı. Komünistlerin İspanya'da devlet organlarının yanısıra polis örgütlerine sahip oldukları kesindir. Bu durum diğer örgütlerle ilişkileri güçleştirmiştir. Özellikle, polis görevlerinin uygulamasında yani, keyfî davranışın ya da hatalı bir hareketin vahim sonuçlar doğuracağı bir alanda parça, bütünün yerini alırsa, bütün koalisyon politikası güçleşir.

(27) Julio Alvarez del Vayo, Vilaviciosa de Odon'da doğdu (20 nisan 1885). Hukuk doktoru olarak, Londra'da *School of Economics and Political Sciences*'da eğitim gördü, ve Leipzig Üniversitesi'nde milletlerarası işçi hareketleri tarihi ve sosyalizm tarihi derslerine katıldı. İspanyol sosyalist partisine kaydolunca, birinci dünya savaşı sırasında Madrid *El Liberal* gazetesinin New-York muhabiri olarak gazeteciliğe başladı. 1916'da Almanya'da sosyalist sol'un pasifist grubunun eylemlerine, özellikle, Rosa Luxemburg'unkilere katıldı. Madrit *El Sol* gazetesinin İsviçre ve Almanya (1920-1924), Buonos-Ayres *La Nacion'un orta Avrupa muhabirliğini yaptı. 1922'de Nansen heyeti* ile birlikte Ukranya'da açlıkla mücadele için Sovyet Rusya'ya gitti, ve 1924'de döndü. Sovyetler Birliği hakkında bir kitap yayınlandı: *La Nueva Rusia*. 1924'den İspanya'da Cumhuriyet ilânına kadar (1931) *La Nacion* ve *Manchester Guardian*'ın muhabirliğini yaptı. Meksika'da İspanya elçisi iken Sovyet Rusya'ya atandı, fakat İspanya'daki politik gelişme yüzünden istifa etmek zorunda kaldı. Chaco (Bolivya-Paraguay) savaşında uzlaşmayı sağlayan Birleşmiş Milletler Komisyonu'na başkanlık etti ve Sosyalist Parti'nin Madrit milletvekilliğini yaptı. Halk savaşı boyunca dışişleri bakanı, Birleşmiş Milletler'de ilk ispanyol delegesi ve ordu siyasî komiseri oldu.

İçsavaş sonunda A.B.D.'ne sürgün gönderildi. New York'ta Milletlerarası Anti-faşist Eylemi: *Free World*'ü yönetti ve *The Nation*'un dış politika yazarı oldu. *The Gazette and Daily* ve *El Nacional*'in özel muhabirliğini yaptı. «*Çin'de röportajı*» kitap halinde yayımlandı. Diğer eserleri: *On İki Yıl Sonra Almanya, Rusya. İspanya'da Başlayan Savaş, La Senda Roja* (roman), *Sonuncu iyimser* (otobiyografi). Sürgündeyken İspanyol Sosyalist Birliği'nin başkanlığını yaptı.

(28) Santander'in ele geçirilmesi italyan basınında millî zafer olarak gösterilmişti. *La Tribuna*, «faşist İtalya ile oyun olmaz» diye yazıyordu. *Popolo d'Italia* ve

Giornale d'Italia, İspanya'daki faşist birliklerin savaşı ile italyan neo-emperyalizminin Akdeniz'deki hedeflerinin birbirine bağlı olduğuna işaret ediyordu. Virginio Gayda: «Türkülere geçecek yeni hareket, bu sefer italyanca yazılacak ve Musolini'nin kurduğu yeni Roma İmparatorluğu» Akdeniz'de yeni bir destanın başlangıcı olacak» diye yazıyordu. Faşistler Santander'de silahsız ve örgütsüz birliklere karşı savaştıklarına göre, bir bölünme vardı bu lirizmde.

(29) Huesca savaşı denince, emireri ve Tugay başhekimi ile birlikte ölen 12. Enternasyonal Tugayı'nın komutanı general Lukacs ve Garibaldi Tugayı'nın birinci topcu taburu komutanı İtalo Battisteli hatıra gelir. Kahramanca ölen bu iki komutanın hatırasının yanısıra, hastabakıcılık görevini yerine getirirken ölen, sosyalist militan Geminelli yoldaşı anmak isterim. Huesca savaşı ile ilgili bir olayı da hiç unutamam. Bu savaşın olduğu akşam Carlo Roseli ile kardeşi Nello'nun Fransa'da öldürülmüş olduğunu öğrendim. Carlo Rosseli, içsavaş başında Huesca'da savaşmıştı. Faşizme karşı girişilen mücadeleye somut bir nitelik kazandırmak için, İspanya'ya yardıma koşanlar arasında en önde gidenlerdendi.

(30) Londra Komitesi, İspanya'ya karşı Fransa tarafından başlatılan «ademi-müdahale» politikasını benimseyen 27 Avrupa ülkesinden oluşmuştu. İlk toplantıya 26 millet katılmıştı: Arnavutluk, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çekoslovakya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Büyük Britanya, Yunanistan, Irlanda, İtalya, Yugoslovya, Litvanya, Letonya, Lüksemburg, Norveç, Hollanda, Polonya, Romanya, İsveç, Türkiye, Macaristan, S.S.C.B. Almanya ve İtalya ile tam bir anlaşma halinde olan Portekiz «ademi müdahale» politikasını desteklediği halde, gelmemişti. Portekiz, komite dışında kaldı ve komiteye, ancak, girişilen teşebbüsleri baltalamak amacıyla katıldı.

(31) *Paul Faure*, S.F.I.O.'nun (İşçi Enternasyonali fransız

seksiyonu'nun) sekreteri, René Belin de C.G.T.'nin sekreter yardımcısı.

(32) Cumhuriyetci ispanyol hükümeti, 30 ekim 1937'den itibaren Valencia'dan Barselona'ya nakletmişti.

(33) *Emile Vandervelde* 27 aralık 1938'de öldü. Ademi müdahale politikasının sorumluluğunu paylaşmamak için ocak 1937'de hükümetten ayrıldı. 1 mayıs 1937'de, *le Peu le*, onun *Léon Blum*'a yazdığı açık mektubu yayımlamıştı. Şöyle diyordu bu mektubunda: «Bizim sendikal ve politik iki enternasyonalimiz, İspanya'daki yabancı askerler çekilmedikleri takdirde, ademi müdahale politikası tamamen iflas etmiş sayılacağından, meşru ispanyol hükümetinin kendini savunma imkânlarını dilediği gibi sağlamasını kabul etmekten başka bir çare kalmıyacağını belirtmektedir. Gülünç bir tarafsızlık dost bir ispanyanın meşru hükümetiyle 1936 darbecileri arasında denge sağlayacağını ne zamana kadar iddia edecek. Bir sosyalist ve bakan olan, üstelik de tam bir sosyalist bakan olarak kalan size, bu meselelerin işçi çevrelerini ne kadar üzdüğünü, demokratik hükümetlerin bunlara tatmin edici bir cevap vermeleri hususunda şahsınıza büyük bir umutla bağlandıklarını söylemeye gerek var mı?» Avrupa'nın kendi yıkımına doğru koştuğunu ve milletlerarası sosyal demokrasinin sebeb olduğu parçalanmayı gören Vandervelde'nin son yılları hüzün içinde geçmiştir.

(34) Konferans, fransız dışişleri bakanı Yvon Delbos'un başkanlığında toplandı. Dokuz devletin temsilcileri katılmışlardı bu konferansa: Büyük Britanya, Bulgaristan, Mısır, Yunanistan, Romanya, Türkiye, Rusya, Yugoslavya, Almanya ve İtalya'nın dışında, davet edilmiş olmasına rağmen, Arnavutluk da çalışmalara katılmıyordu.

(35) İkinci Negrin kabinesi 5 nisan 1938'de atandı: başbakan ve savunma bakanı : *Juan Negrin* (Sosyalist

Parti); dışişleri bakanı: *Alvarez del Vayo* (Sosyalist Parti); içişleri bakanı: *Paulino Gomez Saiz* (Sosyalist Parti); adalet bakanı: *Gonzalès Pena* (U.G.T.); maliye: *Francisco Mendez Aspe* (bağımsız); çalışma bakanı: *Jaime Ayguadé* (Solcu Katalan); tarım: *Vicente Uribe* (Komünist Partisi); bayındırlık: *Antonio Velao* (Cumhuriyetci Sol); ulaştırma: *Bernardo Giner de los Rios* (Cumhuriyetci Birlik); millî eğitim: *Secundo Gonzalez Blanco* (C.N.T.); sandalyesiz: *José Giral* (Cumhuriyetci Sol); *Manuel Iruyo* (kalatalan Partisi) Ayguadé ve Iruyo istifa edince, 6 ağustos 1938'de hükümette değişiklik yapıldı. *José Moix Regas*, çalışma bakanı, *Bilbao Hospitalet Thomas* da sandalyesiz bakan oldu. Regas, Katalonya Birleşik Sosyelist Partisi'ndendi, Hospitalet de sosyalist idi.

(36) Faşistler Tortosa zaferini büyük millî bir zafermiş gibi kutladılar. Kara gömleklilerin kurmay başkanı Luigi Rosso Roma'da yayımladığı günlük emirde şöyle diyordu: Malaga, Guadalajara, Santander, Bilbao zaferlerine gözkamaştırıcı bir yenisi daha eklendi: Tortosa zaferi.

(37) General Gambara Katalonya çarpışması hakkında «duçe»ye verdiği raporda tamamen İtalyanlardan meydana gelen Littorio motorize tugayının ve Katalan başkentini ispanyol ordusundan ve Fransa'dan tecrit ederek Barselona'yı kuşatan 3 karma Oklar (Kara oklar, yeşil oklar, mavi oklar) tümeninin katkılarının önemini belirtiyordu. Sadece Littorio, çarpışmada 400.000 top mermisi kullanmıştı. 70 subay ölmüş, 350 subay yaralanmış, lejyon askerlerinden ise 620'si ölmüş 4000'i de yaralanmıştı.

(38) 13. Alfonso'nun emriyle, Jaca'da aralık 1930 Angel Garcia Hernandez ile birlikte kurguna dizilen Firmin Galan'ın kardeşi .Firmin Galan, Jaca garnizonundaki ayaklanmayı yönetmişti. Cumhuriyetci İhtilâl Komitesi tarafından düzenlenip sonradan vazgeçilen büyük plana dahil bir ayaklanmaydı bu.

(39) Franco, savaşın uzamasına yardım ettiği gerekçesiyle Besteiro'yu eylül 1939'da 30 yıl hapse mahkûm etti. Besteiro, Carmona'da öldüğü sırada davanın yeniden görülmesi sözkonusuydu.

(39a) Sırp sosyalisti Mirko Turkoviç hemen hemen esrarengiz bir şekilde ortadan kayboldu.

(40) Bonanni ile birlikte Ekim taburuna katılan Bianchi yoldaş ispanyolların savaş geleneklerine şaşıp kalmıştı: Avusturya ordusundan geldiği için nöbetçilerin uyanık kalmaları gerektiğini aklına koymuştu. Gerçekten de geceleri onları uyandırıyordu. En sonunda milisler De Rosa'ya şöyle dediler: senin hemşerin iyi bir yoldaşa benziyor ama korkak. Geceleri bizi uyutmayacağını söylüyor.» Sanki geceler uyumak için değilmiş gibi.

(41) Sosyalist milletvekili. 1934 ekim ihtilâline katıldı. İç savaş boyunca taburların yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarını sağlamakla görevlendirildi. Bundan dolayıdır ki, hemen her gün cepheye gidiyordu.

(41a) *Giuliano Viezzoli*, gerçek bir kahraman. Uçuşta öldü.

(41b) Gijon hava çarpışmalarında ekim 1937'de öldü.

(42) İtalyan genel İş Konfederasyonu'nun savaştan sonra genel sekreteri oldu. 1958'de öldü.

(43) *Luigi Longo*, İtalyan komünist Partisi'nin başlıca yöneticilerinden biri.

(44) *Pacciardi* savaş sonrası italyan hükümetlerinde birçok kere bakan olmuştur.

(45) *Guido Picelli*, 1937 yılının ocak ayının ilk günlerindeki çarpışmalarda Garibaldi taburunun birinci bölüğüne kumanda ederken öldü.

(46) Pozuelo harekâtı, kumandanın yayınladığı günlük emirde taburdan övgüyle bahsedilmesine ve Pacciardi'nin yarbaylığa terfi etmesine yol açtı.

(47) Daha sonra genel kurmay başkanı olan Rojo, büyük Teruel zaferini izleyen 1938 yılı ocak ayının ilk günlerinde generalliğe terfi etti.

(48) İtalyan yoldaşların birçoğu 15. Tugay'ın çarpışmaları boyunca şehit oldu. Negroni ile Sternini de vardı aralarında.

(49) Garibaldi taburu nisan sonunda Tugay haline getirildi.

(50) Camillo Berneri Barselona'daki mayıs hareketlerinin kurbanı olacaktı. Bu hareketlere katılmadığı halde, polis tarafından tutuklanmış ve arkadaşı Barbieri ile aynı zamanda öldürülmüştür. Onun ölümü, ayaklanmaların en dehşet vericisinin yarattığı kıyım havası içinde en feci cinayetlerden biri oldu.

(51) *Matteotti, solcu lider.* Faşizmin başlangıç yıllarında Musolini'nin adamları tarafından öldürüldü.

(52) Çarşamba günü harekâtta, kumandan Batistelli birinci taburun başında şehit düştü. İkinci taburun kumandanı Marvin ağır yaralılar arasındaydı. Tolosa kesiminden Geminelli arkadaşın ölümünü de unutamam.

(53) Garibaldi Tugayı'nın komutanlığına, daha sonra Arturo Zanoni atandı. Arturo Zanoni üç ay süren geniş ve tam bir reorganizasyona girişti.

(54) *Dario Lentini,* cumhuriyetci. Tabura şubatta katılmıştı. Ertesi gün revirde öldü.

(55) Nenni, parti ile ilgili meseleleri görüşmek üzere birkaç günlüğüne uçakla Paris'e dönüyordu. Uçak, kötü hava şartlarından dolayı, mecburî iniş yapmak zorunda kaldı. Yolcuların hepsi hafifce yaralandı. Nenni kliniğe kaldırıldı. Muayene sonunda, iki yanda kırık olduğu teşhis edildi.

(56) Yugoslavya'nın Kuzeyi'nde Birinci dünya savaşında, İtalyanlarla Avusturyalıların ölüm kalım savaşına giriştikleri Yugoslavya'nın kireçli yayla bölgesi.

(57) İspanyol Emek Konfederasyonuna ait radyo istasyonunda Nenni'nin 19 aralık 1936'da yaptığı konuşma.

(58) «Bizim bugün anti-bolşevizm bayrağı altında birleşmemize kimse şaşırmayacaktır. Çünkü budur bizim eski bayrağımız. Bu bayrak altında doğduk, bolşevik düşmana karşı savaşıp onu, canımız ve kanımız pahasına yendik.» *(Milano'da Musolini'nin 1 kasım 1936'daki söylevi.)*

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Nisan 1936'da Millet Meclisinde durum	7
İspanya içsavaşında kuvvetler dağılımı	9
Franco'cular	10
Halk Cephesi	11
İLK KISIM, oyun içinde oyun	13
Bölüm I	15
19 TEMMUZ ASKERÎ HÜKÜMET DARBESİ	15
Bölüm II	35
İÇ SAVAŞIN ÜÇ SAFHASI	35
Bölüm III	73
MÜDAHALE VE ADEMİ MÜDAHALE	73
Bölüm IV	105
TAVŞANA KAÇ, TAZIYA TUT	105
Bölüm V	119
MÜTHİŞ BİR YIL	119
İKİNCİ KISIM, **günü gününe İspanya**	133
İspanya ile ilk temas	135
Madrit'in görünüşü	137
Somasierra ve Guadamarra'da	139
Kumandan de Rosa	141

Cepheyle ilk temas 143
İhtilâlin yedek güçleri: Köylüler 148
Caballero ile 149
Alcazar'ın kuşatılması 151
Unamuno 153
Kadın milisler 154
Carcel Modelo yangını 155
Armas! Armas! 157
Esirlerin Sorguya çekilmesi 161
«No Pasaran» 163
Sozzi Birliği 165
Estramadur dramı 165
Derme çatma bir uçak filosu 169
Rosa'nın ölümü 171
Garibaldi taburu 173
Pozuelo savaşı 175
Jarama Savaşı 179
Huesca 184
Roselli'yi hançerlediler 187
Saragossa önünde 188

ÜÇÜNCÜ KISIM 191

Zaferin Şartı 193
İspanya'daki durumun genel görünüşü 199
İtalyan gönünllüleri niçin
İspanya'da savaşıyorlar 205

Enternasyonal Tugaylar Siyasî Komisyonunun bir çağrısı 208
İspanya'da savaş ve devrim 210
Niçin İspanya'dayız 213
Başlıca olayların dökümü 219
ÖZET 225
NOTLAR 229
İÇİNDEKİLER

Dizgi - baskı : Murat Mat. Koll. Şti.
Kapak filmi : Ebru Grafik
Baskı sayısı : 4000
Baskı tarihi : Kasım 1973

- İspanya'da iç savaş 1936-39

- Franco

Caballero,

Negrin

– Sokak ortasında vurulmuş bir
cumhuriyetçi ve köylü kadın

- Franko'cuların Madrid'i bombardımanları sırasında ölen binlerce çocuktan birkaçı..

99 - 22
38
46 - 21
89

- Sokak çarpışmalarında vurulan
bir cumhuriyetçi

- Franco ile Hitler 1940'da bir Alman şeref kıtasını teftiş ederlerken,

– Aralık 1959'da Madrid' deki bir mitingde Franca Eisenhower' le kucaklaşırken

"İspanya içsavaşının en dramatik safhalarını yaşadım. Halk kitlelerinin tepkilerini ve partilerin eylemlerini gözlemledim. Halk milislerinin arasına katıldım. Madrit savunmasını ve Katalan bozgununu yaşadım. Halkçı İspanya'nın siyasî liderlerinin ve komutanlarının çalışmalarını izledim. Ve tehlikeleri göze aldım. Bu dramın bir tanığı olarak gördüklerimi yazabilirim artık."

P. Nenni

fiatı (20) lira